

B. Garda Dezső

A GYERGYÓSZENTMIKLÓSI ÖRMÉNY KERESKEDŐK

1. Gyergyószentmiklósi örmények és a kereskedelem

Az örmény kereskedők főleg az 1607-es évi országos vásárjog megszerzése után jelentek meg nagyobb számban Gyergyószentmiklóson. Jelenlétüket a 17. század első felében Csík-, Gyergyó- és Kászsorszék Generális Congregációjának az 1643. évi határozata is bizonyítja, mely kimondotta, hogy vasárnap és ünnepnapokon *az egyéb árusok kalmárok, örmények, egyszóval valakik árút visznek piacra, mise alatt árúikat ne merészeljék árulni.*¹ Valószínű, hogy az 1637. évi, majd az 1654. esztendei letelepedéskor a Gyergyószentmiklóson otthonra lelt családfelek kereskedelemmel foglalkoztak. Apafi Mihálynak az 1680. október 26-án Gyulafehérváron kiadott szabadelvele a gyergyószentmiklósi örmény kereskedőkre is vonatkozott. Eszerint *Becsületes híveinknek a kereskedő örményeknek Birodalmunkban mindenütt, minden városban, falukban és akármely helyeken és minden sokadalomban és városokban szabados kereskedések lehessen, megbántódások nélkül kereskedhessenek úgy, hogy annuátim száz kordoványokat tartozzanak számunkra készíteni.*²

A 18. század első évtizedeiben Gyergyószentmiklós örmény lakosságának szinte felét kereskedők alkották. Így az 1716. évi összeírás szerint a 23 jobb anyagi helyzetben lévő család közül 11 esetben jegyezték fel a kalmárkodással való foglalkozást.³ Ezek nagyállat-kereskedelemmel foglalkoztak, felvevőpiacuk iránya Moldva és Közép-Európa között váltakozott. A kevésbé módos réteg esetében a kalmárkodás főleg helyi viszonylatban valósult meg. A szegényebb rétegnél is kimutatható a kereskedelemmel való foglalkozás. Így például Örmény Kristóf kereskedő, mivel nemrég jött Ebesfalváról, a szegények közé tartozott.⁴ Az örmény kereskedők közötti vagyoni tagozódás tehát már a 18. század második évtizedében kimutatható.

2. Az örmény nagykereskedők

Az 1735. évi összeírás adataiból kitűnik, hogy a nagykereskedők főleg állatkereskedelemmel foglalkoztak. Legalábbis erre enged következtetni az a hatalmas állatállomány, mellyel egyes örmény kereskedőcsaládok rendelkeztek. Így például Márton Izsák 60 ökörrel, 8 tehénnel és 3 lóval rendelkezett. Lukács Miklós ökreinek száma azonban elérte a 300-at. Az ő esetében még feljegyeztek 4 tehenet, 11 lovat és 11 juhot. A másik nagy állattartó kereskedő Gergely Tódor volt, akinek 300 ökrét, 8 tehenét, 8 lovat és 320 juhát vagy kecskéjét írták össze az említett esztendőben. Nagy állattartó kereskedők közé tartozott még Gergely Izsák is, 80 ökrével, 3 tehenével és 2 lovával. Gergely Lukácsnak 100 ökrét, 50 tehenét és 150 juhát jegyezték fel az említett összeírásban. Gergely Márton is a nagyobb állatállománnyal rendelkező örmény kereskedők közé tartozott 150 ökrével, 2 tehenével és 2 lovával. Megemlíteném még Gergely János vagyoni állapotát, aki a korabeli összeírás szerint 150 ökörrel, 30 tehénnel, 6 lóval és 400 juhval vagy kecskével rendelkezett.⁵

Ezek a számok olyan időszakban voltak megörökítve, amikor az adóbevallók általában elhallgatták vagyoni állományuk nagy részét. Különös lehetőségük volt erre az örmény nagykereskedőknek állatállományuk tekintetében, akik nemcsak a Gyergyói-medencében béreltek legelőket, hanem Moldovában is jelentős legeltető helyekkel rendelkeztek, ahol az állatállományt a korabeli összeírók nem ellenőrizhették. De a Gyergyói-medencében lévő, a székelyekkel közös legelőkre is Szent György napja után hajtották ki állatállományuk nagy részét, illetve Szent Mihály napja előtt hozták el a taxás helyekről a nagyméretű állatállományt. Mindezt azért is tették, hogy ne lehessen pontos nyilvántartást vezetni róla. Az általuk kizárólagos jellel bérelt havasokon még nehezebb volt az állatállomány számának az ellenőrzése.

¹ GyszmÖPL, *Ferenzi György, 1629, 22.*

² SZONGOTT Kristóf 1901, I, 98–99.

³ MOL, F 80, *De origine erestatu Armenorum hic in Gyergyó Szent Miklos distentium.* A módosabb kereskedők a következők voltak: Tódor Örmény, Örmény Lukács, Antal András, Tamás Jakab, Keresztes Izsák, Márton Izsák, Simón Márton, Tódor Keresztes,

Izsák Paviola, Jakab Keresztes, Ebesfalvi Kalmár Novák. Valószínűleg Szócs Keresztes bíró is a nagykereskedők közé tartozott.

⁴ Uo.

⁵ MOL, F 80, *Conscriptio Armenorum in possessionibus S Miklos sede Siculi Gyergyó.*

Az örmények által bérelt havasokon azonban a nagykereskedők gyakran voltak akadályoztatva a katonaközösség által. A sok panaszlevélből kiemeljük és közöljük Lázár Péter, Czárán József, Lázár Lázár, Czárán Kristóf, Dobribán István, Fejér Péter és Zakariás Miklós memóriumát a Gyergyószentmiklósi katonai parancsnoksághoz a Gyergyótölgyesen bérelt legelők békés, akadálymentes használatáért: *Tölgyes havasainak arendátorai egy jelentést adtak bé a Gyergyó Szent Miklósi Nemes Mercantile Forumnak és abban belé zárván egy Felsőleges Rescriptum copióját no. 1779, mely azt tartja, hogy a Felsőleges Hadi Cancellária egyetértőleg a Felsőleges Udvari Camarával és Felsőleges Erdélyi Cancelláriával kegyelmesen meghatározta legyen a múlt szeptemberben 19-dikén 2904. szám alatt költ kegyelmes rescriptumnál fogva, hogy a granitzerek háza ki pótlására azon helyért melyet a tölgyesi contumátzban marhák separátiojára által engedtek minden bé hajtandó nagyobb darab marháért 1 ½ forintot és 10 darab apró marháért 1 forintot napjában venni szabad legyen, ennél fogva tehát azt kívánták a Nemes Mercantile Forumtól, hogy minket kik Moldovából, Erdélyben és Nemes Magyarországra marhákkal kereskedni gyakoroljuk arra utasítson, hogy a meghatározott fizetést meg fizetni kötelesek legyünk és mivel hogy a Nemes Mercantille Forum a bé adott jelentést mi velünk közölte, melyet a Nemes Honyi Regiment Comandonak teljes tisztelettel ide zárunk.*

Azt valójában voltaképpen által nem érthetjük, hogy a fennforgó fizetés azon helyért pretendáltatik-é és határozottatott-e fizettetni, mely Tölgyes havasából 1812-dik esztendőben commisionáliter Avédik főhadnagy úr által a Moldovából ki hajtandó marhák legelésekre pascuum hely gyanánt ki szakasztatott, vagy pedig a pascuum helyért való fizetésen kívül azon helyért az hol a marhák meg rekesztetnek és bélyegeztetnek.

Mert ha különösen a pascuum helyért és különösen a marhák meg rekesztésére és bélyegtevésekre ki szakasztott helyért is kellek fizetni, úgy mi nekünk szegény kereskedőknek teljes lehetetlen, hogy a tölgyesi passusson a marhával való kereskedést folytathassuk, mivel ezen kétszeres fizetések mellett még a harminczadi vámot is nagy mértékben fizetni kéntelenek vagyunk: ha a granitzerektől azon hely elfoglaltatott az aerarium hasznát védeni az nagy harminczadi vám fizetés által, miképpen lehessen hogy az kereskedők különös új teher által fizették azt amit az aerariumnak kellenék bonificálni, teljes lehetetlen lészen nekünk kereskedőknek ezen terheket el hordozni. De ha azon ki szabott fizetést akár melyik részben is az arendátoroknak kellek fizetni: azzal a Felsőleges Rescriptum értelmé ellen nem a granitzerek károk pótoltatik ki, hanem az arendátorok nyerekednek

a granitzerek nevek alatt: mert azon separatió hely az három mixta communitások tulajdonok lévén, ahhoz mi közök vagyon a revindicalt havas arendátorainak, ugyanazért folyamodunk a Nemes Honyi Regiment Commandohoz, méltóztassék mi nekünk kegyesen megmagyarázni azon Felsőleges Rescriptumnak értelmét, hogy a pascuum helyért tartozunk-é fizetni azon meg határozott summát, vagy pedig a pascuumon kívül is a marhák meg rekesztésekre és bélyegzésekre ki szakasztott helyért is, mert ha mind a kettőért, úgy kéntelenek vagyunk más passuson folytatni kereskedésünket, ahol illetén terheket nem kellek hordozni. De talán a Felsőleges Rescriptum nem az Tölgyesi Revindicalt havast érti, hogy azért a granitzerek háza ki pótolassék, mert ottan legkisebb kár sem foroghat fenn, hanem még az arendátorok szemben tünőleg nyerekednek, hanem bizonyoson érti az 3 communitásoktól el foglalt ős helyek bonificatióját, melyek fordítottak az harminczadi és consumátziái hivatalokra és ha ezt érti is, ez által is a granitzerek kára nem pótoltatik, hanem a Mixta Communitások emésztik meg továbbra azért is esedezünk, hogy a tölgyesi revindicalt havas arendátorai teljességgel nem engedelmessékednek a Nemes Regiment sokszori parantsolatyainak és a pascuumot amint Avédik Fő Hadnagy úr által ki szakasztatott, ki nem adják, hanem olyan kitsiny helyet adtanak, melyben a marhák teljességgel nem legelhetnek, hanem a koplalás által egészen el romlanak. Méltóztassék keményen meg parantsolni, hogy a ki szabott pascuum helyet maga valóságában adják ki, egyébként a kopatz földért nem fizethetünk. Melyek iránt való kegyes válaszárt ki esedezván maradunk a Nemes Honyi Regiment Commandónak...⁶

A gyergyószentmiklósi katonai vezetőség a Mercantile Forum által benyújtott panaszlevelet 1814. július 14-én eljutatta a csíkszeredai parancsnoksághoz, ahonnan a következő utasítás érkezett a gyergyói gyalogezred vezetőségéhez: *A kiadott Felsőbbség rendelése szerint tsak a ben említett tölgyesi Contumár Hivatalnál lévő pascuatió helyekért fizetnek a marha kereskedők a revindicalt Tölgyes havasa arendátorainak naponként egy, egy darab nagyobb marhától bélyegző helyért, ez a Contumár házhoz tartozván, semmit sem fizetnek. A pascuatió helyekhez pedig, tartoznak mindazon legeltető helyek, melyek Avédig főhadnagy úr által a tölgyesi revindicalt havasból excindáltattak és pascuatió helyeknek meg határozattak, melynek újabb meghatározása végett a Compania Comandohoz ezutal újabb parantsolat is adatattik...⁷*

Balánbánya térségét a Zakariás család vette át a kincstártól 5000 rajnai forintért, szintén legeltetés végett.⁸ 1826-ban Dobribán Lukács és Heránosz János bérelték a Lázár grófok békási havasait.⁹ 1836-ban

⁶ GyszámÖPL, Mercantile Forum jegyzőkönyvei, 1812, 1779. sz.

⁷ Uo., 1814. július 16., 2433. sz.

⁸ ORBÁN Balázs 1869, 93.

⁹ CsÁL, F. 26, 324. sz.

a gyergyói Kismagyaró havasát Lázár Antal és Ávéd János örmény kereskedők bérelték, akiknek pásztorai a következők voltak: Szilvás György Hollóban, Dajka György Tölgyesen és Velkány Nyikita Bélborban.¹⁰ 1839-ben Kopacz István, Kristóf és Lukács örmény kereskedők hét évre vették bérbe a szárhegyi communitystól Közrez havasát 3600 rajnai forintért.¹¹

A gyergyói örmény kereskedők moldvai legeltetése is általános jelenségnek tekinthető. A csíkszéki követek 1726-ban a következőképpen magyarították a moldvai legeltetés szükségességét: „Mivel ezen helységnek természeti ... nagy havasok között kemény hideg korán az telet beállítja, az tavaszi kívánatos jó üdőt legkésőbbben nyilatkoztatja ... marháink, juhaink és sertéseink Molduvára által hajtására kényszerítettünk”.¹² A katonai hatóságok megfigyelése szerint Csík-, Gyergyó és Kászsónszékben csupán 1802 őszén 4000 juhot, 105 lovat, 45 tehenet és 538 disznót hajtottak át telelőbe Moldva területére.¹³

Az örmény nagykereskedők tutajokon deszkát és fát szállítottak Moldvába. Közéjük tartozott Urszuly János is. Demeter János tölgyesi gyalogkatona tudtunkra adja, hogy *fűrészzeire is én viseltem gondot*.¹⁴ Az említett fűrészmalmon feldolgozott deszkát és tutajfát Galacra és Piatra Neamța szállította, ahol Constantin Plăcintar, Simeon Gazda, Archir Zaharia és Gheorghe Crăciun voltak a megbízottjai. Urszuly János 1833-ban 34 916 szál deszkát és 1340 tutajfát szállított Galacra, míg Piatra Neamța 710 szál deszkát és 180 tutajfát.¹⁵ Ugyanaz az Urszuly János 1831–1932-ben elpanaszolja, hogy az 1829-es évi vesztegár miatt a Kis Besztercén indítandó tutajai lemaradtak, két kocsmája nem működhetett, s ebből neki 300 rajnai forint kára származott.¹⁶ 1835-ben Domokos Sámuel elpanaszolta Balló József gyergyói alkirálybírónak, hogy Urszuly Jánosné, Bíró Cecília és Merza Bogdán deszkakereskedők tartozása fejében elvették a helybéliektől az általa leelőlegezett deszkát.¹⁷ 1839-ben a Kopacz család szerződést kötött a szárhegyi communityssal a Tölgyes vidékén található, Oláh káplár által működtetett és a czintosi fűrész bérbeadására.¹⁸ 1842–1843-ban Lázár Péter örmény kereskedő szintén fűrészmalmonkat bérelt Tölgyesen a tekerőpataki, kilyénfalvi és a gyergyószentmiklósi közösségektől.¹⁹ Az örmény kereskedők búza, kukorica- és borkereskedelemmel is foglalkoztak.

A 18. században és a 19. század elején a török Porta a havasalföldieknek és a moldvaiaknak megtiltotta a kukoricának külföldre való eladását. Ennek ellenére sokszor lehetővé tette a kötelező mennyiség feletti feleslegnek a határon túli értékesítését. Az örmény kereskedők számára igen nagy jövedelemforrást jelentett a törökbúzával való kereskedelem, de a Moldvából hozott kukorica a 18. században és a 19. század elején döntő módon hozzájárult Bélbor, Holló és Tölgyes kialakulásához és fejlődéséhez. 1814-ben az örmény kereskedők *nyerészkedésének* csökkentése érdekében Sándor Mihály főkirálybíró a kukorica vékájának árát 1 forint 45 krajcárban állapította meg.²⁰ 1815 telén a Kopacz és a Czárán gyergyószentmiklósi örmény kereskedők 10 000 köből moldvai gabona szállítását vállalták Alsó-Fehér vármegyébe *ahol a lakosok az inségek utolsó pontjára jutottak*.²¹ A borkereskedelem kapcsolatban volt a moldvai borok és pálinkák behozatalával. A tölgyesi és a Gyergyó-vidéki kocsmákat 1804-ben, 1805-ben, 1811-ben, 1827–1828-ban, 1829-ben és 1832–1833-ban moldvai italokkal látták el.²² Az örmény kereskedők gyakran a harmincados vámot szedőket is megvesztegették. Tölgyesi Kádár György jelentette, hogy a kihajtott ökrökön és juhkön kívül *sok túrórt és ordát hoztak fel Tölgyesre, de a harmincados mégsem akadályozta meg őket, mert 20 oka ordát és egy mázsa túrórt adtak a harmincados uraknak, s azuttán is mind hordották fel*.²³ Az örmény kereskedők nagyszámú moldvai kereskedését jelzi az a tény, hogy 1802-ben csupán szeptember és december hónapjai között 24 gyergyószentmiklósi és szépvízi kereskedő kapott útlevelet.²⁴

A 18. század második felének és a 19. század első évtizedeinek legtipikusabb nagykereskedő-családjá a Kövér család volt, melynek tagjai többször is bíróként vagy tanácsnokként vezették a gyergyószentmiklósi örmény közösséget. Az Alföld és Bécs felé irányuló állatkereskedelem Kövér Gergely számára igen jól jövedelmezett, olyannyira, hogy gyermekei, Kövér János és Kajetán Mária Terézia magyar királynőtől 2000 arany forintért 1780. május 24-én az összes hozzátartozóikkal, úgymint Izsák Máriával, Kövér János hites társával és gyermekeikkel, Györggyel, Terézzel, Annával, Máriával és Hiripszimével címerleves nemességet kaptak.²⁵

¹⁰ Uo., 324. sz.

¹¹ Uo., 799. sz.

¹² SzOkl, VII, 328.

¹³ CsÁL, F. 27, 4212. sz.

¹⁴ CsÁL, F. 26, 563. sz.

¹⁵ Uo., 609. és 611. sz.

¹⁶ Uo., 563. sz.

¹⁷ Uo., 666. sz.

¹⁸ Uo., 799. sz.

¹⁹ CsÁL, F. 27, 4201. sz.

²⁰ GyszmÖPL, *Mercantile Forum*, Sándor Mihály levelei, 530. és 562. sz.

²¹ CsÁL, F. 28, 630. sz.

²² Uo., 703. sz.; F. 26, 594, 865. sz.

²³ CsÁL, F. 28, 495, 703. sz.

²⁴ CsÁL, F. 27, 4212. sz.

²⁵ TEMESVÁRY János 1896, 76.

A 19. század első felében a Kövér család más tagjai is nemességhez jutottak. Így például 1804. augusztus 17-én Kövér Tódor, Kajetán, János, Simon és Antal testvérek az anyagi gondokkal küzdő bécsi udvartól már 1000 arany forintért is nemességet kaptak 1804. augusztus 17-én. A Kövér családnak ez az ága gabonaadományokkal enyhítette a korabeli Temes vármegye éhező lakóinak szenvedéseit 1795-ben, 1797-ben pedig Kövér Tódor önként jelentkezett a Temes vármegyében alakult nemesi felkelő seregbe, mely vállalta a francia hódítók elleni harcot.²⁶

Nem voltak azonban ilyen odaadóak, amikor a Kereskedői Székkal kapcsolatos anyagi kötelezettségeik teljesítéséről volt szó. Nemességük elnyerése után ugyanis megtagadták a Mercantile Forum által összegyűjtött ún. *Civica és Comercii* taxának a kifizetését, mellyel mindegyik kereskedelmet folytató örmény család tartozott a közösségnek, s melyet a kereskedelmi szék ún. *collectorok* révén gyűjtött össze. A Mercantile Forum bírója és nótáriusa 1805. december 30-án levelet írtak a Regiment Comandóhoz, melyben jelezték, hogy az adót begyűjtő *collectorok* hivatali ideje lejár, és mivel nekik kötelességük a hátramaradást behajtani, a katonai hatóságok segítségét kérték. Mint írják: *actualis bíró atyánkfia-nak úgy az királyi adó fel szedésére rendelt collectornak is hivatalyok áltózni kellestven, mostani actualis bíró atyánkfia olyan rendelést tett az collectornak, hogy mindenféle restantiában lévő adót szorgalmatosan fel hajtasson, és ha valaki az adó befizetésében nyakaskodik, az Magistratus Polgárja mellé katonát kérvén aképpen is a restáns adófizetőket az meg fizetésre szorítottatni el ne mulassa, hogy az már végire hanyatlott esztendőnek bé végzésével minden perceptumokról, és crogatumokról teljes számadást tehessenek. Ezen rendelésnél fogva tehát mostani collectorunk, itten Gyergyó Szent Mikóson lakó és még eddig nemcsak ezen forum hatalma alatt lévő, hanem egyszersmind ezen forumnak hűtös tagjai is úgynevezett Kövér Kajetán uram az királyi adót abból az okból meg fizetni nem akarván, hogy ő Kegyelme Nemes Magyar Országban az Banátusban bizonyos jószágot vásárolván az által nemességet is nyert magának. Az collector elsőben ugyan az Tanács Polgárja által kéretette ő Kegyelmetől az reája rótt adót és minthogy betsületes megtanálására is meg fizetni nem akarta, az polgárral Hideg Mihály nevű katonára káplárt két fegyveres legénnyel u. m. Angi Mihállyal és Borbély Ádámmal el küldötte Kövér Kajetán uramra olyan rendeléssel, hogy míg az királyi adót ő kegyelme ki nem fizetné, addig az katonák házában maradjanak.* Kövér Kajetán azonban a magisztrátus polgárát

megverte, a katonákat pedig elkergette. Az örmény bíró és a nótárius a következőképpen mutatták be a Kereskedői Székre megalázó eseményeket: *De Kövér Kajetán uram az Magistratus Polgárját meg vervén az katonákat házától el utasította. Ugyanazért ezen Mercantile Forum maga levele által az ide való Nemes Kompánia comandárisát meg tanálván kérte, hogy elegendő katonai erőt rendeljen, mely által az királyi adót fel vétethesse, de az comandáns Török Adám uram az kívánt katonai erőt ki nem rendelte, hanem az Méltóságos Regementz Comandóhoz utasított maga válassza által.*²⁷ A gyergyószentmiklósi kereskedői szék az általa szervezett nagygyűlés határozata alapján a gyergyói határorkatonaságtól kért erősítés visszautasítása miatt kénytelen volt a csíki Regiment Comandóhoz fordulni a következő kéréssel: *Kérjük azért alázatosan a tisztelt Regementz Comandót, ne terheltsék olyan rendelést tenni, hogy az Királyi adó fel hajtására az ide való Kompánia Comandánsa az kívánt katonai erőt ki rendelni el ne mulassa.*²⁸ Földvári őrnagy az örmény Kereskedői Széknek az adóbehajtáshoz szükséges katonai erő használatával kapcsolatos kérését a főkirálybíró rendelkezésétől tette függővé. Mint írja: *Az királyi adó felhajtására kívánt katonai erőt akkor ki rendelni ezen regimentnek honyi komandója el nem fogja mulatni, hogy ha ez eránt az Fő Király Bíró úrtól bővebb rendelés tételik, és erre ezen honyi Regiment Comando requiráltatik.*²⁹ Ekkor az örmény kereskedői szék tagjai a királybíróhoz fordultak levelükkel, aki 1806. január 5-én datált levelében jelezte, hogy nincs arra ereje, hogy Kövér Kajetánt felszabadítsa adókötelezettsége alól, de katonai erőt sem bátorkodott ellene kiküldeni, mivel látta donatárius nemességéről az adománylevelet. Mint írja: *nintsen nékem hatalmam, hogy az adó alól, nevezett Kövér Kajetánt fel szabadítsam, úgy viszont katonai erőt se bátorkodom ellene ki eszközölni, látván nem tsak ármálissát, hanem valóságos donatárius nemességéről a királyi kegyelemből nyert oly világos értelmű adomány levelet is, melynél fogva valóságos imunis nemes embernek declaráltatik, melyhez képest igen jól esett, hogy a Nemes Forum ezen dolgot a Felséges Királyi Fő Igazgató Tanács elejében l: a mint írja, terjesztette :/ onnan várhatván ez iránt a további meghatározást.*³⁰

A királybíróhoz írt levél mellett a gyergyószentmiklósi örmény kereskedői szék vezetői megkeresték a korabeli Csík-, Gyergyó- és Kászonszék pénzügyi főinspektorát, Domokos Ferencet, aki 1806. január 3-i válaszlevelében a Mercantile Forumnak adott igazat. Érvelésében az Approbata Constitutióra hivatkozott. Szerinte mivel Kövér Kajetán nemességét nem

²⁶ Uo., 77.

²⁷ GyszmÖPL, *Mercantile Forum jegyzőkönyvei*, 1805. december 30.

²⁸ Uo.

²⁹ GyszmÖPL, *Mercantile Forum jegyzőkönyvei*, 1806. január 3.

³⁰ Uo., 1806. január 5.

publikáltatta a törvény szerint, *a Contributio terhe alól fel nem könnyebbíthetem, míglén hozzám felkőnyebbítése iránt parancsolat nem jön melyet ő kegyelme tartozik a felsőbbstől kieszközölni.*³¹ Ugyanakkor megnyugtatta a Kereskedői Szék vezetőségét azzal, hogy *már most a Nemes Mercantile Forum megtette azt, amit meg kellett tenni s ha a Nemes Regiment Brachiumot nem adna, (nehezen is hiszem hogy adgyon), most nem a legjobb vala utya a most említendő törvény tartása szerint, tehát tudósítson engemet a Nemes Mercantile Forum, s a mostani Marcális Congregátionnak következésével el fogom a dolgot igazítani tsendesen, és törvényesen azon kívül is a következő Marcális Congregátiora, tudom jön deputátussa a Nemes Mercantile Forumnak, mikor is egyetértőleg éppen egyet fogunk ezen elő adódó nehézség iránt érteni, addig is Nemes Szék assessorával az adó pénznek befizetéséről törvényesen Kövér uramat admondéltatván, ezen levelemnek rövid értelme, s tartása szerént, tudnillik, hogy azon időre kértetik az adó, amely eszendőre fel róvatott, mikor még nemes ember nem volt és így a törvények mellett állván, se a Nemes Mercantile Forum, sem én nem fogunk hibázni...*³²

A széki hatalmasságok mellett az örmény kereskedői szék vezetői a Guberniumot is értesítették a királyi adó behajtásával kapcsolatos nehézségeikről. Levelükben elpanaszolják, hogy Kövér Kajetán megtagadta kifizetni a Civica és Comercii taxát, és felpanaszolták az őket ért megaláztatást a nemessé vált nagykereskedő részéről. A királyi Guberniumtól a következő kérdések tisztázását kérik: Jogos-e a Kövér testvérek azon állítása, hogy ők a szék jurisdictioja alá tartoznak, akkor, amikor ők Gyergyószentmiklóson a Mercantile Forum tagjai között élnek és tevékenykednek? Ugyanakkor elégtételt kérnek a polgár megveréséért, a Forum megalázásáért, mely ezzel a *mocskolódással* sokat veszített tekintélyéből.³³ A Gubernium részéről határozott magatartást várnak, mely memóriamunk utolsó részéből is kiderül: *Könyörgünk azért alázatosan a Felső Királyi Guberniumnak, méltóztassék kegyelmes határozást tenni, hogy nevezett Kövér Kajétánnak és testvérinek az Nemes Szék Jurisdictioja alá tett ajánlások elfogadható-e vagy sem? és meg mentheti-e, hogy az restantiában lévő és jelen való adóbéli tartozásokat ne fizessék, amidőn ezen jelentések előtt már mindezekkel tartoztak, s minthogy az mű hatalmunkkal semmit sem gondolnak erőt parantsolni ez hátralévő tartozásoknak fel vételekre. Úgy polgárunkon végben vitt kegyetlenkedéseierért, s Forumunknak lett meg mocskolásáért illendő elégtételt parantsolni. Különb*

*Forumunknak minden még jóvá nem tétetett hatalma meg vetésben jövén a közönséges szolgálat teljesítésében hátráltatni fogunk.*³⁴

Sajnos, nem adtak igazat a királyi adó behajtásának kérdésében az örmény kereskedői szék tagságának és vezetőségének. Úgy tűnik a nemességet nyert örmény család hatalma messzire elért. Sőt, a Királyi Gubernium 385-ös számú parancsolatja a Mercantile Forumot hibáztatta a konfliktusért, arra hivatkozva, hogy *a politika az adminisztrációba belé elegyedik.* A levelet persze nem a Kereskedői Széknek címezték, hanem Sándor Mihály főkirálybírónak, aki minderről 1806. március 1-jén értesítette az örmény kereskedői közösséget. Csík-, Gyergyó-, Kászonszék főkirálybírója levelében jelezte, hogy visszavonja előbbi utasítását, és arra kérte a Forum tagjait, hogy a továbbiakban a Királyi Guberniumnak efelől *relációt ne küldjön, mert ez az ő feladata.*³⁵

Az örmény kereskedői szék tagjainak és vezetőinek nem maradt más hátra, mint hogy beletörődjenek a lelkiismeretességüket kipellengérező guberniumi döntésbe. 1806. március 4-i levelükben közlik, hogy a február 28-i gyűlésen nyilvánosan felolvasták a királybíró levelét, és ezzel kapcsolatos relációjukat a Királyi Guberniumhoz megtették. Mint írják: *...az Felső Királyi Gubernium előtt azzal mentettük magunkat, hogy az miolta forumunk fel állítottott, sőt ez előtt is az Királyi Quantumot örökké mű hajtottuk fel és az Királyi Perceptor úrnak egy summában adminisztráltuk, s minthogy ezen szokás gyakorlásában eddig elő nem tilalmaztattunk e szerint törekedtünk Kövér Kajétán uramon is a királyi quantumot fel hajtani, és a midőn illetén törekedéseinkben akadályoztattunk, akkorra folyamodtunk az Nemes szék Fő Tiszt urakhoz az illendő segedelem kirendelése iránt.*

*Ambár ugyan ezen relationkban az magunk mentése foglaltatik leginkább, mindazonáltal, hogy ha az Méltóságos úr rendelkezését előbb tisztelhetjük volna, annak el küldésétől valójában meg is szüntünk volna...*³⁶

A gyergyószentmiklósi kereskedői szék tagjai és vezetősége tehát önkritikát gyakoroltak azért, mert lelkiismeretesen teljesítették az állammal szembeni kötelezettségeiket azon intézmény előtt, melynek egyik fő feladata ennek ellenőrzése lett volna. Az igazságot akkor is a hatalom és a pénz oldaláról mérték. A Mercantile Forum vezetősége ennek ellenére a későbbiekben sem mondott le a Kövér testvérek megadóztatásáról. Így az 1808. június 22-i jegyzőkönyvben ismét napirendre tűzték e nemes

³¹ Uo., 1806. január 3.

³² Uo.

³³ GyszmÖPL, *Mercantile Forum jegyzőkönyvei*, 1806. március, *A GyszmÖPL, Mercantile Forum levele a Királyi Guberniumhoz*, 179.

³⁴ Uo., 179.

³⁵ GyszmÖPL, *Mercantile Forum jegyzőkönyvei*, 1806. március 1., *A Fő Király Bíró levele a Mercantile Forumhoz*, 151.

³⁶ Uo., 1806. március 4., *A Mercantile Forum levele A Fő Király Bíró úrnak*, 152.

családnak a megadóztatását. Mindezzel kapcsolatban a korabeli jegyzőkönyvben a következőket olvashatjuk: *Substitutus bíró atyánkfia jelentvén, hogy Kövér Kajetán, és Thodor uraimék már 4 esztendőre tartoznának az reájok rótt adóval és nemzet költségivel, sürgettesék executioja az 8695 szám alatti rendelés szerint.*³⁷ Az adóbehajtás végrehajtásával kapcsolatban a Kereskedői Szék a következő határozatot hozta: *Mivelhogy a Méltóságos Fő Király Bíró úr az gyergyai Vice Király Bíró urra bizza az executiot tehát a tisztelt Vice Király Bíró urnál sürgettesék.*³⁸

A sürgetésnek megvolt a hatása, melynek eredményéről a Mercantile Forum jegyzőkönyvében a következőket olvashatjuk: *Tanáltassék meg Vice Királyi Bíró Méltóságos Gáborfi Pál úr, hogy Kövér Kajetán és Todor uramék részéről letett 96 Rf adóbéli tartozást, úgy hadi segedelemben 12 Rf az forumnak által küldeni ne terheltessék és még tartozván 8 Rf-tal potolni az hadi segedelmet, azt is felvétetni ne terheltessék.*³⁹ Ezután a Kereskedői Szék részéről az 1807-es, illetve az 1808-as évi adókötelezettségek behajtását is követelték. Az 1808. szeptember 12-i határozatban ezzel kapcsolatban a következőket olvashatjuk: *Irasseék meg alázatosan a Felsőleges Királyi Guberniumnak, hogy noha a tisztelt rendelés valóságos értelme szerint tartozzanak Kövér Kajetán és Todor uramék megfizetni az reájuk rótt adót, méltóztassék felvétele iránt rendelést tenni, mert önként fizetni nem akarják.*⁴⁰

Milyen vagyonnal is rendelkezhetett Kövér Kajetán örmény kereskedő? Pénzének állandó forgatása miatt nehéz egy pontos számadatot megállapítani. Kövér Kajetán ugyanis tudunkra adja: *...hogy 1780-ban 10 000 magyar forintokból álló capitálisát néhai apósom kezemre adta kereskedés végett, amely capitálisban foglaltattak gulja szállási portékák és 6 lovak, adta pedig olj feltétellel, hogy amit az által nyerek, fele legyen az enyém a házi költségeken kívül. Ezzel én kereskedvén, apóssom halála után számot adtam anyósomnak 1786-ban. Tisztelendő Jákobi István úr előtt és anyósomnak a rajtam kívül lévő két vejeinek jelen léteben, azon 10 000 mf-tok pedig kivévén a házi költségeket és a feleségemnek ígért 1000 Rf-kot szaporodott 11 000 Mf-ra és éppen ennyi capitális maradt az apósomról anyósomra s ezen 11 000 forint capitálisát az anyósom a fenn citált sub. nr. G contractus mellett által is adta nekem az abban megírt conditioknál fogva.*⁴¹

Az osztályos per alkalmával kiderült, hogy Kövér Kajetán Lukács Hiripszimé halálakor 500 darab

ökör birtokába jutott, melyet 30 000 forintra értékelték. Ezenkívül a vagyon nagyságáról valló személyek még két csorda ökör- és gulyaállományról tettek említést.⁴² Az osztályos pernél még említés történt három zacskó aranyról is, melyet az örmény kereskedő kitalálásnak nevezett.⁴³

Kövér Kajetán tehát a vagyona növelésére törekedő nagykereskedőt személyesítette meg, aki anyagi háttérének növelése érdekében nem akart kiegyezni rokonságával, főleg pedig Lázár Sárával a Lukács Hiripszime örökségének a megosztásával kapcsolatban. E per alkalmával azonban a Mercantile Forum vezetőségének lehetősége nyílik az 1805–1806. évi, az intézményt ért megaláztatások megbosszulására. 1808-ban ugyanis a Kereskedői Szék irattárában lévő, Kövér Kajetánra elmarasztaló iratokat elküldték Novák Kristófné Lázár Sára ügyvédjének, akivel a gyergyószentmiklósi örmény nemes évek óta pereskedett birtokmegosztási ügyben. Az örmény nagykereskedő a főkirálybíróhoz fordult segítségért. A következőkben Kövér Kajetán leveléből idéznék: *1. De történt az után /:ami mind természetnek, mind az igazságbéli jörendnek, mind pedig a törvénynek ellenére vagyon:/, hogy az én documentumaim, amelyek sok fáradságaim és instantiáim mellett nekem kezemre nem adatatik, a Nr. 2-^o lévő instructionnak bizonyítása szerént a Tekintetes notárius úr által kezére adatattak az adversáriusom procurátorának. Instálom azért alázatosan a méltóságos urat, méltóztassék oly hathatos rendelést tenni, hogy a Tekintetes notárius úr aki az én originális leveleimet az allegatioimmal edgyütt börtöködött ily rendetlen uton és törvénytelen móddal, az én ellenségemnek kezére adni. Levelében kéri, hogy noltzad napra ugyan azon leveleimet mind tulajdonaimot adgya kezeinkre.*⁴⁴

A királybíró válasza azonban elutasító volt. Mint írja 1808. május 18-i levelében: *Amint az instans által bé adott instantiából ki tetzik, a levelei már a Felsőleges Királyi Guberniumba el vitettek, mely szerént lehetlenséget kíván, hogy a notárius azoknak vissza adására szorítottassék, jól lehet én magamis aztot helytelennek látom, hogy levelei az adversáriusának adattak kezébe e béli sérelmének orvoslását tehát tsak a Felsőleges Királyi Fő Igazgató Tanátsnál tanálhatja fel.*⁴⁵

1808. május 20-án a gyergyószentmiklósi örmény nagykereskedő a Királyi Fő Kormányshékhöz fordult panaszával. Levelében elpanaszolta, hogy: *A közötttem és Novák Kristóffné Lázár Sára között*

³⁷ GyszmÖPL, Mercantile Forum jegyzőkönyvei, 1808. június 22., 42. sz.

³⁸ Uo.

³⁹ GyszmÖPL, Mercantile Forum jegyzőkönyvei, 1808. július 6., 46. sz.

⁴⁰ Uo., 1808. szeptember 12., 61. sz.

⁴¹ MOL, B 4, Kövér Kajetán pere, 10.

⁴² Uo., 14.

⁴³ Uo., 10.

⁴⁴ Uo., 1.

⁴⁵ Uo.

lévő ügyben igen terhes és tölem éppen elhalgathatatlan ítélet ellenem mondattatván a Gyergyai Tekintetes szék által honn létemben, de hirem nélkül az excellentiátok eleibe ítéltetett transmissio mellett állapodott meg.

Nékem hirem, s jelen létem nélkül mondattatván ki azon terhes ítéletet, a procuratorom Appellálta a tekintetes derék székre ugyan, de a más résznek kívánságára transmittáltatott excellentiátok elejében.

Én magam is /:későre megtudván a dolgot:/ helyben hagytam ugyan azt, hogy a Tekintetes Derék Székre nem transmittáltatott, de hogy, ha excellentiátok elejébe transmittáltatott léendő irattatásának azon okból, hogy mivel nevezett Lázár Sárával az osztályunk iránt lévő ügyünkben a transmissio meg irattatván, már a Felséges Királyi Udvar előtt vagyok, a pretendált perjurium iránt lévő ügyemet pedig a nevezett osztályos perrel excellentiátok által az 1276, és 1277 számok alatt 1807-dik béli áprilisnek 21-én kiadattatott kegyelmes válasznak ellenére a Tekintetes Gyergyai Vice Szék öszve vegyítette, öszve zavarta, azért szükségtelennek ítéltém tenni transmissiót transmissióra irattatni. De ugyan tsak is a Tekintetes Derék Széket nem illetheti, mivel az osztályos perünk /:mint felyebb is mondám:/ a Felséges Királyi Udvar előtt vagyok, a pretendált perjurium iránt pedig semmi ellenem nem bizonyítottatott. De a Magistratuális Fiscus is ellenzette ezen ügynek transmissióba léendő irattatását, amit a felperes is alább nr. 2 recognoscált, és így a Magistratuális Fiscus is meg üsmérte a Fő Vice Széknek hibáját, hogy az osztályos pert nem kellett volna egybe vegyítenni a pretendált perjuriummal.

Én azért minden leveleimet a processussal együtt kívánván kezemhez és appelláncdi rátióimot is akarván megsínálni, hogy excellentiátokhoz késedelem nélkül vihessem, mind a Felséges Nemes Széket, mind a Méltóságos Vice Király Biró urat, és a Notarius urat is, mind végtére Méltóságos Fő Király Biró urunkot instáltam leveleimnek, és a processusnak kiadattatások iránt, de ki nem nyerhetvén, azért, hogy a Tekintetes Nemes Szék transmissióba akarta irattatni, folyamodtam excellentiátokhoz és hogy onnan jött-e valamely rendelés, vagy nem, azoknak kiadattatások iránt?⁴⁶ Memóriumában a következőképpen mutatta be kijátszását a gyergyói hatalmasságok által: "Kegyelmes Uraim! nem volt az elég /:amit már excellentiátoknak keservesen ez előtt meg panasztam:/, hogy a Gyergyai Fő Nemes Széknek Notariussa Baló Jóseff úr, és az akkori substitutus Vice Király Biró, László Elek úr a Tekintetes Nemes Széknek hire nélkül engemet mind Tekintetes Nemes Bihar Vármegye előtt, mind pedig a Kolosvári Tekintetes Magistratus előtt prostituáltak, midőn /:ámbar remedium mellett állott is ügyem:/ mindenik Tisztelt

Jurisdictionot arra kérték, hogy a környékekben lévő activa adósságomat tiltsák le: nem volt mondám az elég, hanem végső veszedelmemre a notárius Baló Jóseff úr engemet leveleimtől megfosztani nem irtózott. Mert sokszori alázatos kéréseimre leveleimet nékem kezemre nem adván, az adversáriusom procurátorának Tóbiás Jósefnek titkon, hirem nélkül által adta, ki is Gyergyóból el vivén leveleimet, az után másnap adattatott tudtomra instructionáliter sub nr. 2 Novák Kristófné neve alatt, hogy leveleim az adversáriusom procurátorának által adattattak, és el is vitettek.

Nem lehet a peres az ilyen notáriussal bátorságos levelei aránt! Én példa vagyok, aki törvényes ítélet mellett leveleimet a tekintetes székbe bé adtam, a nevezett notárius úr pedig titkon, hirem nélkül, és a Tekintetes Nemes Széknek is hire nélkül adversáriusom procurátorának Tóbiás Jósefnek kezére adta Tóbiás Jóseff pedig ki légyen mitsodás hitetű és erkölcsű?⁴⁷ Végezetül kérte a Fő Kormányzék közbelépését leveleinek a visszaküldése érdekében: Könyörgök mély alázatossággal excellentiátoknak, hogy atyai képpen meg tekintvén ebbéli keserves sérelmemet, leveleimnek veszedelmeztetéseket, és azoknak veszedelmeztetések miatt következhető végső veszedelmemet, minthogy /: amint hallottam:/ Tóbiás Jóseff Kolosvárra ment, ha ugyan tsak ottan tanálna kerengeni, méltóztassanak excellentiátok ötet detineáltatni, leveleimet töle el vétetni a proccessussal vagyis allegatiókkal együtt, mivel azokból tetszenek ki leveleim: Úgy az is, hogy miért veszedelmeztettem ügyemben, melyet onnan megtudhatván, ha ügyemnek segítségére azzal excellentiátok előtt élhessek: és mind azokat a Gyergyai Tekintetes Nemes Székhez bé küldvén, mind addig Tóbiás Jósefet ottan detentioba tartani, mig leveleim a Gyergyai Tekintetes Nemes Szék által én előttem számba vétetnek: hogyha pedig Tóbiás Jóseff Kolosváron nem találtnék, notárius Baló Jóseff úrnak megparantsolni, hogy a leveleimet akár honnan is elé szerezze és ugyan azon notarius urat méltóztassanak excellentiátok kemény számadásra venni, hogy miért tselekedte a fenn leírt törvénytelenséget: és minthogy említett leveleim miatt a nevezett notarius úr nékem költséget, fáradságot és kereskedésem béli hátramaradást okozott, mind azokat általa nékem megfordíttatni.⁴⁸

Kövér Kajetán uzsorakereskedelemmel is foglalkozott. Nem mindig volt alkalma a kölcsönzött pénz visszaszerzésére. Így történt ez az ugyancsak örmény Compániabéli Urszuly Péterrel szemben, aki anyagiilag tönkrement, és fizetéseképtelenné vált. Az örmény nagykereskedő azonban 1806. május 2-án kicsikart egy olyan ítéletet, melynek értelmében az adóképtelenné vált Urszuly Péter adóssága átruházottatott fiaira,

⁴⁶ Uo., 3.

⁴⁷ Uo.

⁴⁸ Uo.

Urszuly Lukácsra, Mártonra és a többiekre. Minderől a Mercantile Forum ítéletében a következőket olvashatjuk: *Béadván felperes (Kövér Kajetán) atyánkfia 1802-dik esztendőben octobernek 1-ső napján költ kötelező levelét az alperesnek azt kívánja meg mutatni, hogy az alperes 300 rhénes forintokkal tartozván felperes atyánkfianak úgy kötelezte volt magát, hogy három esztendő alatt száz száz forintoként le fogja fizetni, mely kötelezésének tsak annyiban tett eleget, hogy 100 rajnai forintokat fizetett meg, de 200 rajnai forintokkal és ennek harmadfél esztendei érdekével, adós lévén megkívánja, hogy az alperes ezen adósságnak megfizetésére törvényesen szoríttassék reá, és ha önként nem cselekedné Executio által is köteleztessék, az alperes ezen kereset ellen kívánván magát menteni, hogy az fenn forgó adósságát ugyan nem tagadja, de felperes atyánkfia az alperes fiának, 6 Tulkait el vévén és azoknak most is tartozván amint ezt egy 1793-ben 8-októbernek 26-ik napján adós testimoniálissal kívánja támogatni, arra nézve rendeltessék közöttök computus, és ha az által adós maradna ki fizetésére magát kötelezi. De mivel, hogy ezen kívánsága az alperesnek tsak állíttatik, és hitelen meg sem mutattatik, sőt az kötelező levél sokkal későbbre kelvén, az alperes által bé mutatott bizonyító levélnél, ezen el vett jussokról semmi emlékezet is benne nem tétetett. Azért mivel, hogy az alperes igen el nyomorodott tehetetlen állapotban vagyon, és az kötelező levélben ezen esetben az alperes fiai is köteleztetnek az adósságot meg fizetni, azért az megfizetetlenül és kereset alatt lévő adósság, érdekével együtt transcribáltatik az Urszuly Péter alperes fiára Urszuly Lukácsra, Martonra és a többiekre, akik is, hogy el nyomorodott, tehetetlen atyokért az kötelező levél erejénél fogva meg fizessék ezennel köteleztetnek...*⁴⁹

A másik fontos nagykereskedő-családot a Kábdebók alkották, akik már a 18. században kitűntek a magyar alföld és Közép-Európa nyugatibb központjai felé irányuló nagyállat-kereskedelmükkel. A 19. század első felében Kábdebó Márton többször is a szenátorok között szerepelt, majd a Mercantile Forum bírójának is megválasztották. Gyermekai Kábdebó Jakab, Miklós, Károly és Márton pénzadományokkal támogatták az államkincstárát, amiért is nemesi rangot kaptak. Mindezzel összefüggött az a tény is, hogy 40 869 forintért és 29 krajcárért megvásárolták az Arad megyei talpasi uradalmat. A talpasi birtok adománylevelével együtt, főleg a hazai kereskedelem felvirágoztatásáért vállalt szerepükért – mint ahogy az a nemesi adománylevelben is pontosítva van – 1838.

november 8-án V. Ferdinánd császártól nemesi címet kaptak.⁵⁰

A harmadik örmény nemesi családot a Szarokánok alkották. Szarokán Gergely 1806-ban kapott nemességet, és ezután ő is megtagadta a Civica taxa megfizetését az 1806. és az 1807. esztendőkre. Tetét azzal magyarázta, hogy *nemes ember lévén nem tartozik fizetni*. Az 1808. január 8-i kereskedői széki gyűlésen azonban kiegyezett a Mercantile Forum vezetőségével. Megígérte hogy *a restantiában lévő taxákat kifizeti*. Ugyanakkor azt is rögzítették, hogy *Szarokán Gergely (elleni) további lépéstől megszűnik a Forum*, ami azt jelentette, hogy a Kereskedői Széknek nem lehetett többé adókövetelése Szarokán Gergely családjával szemben.⁵¹

Szarokán Gergely gyakran konfliktusba került a marhahajcsáraival. 1807. október 16-án például Tancos Ferenc és Szabó Gergely nevű béresi azzal vádolták a nagykereskedőt, hogy nem akarja kifizetni bérüket.⁵² Panaszukra Szarokán Gergely azzal válaszolt, hogy: *Nagy Váradig fogattanak meg, de Tordán eladván az marhákat azért egész bérfizetéssel nem tartozik*.⁵³ A jegyzőkönyv a következőképpen pontosítja a marhahajcsárok válaszát: *Erre a panaszlók azt mondják, hogy az alkalom ugyan Váradig volt, de az szó ügy volt, hogy ha közelebb is eladná az marhákat egész béreket kifizeti*.⁵⁴ Érdekes módon, a Kereskedői Szék határozatában nem volt részrehajló, és nem kedvezett a nagykereskedőnek. A döntés szövege a következő: *Az eltévelyedett tehén felkeresésére 6 forintokat költvén a bé panaszoltatott, annak felit a panaszlók szenvedni tartoznak, ugyanazért 3 forint bijjával az panaszlókot kifizetni köteleztetik, és mivelhogy Váradig nem mentenek a panaszlók, a két pár botskor helyett egy pár botskort elvenni kötelesek lesznek*.⁵⁵

A nagykereskedők gyakran társultak egy-egy pusztá megvásárlása esetében, máskor pedig az állatállomány biztonságos kísérése és őrzése érdekében is közösködtek. Így Szarokán Márton, Werzár Kristóf és Czárán János egy másik örmény nagykereskedőtől, Lukács Jánostól pusztát vásárolt. 1815. február 9-én Szarokán Márton és Werzár Kristóf a Mercantile Forumhoz fordulnak panaszukkal *hogy a közös massából váltott 1000 aranyakat Czárán János velek ossza fel és Lukács János úrtól kivett pusztát tartozzék közre bocsájtani*.⁵⁶ A Kereskedői Szék a Lukács Jánostól kivett pusztával kapcsolatban a következő határozatot hozta: *Világos lévén a felek elő adásából hogy a fenn forgó 1000 aranyak a köz massából és pedig a köz társaság*

⁴⁹ Gysz.ÖPL, *Mercantile Forum jegyzőkönyvei*, 1806. május 2., 84. sz.

⁵⁰ SZONGOTT Kristóf 1894, 397–398.

⁵¹ Gysz.ÖPL, *Mercantile Forum jegyzőkönyvei*, 1808. január 8., 1. sz.

⁵² Uo., 1807. október 16.

⁵³ Uo.

⁵⁴ Uo.

⁵⁵ Uo.

⁵⁶ Gysz.ÖPL, *Mercantile Forum jegyzőkönyvei*, 1815. február 9.

edgyütt értéséből változott így az ilyen esetben a közkereskedésnek természetes igazságánál fogva edgyik fél, a másiknak romlásával, vagy akarattya ellen a közből szerzett jót magának nem tarthatya.

Ugyan azért e közből váltott 1000 aranyakat Czárán János társaival fel osztani tartozik, az edgyütt való és közkereskedést meg erősített edgyezés szerint. Ami az pusztát illeti, igaz lévén az hogy az edgyik köz társ Szarokán Márton kereste a pusztát a köztársaság számára és Lukács János úr meg is ígérte meg határozván árát a pusztának. Emellett mégis Czárán János köz társai által keresett pusztát maga számára vásárolta meg. Úgy látja ezen Mercantile Forum, hogy ezen esetben az illendőség nagyon meg van sérttetve a köz társaira nézve, mert az igaz illendőségnél fogva tartozott volna köz társait az általok keresett pusztával meg kínálni és csak akkor maga számára meg vásárolni, ha azok a pusztáról lemondottak volna. Mivel tehát Lukács János úr elsőben a pusztát Szarokán Márton részére ígérte a köztársaságnak, hogy ha Lukács János úr, arról tulajdon keze irását adgya, avagy választ téssen, hogy midőn Czárán János a pusztát ki vette nem tudta légyen, hogy egyedül maga számára veszi hanem abban a hiszenben volt, hogy a köz társaság számára fogja venni, ezen esetben tartozék Czárán János a pusztának felit Szarokán Mártonnak és Werszár Kristóffnak által bocsáttani...⁵⁷

A negyedik nemességet nyert nagykereskedő család tagjaiként a Czáránok voltak feljegyezve. A Czárán család nemesi címszerzői Czárán Antal, János, István és Kristóf testvérek voltak. Ők ugyanis 81 563 forintért és 5 krajcárért megvásárolták az aradi seprősi uradalmat. A nemesi adománylevél kiadásában fontos szerepe volt a birtokvásárlásnak, illetve az állatkereskedelem terén kifejtett érdemeknek, mint ahogy azt az adományozó I. Ferenc császár 1830. október 1-jén Pozsonyban kiadott okiratában megfogalmazta.⁵⁸

Az örmény kereskedők ingó vagyona legtöbb esetben csak időszakos volt, a pénzt állandóan forgatták. Moldvában a politikai élet bizonytalansága miatt nem létezett közbiztonság, így az örmény nagykereskedő vállalkozók gyakran válhattak rabló-támadások áldozatává.

Ilyen volt Czárán József kereskedő esete is, akit 1834-ben kiraboltak az útonállók, akik megfosztották őt 6850 darabból álló aranyaitól, ami a későbbiekben hozzájárult tönkremenéséhez. Az örmény nagykereskedő esetéről az 1840. január 2-i *Clasificatória Sententia* ítéletében a Mercantile Forum összefoglalja az örmény kereskedő tönkremenésének főbb mozzanatait, mellyel kapcsolatban a következőket olvashatjuk: *Hogy Gyergyó Szent Miklósi ör-*

mény Czárán Josef, volt Kereskedő, a szomszéd Moldovai Birodalomban nyert, úti levél melletti utyában, a hová gyakorolni szokott marhás kereskedés folytatása tekintetéből még 1834-ik évi, december hónapjában, bémenni szándékozik vala, némely uton-álló tolvajoktól megtámadtatott, és akkor a magával kereskedésre vitt 6850 darab császári arannyától megfosztatott, kéntelenített a meg károsodott Czárán Josef hazájába azonnal vissza térni és helyben ön állapotjáról, s kereskedése folytatásáról hiteles Bizonyítványokat szerezni, és így azokkal ellátva, tetemes kára kinyomoztatása végett újból nyerendő uti-levél mellett Moldovába bémenni, azonban észre vévén a meg károsítottnak ebbéli szándékát helyi némely hitelezői, kik is ünnepestyes óvást tettek ezen Mercantile Forum színe előtt, ne talántán a könyörgő Czárán Josefnek a Moldovába való mehetésre uti-levél adatassék, de sőt ön keresettyét bátorságosítására nézt jó fizető kezesség, vagy elegendő cautió adásra szorítottassék, mire a már ily tetemesen megkárosodott Czárán Josef látván ezen szándékbani meggátoltatását, és e miatt tapasztalván azt is, hogy míg a meglévő activus státussa nem elegendő hitelezőimnek tökéletes kielégítésekre, sőt a passivus státussa többszörösen felyül haladva az activumot, kéntelenített különös Könyörgő-levele által még 1835-ik martius 11-én 45 szám alatt Cridát jelenteni, ön activus, és passivus státussát is beadván, a melyre ezen Mercantile Forum sem mulatta el a Cridális Norma útmutatásául a már Cridát jelentett Czárán Josefnek meg hűtöltetése után, a még meglévő tulajdon Massája általvételére annak öszveírására megbetsültetésre, és árverés utyáni eladattásra kebeléből biztosokat kibotsájtani, úgy a begyüendő summa számbavételére ideigleni Massa Curátort rendelni, nem csak, hanem a hitelezőinek öszvejövetelekre, az ezen Mercantile Forumnak 1835-ik évi július 27-ről 84. szám alatt költ határozata nyomán, ugyan ezen évi november 27-ik napján, reggeli 9 órakor Gyergyó Szent Miklóson tartandó hitelezői csödületet határozni amelyis a Felséges Kir. Fő Kormány által a szokott módon ki hirdettetett és a fenn forgó Cridális procesussok által nyomán, az ezen Mercantile Forumnak 1835-ik évi november 23-ról 115 szám alatti alázatos kérésére a Nemes Szék részéről Nagy Batzoni Tekintetes Baló Josef úr a Nemes Gyergyó Szék Király Birája, elnökül rendeltetett melyeknek következesekül a hitelezői-csődületre határozott napon már a kirendeltetett elnök előlülése alatt megjelentek az megbukott Czárán Josef hitelezői közül u.m. Kápdébó Jakab személyese Kritsa Lukács, Czárán Antal, Mánya János, Erászosz Kristof, s Miklós testvérek, és a megbukott kereskedőnek neje Temesvári Mária, a kik is keresettyeikről szóló kötelező-leveleik mássait különös Könyörgő-Levelek mellett beadván, az e napon

⁵⁷ Uo., 1815. február 9.

⁵⁸ SZONGOTT Kristóf 1894, 147.

rendeltetett Litis Curátornak minden oklevelek által adattatott oly meghagyással mi szerint mind a két felek egymás elleni való ellenvetéseket három hetek alatt bé végezni igyekezvén, ítélet alá botsáttathassék, de a közbe jött némely kifogások, tett ellenvetések tekintetéből az egész per folyama halasztatván és csak is 1836-ik évi januarius 11-ik napján ezen Mercantéle Forum által 9. szám alatt ítéletesen ellátatván a Crida megállítatott, és hogy summarissimo processu ellátassék határozatott, mely Itélet ellenébe némely hitelezők appellátiót jelentvén ugyan, de fel nem botsátatott, mivel summarissimo processu ellátatni határozatott volt, hanem a jelentett recursus utyán a Felséges Királyi Fő Kormányhoz felvitetett, - erre méltóztatott a Felséges Királyi Fő Kormány 1836-ik évi július 19-ről 3824 I szám alatt költ kegyelmes határozata következéséül a fenn forgó Cridális processusban a környülállásos tudósítás tételét megparantsolni, a melyre ezen Mercantéle Forum részéről tartozó kötelessége szerint a parantsolt környülállásos tudósítás ugyan azon évi september 1-ő napjától 90. szám alatti határozat nyomán meg is tétetett, ennek a lett a következése, hogy a Felséges Királyi Fő Kormányhoz azon évi 5146 szám alatt költ kegyelmes rendelése szerint az egész Cridális processus kezdetett irni állásban vissza tétetni parantsoltatván a jelen volt hitelezők kívánságára 1837-ik évi januarius 10-ik napja a hitelezők újbóli összejövelekre határnap is határozatott, amikoris Kápdebó Jakab személyese és Eránosz Miklós megjelenvén, és a Crida megállításában meg nem egyezvén, az ellenbizonyíthatásokra idő haladékat kértek, mely kéréseknek hely adattatván bizonyíttások beadhatására következő februarius 14-ik napjáig időhaladék engedtetett, nem külömben ez uttal a kifogás alá jött Litis Curátor helyébe más Nemes Gyergyói Szék egyik Tábla Biró Wégh András új Litis - úgy a hitelezők által szó többséggel Kápdebó Jakab személyese Kritsa Lukács volt esküdt atyánkfsa Massa Curátornak megválasztattak.

Az újból határidőül tett napon a megbukott Czárán Jósefnek két hitelezői Kápdebó Jakab személyese, és Eránosz testvérek különös Könyörgő-levelek nyomán a megbukotnak activus, és paszivus statusát közöltetni, úgy a megbukkotnak neje hasonlólul könyörgő-levele által, hogy a férje elfoglalt vagyonyra közé, volt helyettes biró Kritsa Péter úr által egy szerviz ezüstműi letartoztattak, mint tulajdonát kiadatni kéri, amely is a jelen volt két hitelezőkkel ön kérésekre közöltetvén, megint határidő tétetett, - de valamint ekkor, ugy még több versben is a két hitelezők külömbféle színű kérelmekkel a fenn forgó Cridális processust akadályoztatván, míg végtére mind a csödületre megjelent hitelezők önn keresettyek mivoltát, s azok támogatásaikra tett okaikat, mind pedig a Litis Curátor a fenn forgó Cridális Massa oltalmára ellenvetéseit, és megczáfolásait

háromszori öszve-felelgetésekben megtévén 1838-ik évi október 9-ik napján ítélet alá botsáttatott.

Noha a két hitelezők Kápdebó Jakab személyese, és Eránosz testvérek ön keresettyek mivoltát, s ellenvetéseik bizonyítását abban törekedtek megtenni, miszerént a cridát jelentett Czárán Jósef az ön állittása szerint a magával vitt vagyontól Moldovában a tolvajok által meg nem fosztattatott volna, és hogy Czárán Jósef az onoka eötse egyik hitelező Czárán Antalt, aki a nagybáttya Czárán Joseffel közkereskedésben lett volna, egy kézre dolgozván csak a többi hitelezők megkárosíttásokra jelentett volna Cridát, ezért azt kívánnyák, hogy a Crida meg ne állittassék, hanem Czárán Josef az onoka eötseivel a megfizetésre szoríttassanak és méltó büntetés alá jöjjenek. De mivel valamint Czárán Antal ön keresete mivoltát, és a két hitelezők feladására tett ellenvetéseit, úgy ezen Mercantéle Forum által újból és hogy Czárán Antal és nagybáttya Czárán Joseffel köz-társ lett volna, meg nem ítéltetett. De minthogy a két hitelezők ezeni Itélettel meg nem elégedvén appellátiót jelentettek, a melynek a Litis Curátor ellene mondott, abból a tekintetből, hogy summarissime ellátatni, határozatott, fel nem botsátatni, recursus utyán a Nemes Kir Fő Kormányhoz felvitetett, mindazonáltal mind a Nemes Kir. Fő Kormányhoz 1839-dik évi januarius 11-ről 5271 I szám alatt költ kegyelmes rendelése nyomán a két hitelezők folyamodásoknak azt hogy üdö után felvitt folyamodások vizsgálat alá nem vétethetnék, hely nem adatott, és mivel ezen nagyon tisztelt Rendelésnek felolvasásakor, és közhírré tételekor a személyesen jelen volt Kápdebó Jakab személyese Kritsa Lukács és Eránosz Kristóf, ezen Mercantéle Forum színe előtt 1840-ik évi januarius 2-ik napján 5. szám alatt önkéntesen oly szóbeli nyilatkozatot tettek, mi szerint mind a két hitelezők is megnyugodván ezen Mercantéle Forum ítéletében, a további való perlekedésről tökéletesen lemondottak, és azt tovább nem folytatják, mind ezekért semmi több ellenvetés nem lévén a Classificatoria Sententia a Cridális Norma útmutatása szerint készítettni határozatott. Mire megvizsgálván, és birói fontolóra vévén ezen Mercantéle Forum mind a már cridatárius Czárán Josef csödületére megjelent hitelezőknek ön keresettyekről szóló kötelező-leveleiket, s azok támogatásaikra tett okaikat, mind pedig a Litis Curátornak a Massa mozgatásaikra tett okokat, nem pedig a Litis Curátornak a Massa oltalmára tett ellenvetéseit, úgy tanáltatik, hogy a megjelent hitelezők között csupán cridatárius neje Temesvári Máriának külömböző kövételése lenne, aki is adósúl nyert tulajdon ezüstműit, amelyek a férje vagyonyával elfoglaltatván, még mind végig in natura birói zár alatt tanáltatnak, vissza adattatni kéri a többiek mind egy idomú Chyrográtoriusok és mind, hogy valamint a Cridatárius, úgy a Cridális Massája oltalmára rendeltetett Litis Curátor minden

*előfordult követeléseket megösmértek, nem tanáztatott szükségesnek, hogy a keresetek hűt által legitimáltassanak - melyeknek is következekül a classificatió illetén sorral és móddal tétetni határozatott...*⁵⁹

Czárán József nyolc éves küzdelme igazságának a bizonyításáért az örmény kereskedők nehéz életkörülményeit és létbizonytalanságát jelzi a 19. század első felében.

Czárán József esetében láthattuk, hogy cridája meghirdetése előtt jelentős nagyságú legelőkkel rendelkezett Moldvában, melyeket közösen bírt Aga Manulatyi nevű bojárjal. A szarvasmarha-kereskedéssel foglalkozó örmény kalmárok nagy része vagy bérelt legelőket, vagy pedig valamilyen módon (teljes vagy feles tulajdonnal) állattartásra alkalmas területtel rendelkezett. Ezért az örmény gazdákat a Forumnál a legeltetési bolleták megújításának szükségességéről értesítették. Így például Istvánfi Lázár 1842. március 24-i levelében jelzi: *Az 1838-ik évi július 9-ről 7083. szám alatt minden törvényhatóságához és az illető Királyi Pénztárnokokhoz innen költ azon rendelés, melynél fogva a szomszéd török felsőség alatti tartományokban legeltetni szokott e hazabéli alattvalók marháira nézve legfelsőbb helyről ki adatott és 1827-ik évben február 16-ról, 1711 K. 70. K. szám alatt kihirdetett rendszabály 4-ik és 9-ik pontjai annyiban meg változtattak, hogy az említett marhás gazdák legeltetési bollétájukat azoknak egy esztendei, határidejek kitélése előtt, hanem azon idő kitélése után legfelyebb 6 hét alatt meg újítathassák, a legfelsőbb helybenhagyást meg nem nyervén az iránti legfelsőbb Királyi parantsolat következtében ezennel visszavonatik. Mi is a nemes székek azon alkalmaztatása végett ezennel oly további meghagyással íratik meg, hogy az illető marhás gazdákat e szerént utasítani el ne mulassza.*⁶⁰

Hasonló szellemű értesítést küldöttek a harmincadi hivatal részéről is. *Azon marhákkal gazdálkodóknak ide fogott feljegyzései, kik a múlt 1839-ik év végéig nyert legeltetési bollétájukat megújíttatni elmulasztották, a Nemes Székek ezennel oly meghagyás mellett küldetnek ki, hogy az azokban feljegyzett gazdákat utasítsa arra, mi szerént ok ezen év júniusa végéig Computus tartás, és legeltetési bolletájok megújíttatása elmulasztásának ok adása végett lakásokhoz legközelebb eső valamelyik 30-di hivatalnál mulhatatlanul jelennyék meg, különben bé nem hozott marháik, barmaik, s azoknak szaporodásai után készítettő számítás szerint eszerint harmitzadot fognak fizetni.*⁶¹

A csíki főkirálybíró Balási József és a jegyző László Sándor már a bolletákat 1842 nyaráig ki nem

váltott személyek neveit is feltüntették. Ezek a következők voltak: *Verzár Ferentz, Kopatz István, ismét Kopatz István, Lázár Lázár, Zárug Zakariás, Eránosz Jakab, Lázár Lázár, Szarukán Márton, Lázár Bogdán, Kiss Jakab, Szarukán Márton, Lengyel Márton, Gyergyó Szent Miklósi lakosok.*⁶²

Mivel az állattartó nagykereskedők nem nagyon siettek az ún. bolleták kiváltása ügyében, a hatóságok kénytelenek voltak az engedélyek kiváltásának a határidejét kitolni. Így 1842 nyarán már arról értesítették a Mercantile Forumot, hogy a legeltetési engedélyek kiváltásának határidejét kitolták október hónapig. A gróf Teleki József által 1842. július 28-án kiadott értesítésben ezzel kapcsolatban a következőket olvashatjuk: *Azon marhás gazdáknak kik a szomszéd Török Tartományokba(n) tartott marháikról az 1839-ik év végéig nyert legeltetési jegyzékeiket maga ideiben megújíttatni elmulasztották, ezen elmulasztás ok adása és marháikról számadás végett a folyó év március 14-ről 2470 szám alatt innen kibotsájtott rendelésnél fogva jelen évi június végére tett határ-üdü, az irt marhás gazdáknak könnyebbítése tekintetiből folyó év október végéig kiterjesztetett.*

*Mi is a Nemes székek az idézett Királyi Fő Kormányi rendeléssel össze függőleg ezennel oly meghagyással íratik meg, hogy az illető marhás gazdákat a felől értesitse.*⁶³

Szeptember 17-én azonban a főkirálybíró és a jegyző a Kereskedői Széket már a határidő lejáráának a közeledéséről értesítették: *Ezen Kegyelmes Rendelés értelme szerint ne terheltesen Uraságod a kerületében létezhető marhás gazdákat minél előbb értesíteni, hogy magokat ahoz alkalmazni tudhassák.*⁶⁴

Az állatkereskedelem iránya főleg a magyar alföld, Bécs és Lipcse piacai voltak. Ezt bizonyítja a négy nemességet nyert kereskedő esete, köztük Szarukán Miklós 1841. esztendei magyarországi útja is. Az örmény kalmár, valószínűleg a negyedik nemességet nyert gyergyószentmiklósi nagykereskedő, 1842-ben elismervényt kért a Mercantile Forumtól magyarországi kereskedelmének 1841. évi bizonyítása érdekében. A forum vezetősége, névszerint *Lázár Péter actualis bíró, Kritsa Péter junior, Kábdebó Gergely, Dobribán István, Temesvári Bogdán, Jákobi István, Lázár István, Fitzus László*⁶⁵ – a következőképpen fogalmazták meg igazolólevelüket: *Mü a Gyergyó Szent Milkósi Mercantile Forum Rendes Birája több Tanátsnoki, és hütös Jegyzője adjuk tudokra mindeknek, a kiknek illik, hogy a midön folyó 1842-ik évi januárius 21-ik napján az ezen Mercantile Forumot*

⁵⁹ GyszmÖPL, *Mercantile Forum jegyzőkönyvei*, 1840. január 2.

⁶⁰ Uo., 1842. március 24., *Copia Ad numero 2723–1842.*

⁶¹ Uo., *Copia Ad numero 2470–1842.*

⁶² Uo., *Copia Ad numero 497–1842.*

⁶³ Uo., *Copia Ad numero 7462–1842.*

⁶⁴ Uo., *Copia Ad numero 1091–1842.*

⁶⁵ GyszmÖPL, *Mercantile Forum*, 5-1842.

illető tárgyaknak eligazítások végett öszve gyülekezve lettünk volna, egyik tanátsnokunk Nemes Szarukán Márton atyánkfia élő-szóval arról, hogy a múlt évi ősszel mikor érkezett haza Nemes Magyar-Országról? – egy hiteles bizonyítványt kért adatadni. – Kiknek is kérése tekintettel méltatván, ezennel hiteles bizonytságot tészünk, hogy a könyörgő Nemes Szarukán Márton atyánkfia Verzán testvér eötsével, a köztudomány szerént, múlt 1841-ik évi november huszonharmadik napján érkezett légyen haza a házához Nemes Magyar-Országról, ahol is addig szokott élleme keresése végett gyakorolni szokott marhás kereskedése foglalatosságai tekintetéből mulatott, – melynek is valóságáról adjuk mü is ezen szokott aláírásokkal, és gyakorló petsétünkekkel megerősítettett közhitelü bizonyítványunkot.⁶⁶

Hasonlóképpen, egy másik nagykereskedő szintén igazolást kért magyarországi kereskedéséről. Ezzel kapcsolatban az 1811. december 19-i jegyzőkönyvben a következőket olvashatjuk: Gyergyó Szent Miklósi örmény kereskedő Dobribán Lukáts arról kér testimoniumot adatadni, hogy ő kereskedésit Nemes Magyar országra folytatván Molduvában bėjáros nem volt, és azért az Molduvai passusokra való tilalmakat nem tudhatya.⁶⁷ A kérésre a Mercantile Forum a következő döntést hozta: Adattassék ki a kívánt testimonium a tudás és tapasztalás szerint.⁶⁸

A gyergyószentmiklósi örmény kereskedők kapcsolatba kerültek az ausztriai és a morvaországi vállalatokkal, melyeknek termékeiből hitelre vásároltak. A linzi gyár – mely valószínűleg uralkodói vállalat volt – 1806 augusztusában követelte Fitzus Mártontól tartozásainak kiegyenlítését. Ezzel kapcsolatban Turi József fiscalis director Marosvásárhelyről a következő levéllel fordult a Mercantile Forumhoz: A Felsőes Királyi Fő Kormányzó Tanátsból oly tudósító rendelést vettem közelébről, mely szerint meg parantsoltatott kegyelmeteknek, hogy a tudva lévő fabrica adósságát Fitzus Mártonon haladék nélkül vegyék fel ezen kegyelmes rendelésnek kivetkezéséül az iránt kívántam kegyelmeteket utasítani, hogy azon fel veendő summát a közelébb lévő, akár harmintzadi, akár Perceptor, akár más Camerális hivatalnál kellett administrálni, a Királyi Fő Cassába leendő bé adás végett, jól kifejezván a bé fizetésről adandó quitatiában, minémü titulus alatt, s kitől megadatott pénz légyen az, mely quitatiában mássát a maga idejében nekem küldjék fel...⁶⁹

A Kereskedői Szék a fiscalis director megkéréső levelére a következőképpen válaszolt: Az Lintzi Fabricának fenn forgó 1000 rajnai forint adóssága fel vétele dolgában az Méltóságos Fiscalis Director urnak augustus 6-ról 279 szám alatt hozzánk utasítani nem

sajnálott rendelését mai napon tisztelvén, hivataloson kívántuk jelenteni a Méltóságos urnak, hogy ezen Tárgyban az Felsőes Királyi Guberniumunk januarius 3-ról 1526 szám alatt költ kegyelmes rendelése hozzánk érkezvén olyan alázatos tudósításunkot küldöttük a tisztelt Királyi Guberniumnak, hogy az fenn forgó adósság le fizetése iránt ide való betsületes kereskedő Fitzus Márton atyánkfia az Lintzi Fabrikával olyan egyezésre lépett, hogy az fenn forgó 1000 forintokat két terminusokban Fitzus Márton Atyánkfia fizesse le, melyre az Lintzi Fabrica is anectálván amint ezt azon Fabrica Levelével meg is bizonyítottuk, és már az 500 forintok el is küldettek az fabricának. Ha tehát az Felsőes Királyi Gubernium is méltóztatik ezen egyezésen meg nyugodni, méltóztassék iránta kegyelmes határozását néküink tudtunkra adni, külömben az tisztelt Királyi Guberniumunk ellenkező rendelését tisztelvén azonnal telyesítésében való készségünket meg bizonyítani el nem mulatyuk...⁷⁰

A gyergyószentmiklósi kereskedők a morvaországi Hánkta Károly kereskedővel is kapcsolatban voltak, akinek Vertán Kajetán kereskedő 594 rajnai forinttal és 3 krajcárral adósa maradt. Mivel azonban a kereskedő az adósságot nem az igazolólevél eredeti példányával, hanem ennek másolatával próbálta behajtani végrehajtó révén, testvére, Vertán Antal a végrehajtást megakadályozta. Ezzel kapcsolatban a Kereskedői Székhez írt megkereső levelében a következőképpen fogalmazott: Nemes Morva Ország Najtitsáni kereskedő Hankte Károly plenipotentiarius Méltóságos Kapitány Melchior úr testvér bátyám Vertán Kajetán ellen executorokat kért volt ki bocsátani 594 Rf-oknak és 3 kr-oknak roknak fel vételek iránt, és az executor urak június 20-ik napján ki is bocsátattak s valamint hogy az Tekintetes Forum észre nem vette, hogy az tisztelt plenipotentiarius úr nem originális vexel mellett, hanem tsak copia mellett kívánnyia az pretendált adósságot fel vétetni, úgy az testvérem is észre nem vévén, haza jövelemmel meg tanáltam a tisztelt plenipotentiarius urat, hogy az pretendált summát kész vagyok lefizetni elő adván leveleit, s ekkor láttam hogy nem originális vexel hanem csak copia.

Mivel hogy sok szomorú példák érdekeltek már az erdélyi kereskedőket akik efféle copiákra fizettek adósságokat, és az után az originális újabb fizetésre szorítottak. Ime Tekintetes Forum én executiot nem várok az bátyámra az pretendált summát, cum protestatione le tészem úgyhogy ameddig az originális vexel el nem küldetik a pénz sequestrumban legyen: és mivelhogy a tisztelt plenipotentiarius úr ilyen hibás instrumentummal kereste az adósságot melyre törvényünk szerint fizetni sem

⁶⁶ Uo.

⁶⁷ GyszmÖPL, Mercantile Forum jegyzőkönyvei, 1811. december 19.

⁶⁸ Uo.

⁶⁹ Uo., 1806. augusztus 6., 279. sz.

⁷⁰ Uo., 1806. október 13.

tartozván sem az költséget sem pedig interest meg nem fizetem.

Az interest azért mert az contractus a felek között törvényt szabván ebben stipulálva nintsen, de az ilyen vexelekre soha is interest az kereskedők nem fizetnek példát hozok Fitzus Márton urat elő aki Vlaszloczkiért 1000 forintig kezességet vállalván csak azon ezer forintokat fizeti és azt is két versben ezen summával az Najtitsáni kereskedő kínálta Kritsa Márton urat, hogy adja meg negyed részit és lemond az egész summáról, tehát itten az törvény soha interest nem itélhet: az költségit is azért, mivel az originális vexel nem producáltatván copíára a pretendált summát nem tartoztam fizetni, hibás lévén tehát az keresett okai nem vagyunk az költségek.

Kérem alázatosan a Tekintetes Forumot méltóztatásék az létezendő summát az originalis vexel eljöveteleg sequestrumba tétetni, mivel ha el nem küldik a pretendált summát copíára mégsem fizetne, költséget és interest meg nem itélni, mivel annak oka nem vagyok és stipulálva nintsen is...⁷¹

Kereskedői ügyleteik, gazdasági tevékenységük miatt gyakran kerültek konfliktushelyzetbe a gyergyószentmiklósi örmény kalmárok közelebbi, főleg pedig a távolabbi környezetükkel. Otthonuktól távoli vitás vagy peres ügyeik rendezésére általában megbízottak, ún. plenipotentiáriusok segítségét vették igénybe a különböző peres ügyekbe keveredettek. A meghatalmazást ilyen alkalmakkor a Mercantille Forumon hitelesítették. Így történt ez a Kereskedői Szék 1842. január 11-i gyűlésén, amikor Dobribán István a nagyváradi Olasziban lakó Cziffra Gergelyt plenipotentiáriusának tekinti Vertán Andrással szembeni perben, aki az ő híre nélkül megetette állataival az általa bérelt Kupai-pusztán termelt három buglya szénát. A meghatalmazás szövege a következő: *Mű a Gyergyó Szent Miklósi Kereskedői Szék rendes bírója, több tanácsnoki és hűtös jegyzője adjuk ezen közhitelű bizonyítványunkat, hogy a midőn ezen folyásába indult 1842-ik évi januárius 11-ik napján, az ezen kereskedői széket illető tárgyaknak ellátások végett öszve lettünk volna gyűlve, helyi kereskedő és egyik tanácsnok Dobribán István atyafia személyesen megjelentvén, élő szóval azt vallá, mi szerint meg lévén győződve Nemes Magyar Országban Nagyvárad(i) Olasziba(n) lakó Tekintetes Cziffra Gergely úrnak egyenességiről és az örménységét birandó dolgokbani hűséges eljárásáról, annál fogva tisztelt Cziffra Gergely urat mi előttünk meghatalmazottjának rendelé. Plenipotentiáriussának constituálá, hogy Tekintetes Czárán Emmánuel úrtól haszonbérbe birt kupai pusztáján még 1839-be(n) termelt három bogja szénájának hir nélkül lett megétevéseért idősebb Vertán András urat a maga illető Törvény*

Széke előtt törvényesen meg kereshesse és perelhesse, ottan szószólót vallhasson, azt mikor a szükség kívánnyá meghívhasssa, egy szóval mindent mit a bévalló hasznára és előmenetelére jónak lát meg tehesse, tétethesse, éppen úgy mintha maga tulajdon személyébe jelen lenne, – melyről mint fennebb adjuk mű is ezen közhitelű székünk gyakorló petsétjével, és szokott alírásokkal meg erősítettett bizonyítványunkat.⁷²

Hasonlóképpen, 1842. március 11-én Temesvári Bogdány magát a Mercantile Forum bíróját, Lázár Pétert bízta meg képvisellel a moldvai Piatra Neamţban lakó Govrik György elleni adósságbehajtási perben. A Kereskedői Szék által hitelesített megbízólevél tartalma a következő: *Mi az Erdélyi Nagy Fejedelemségbeli Nemes Gyergyó Székiben kebelezett Gyergyó Szent Miklósi Kereskedői Társaság helyettes Bírója rendes Jegyzője és több Esküdt tagjai adjuk ezen közhitelű bizonyítványunkot mi szerint a mai napon midőn közdolgaink eligazítása végett öszve lettünk volna gyülekezve, megjelenték mi előttünk személyesen Temesvári Bogdán tagtársunk, ki is élő szóval jelenti, hogy társaságunk rendes bírója Lázár Péter atyánkfia egyenességéről a reá bizandó dolgokbani hűséges eljárásáról és igazságosságáról meg lévén győződve, telyes és tökéletes megbizottjának valja, Nemes Moldova Országában kebelezett Pyátra nevű helységében lakó Govrik György ellen indított adósságos keresetének folytatására, telyes hatalmat engedvén mind azoknak elkövetésére miket hasznosnak és előmenetelesnek láttam, szószólót vallhatni, azt mikor szükség léjend meghívni éppen úgy mintha maga tulajdon személyében jelen lenne – melyről mint fennebb adjuk ezen közhitelű bizonyítványunkat székünk petsétével megerősítve.⁷³*

Kopasz István kereskedő betegsége miatt volt kénytelen moldvai ügyeinek a rendezésére Lázár Antalt megbízni. A megbízás hitelesítéséért a Mercantile Forum összehívását kérte. Mint írja: *Betegségem akadályoztatván a Moldovába mehetéstől, dolgaim igazítására, nevezetesen pedig bizonyos peres dolgokba(n) való eljárásra kéntelen vagyok LázárAntalt meghatalmazni mire nézve Instálok a Tekintetes Biró úrnak, méltóztatasson a mai napon a Kereskedői Nemes Széket öszve gyűjtetni, hogy Plenipotentiária Constitutiót törvényesen expedáltathassam, alázatos tisztelettel lévén.⁷⁴*

3. A Kereskedői Szék

Apafi Mihály erdélyi fejedelemnek 1672-ben kiadott kiváltságlevele alapján az örmények autonómiája külön közigazgatási egységek önszerveződésében konkretizálódott. 1746-ig a gyergyószentmiklósi örmény bíró közigazgatási joghatósága alá tartozott Csíkszépvíz és Ebesfalva örmény közössége is. Ettől

⁷¹ Uo., 1806.

⁷² Uo., 1842. január 11., 2. sz.

⁷³ Uo., 1842. március 11.

⁷⁴ Uo., 1842, 40. sz.

az, időszaktól kezdődően a gyergyószentmiklósi, csíkszépvízi és az ebefalvi örmény közösségek Erzsébetvárosban (Ebefalva) székelő főbíró joghatósága alá kerültek, de mindhárom település örmény közösségének külön bírója volt, és a helyi communitások önszerveződésén alapult a kereskedők szervezeti élete is. 1793-ban a gyergyószentmiklósi és a csíkszépvízi örmény közösségek elszakadtak Ebefalvától, és Csík-, Gyergyó- és Kászonszék joghatósága alá kerültek. Mivel számukra az új helyzet autonómiájuk és önszerveződésük megcsonkítását jelentette, jogi helyzetük tisztázása érdekében számos memóriumot fogalmaztak meg a széki intézményektől független, az örmény kereskedők védelmét szolgáló szerveződés létrehozása érdekében, melyeket az erdélyi országgyűléseken próbáltak érvényesíteni. Folyamodványaiknak köszönhetően született meg 1796-ban a gyergyószentmiklósi és a csíkszépvízi örménység egyik legfontosabb szervezete, a Kereskedelmi Törvényszék, más néven a *Mercantile Forum*. Ennek létrejöttéről a gyergyói örmények az erdélyi Országgyűléshez 1842-ben írt kérelemlevelükben a következőképpen fogalmaztak: *Gyergyó Szent Miklóson és Szépvízen eleink régen meg telepedvén két társaságot formáltak, és ditselkedés nélkül mondhattuk, szorgalmatos kereskedés által, az hazának előmenetelére és hasznára törekedtek erre nézve a társaságoknak arra is iparkodni kellett, hogy hiteleket fel tartsák és az ez ellen szegült akadályok felnyúl haladhatására a kereskedési tárgyak felett az igazság ki szolgáltatását magok gyakorolhassák, innen 1794-be(n) Eő Felségéhez folyamodván magok mind Gyergyó Szent Miklóson mind Szépvízen a szék hatóságától nem függő külön kereskedői Itélő széket eszközöltek, s kérések sem a törvény ellen nem lévén, sem a szék hatóságának sérelmére nem tzelozván 1796-ba szeptember 16-án Eő Felsége méltóztatott kegyelmesen a kereskedő Itélő széket, és tárgyait meghatározni, s e szerint a Társaságok a kereskedés feletti tárgyakra nézve használják is Eő Felségének kegyelmes engedményét, s 1810-be az Ország Rendeihez bé adott kérések mellett jelentvén országos végzés szerint is a Kereskedői Széket meg állítani kérték, Nemes Gyergyói Szék ekkor Hatóságának akadályára nézvéen követi által következő 1811-be(n) június 26-án az Ország Rendeihez bé adott ellent mondásánál fogva a kérésnek ellene mondott és a Rendek is abba(n) egyeztek meg, hogy a Szék Itélő Széke legyen a Kereskedési tárgyakra nézve is, tsak ugyan Eő Felsége maga ki adott kegyelmét vissza nem huzván, mind két társaságnál a Kereskedői Székek fenn maradtak...*⁷⁵

A katonai parancsnokság és a székely székek vezetői tehát 1811-ben is megpróbálták alárendelni és jogaiban korlátozni a *Mercantile Forum*ot. Ezért az

örmény Kereskedelmi Törvényszék bírója és szenátorai az erdélyi országgyűléshez fordultak autonómiájuk és kiváltságaik biztosítása érdekében.

1838-tól kezdődően ismét veszélybe került a gyergyószentmiklósi és a csíkszépvízi kereskedői székek jövője. A *Mercantile Forum* vezetői intézményük megmentése céljából ismét kénytelenek voltak az *ország rendeihez* fordulni.

A gyergyószentmiklósi örmények az országgyűléshez való folyamodásuk előtt egyeztettek a csíkszépvízi örményekkel. A Kapdebó Jenő notárius által 1842. március 15-én megfogalmazott, a csíkszépvízi *Mercantile Forum*hoz címzett levélben a gyergyószentmiklósiak biztosok küldését kérték Szentmiklósról a két közösség közös álláspontjának a kialakítása ügyében. A csíki örmény közösséghez intézett levelük a két communitas összefogását célozza közös érdekeik fenntartása érdekében. Tartalma a következő: *A kinyerendő Privilégium tárgyában, mi előtt a két illető testvér közösségeink az eldöntésre czél arányosan köz-ülést tarthatna, az óda való Nemes Kereskedői Törvényes Szék a Tekintetes Nemes Ország-Rendeihez, amint értésünkre esett, már egy czélszerű Könyörgő-Levelet íratott oly czélzattal, mi szerint mi is hasonló értelmű egy Könyörgő-Levelet készítettvén, a czélszerűbb választassék fölterjeszteni, – mire a mai napról e tárgyban hozott határozatunk következtésül hivatalos barátsággal kérjük a Nemes Kereskedői Tekintetes Széket, ne terheltesen kebeléből biztosokat kibotsájtani, és a hűsvéti csonka hétbe hozzánk utasítatni, oly meghatalmazással, mi szerint helyben Közgyűlést tarthatván, a fenn forgó Privilégium tárgyában minden czélszerű, hasznos és szükséges lépéseket tehessünk, és határozatot hozhassunk addig mi is itt helyben egy ahhoz hasonló tárgyú Könyörgő-Levelet készítettvén igyekeztvén, – minden esetre, hogy a dolog ne halasztódjék, ne talántán későbbiben (minket azért terhelő) bánat kövesse, – a tett napra, s időre elvárván, hivatalos tisztelettel, barátsággal vagyunk.*⁷⁶

Ezzel párhuzamosan Kolozsváron megkeresték azokat az összekötő embereket, akiknek meghatározó szerepük lehetett a privilégiumlevél megerősítésében. A magukat *köteles baráti atyafiai* néven aláíró személyek a következő tanácsokkal szolgáltak a *Mercantile Forum*nak: *Kolozsvárra követségbe járt követ atyánkfiának referálásából a lépéseket, s munkálatokat megértvén, ezen Mercantile Forum részéről mindenek helybe hagyatottak, és a mai határozatunk nyomán a fő hajtó Privilégium tárgyában Nemes Csíkszék Universitása részéről országai követeink, az országtól ő felségének ajánlatni utasításul adni, kérjük a Nemes Mercantile Forumot ne terheltesen a szükséges individumokat informálni házul eljárni, és pártfogásokat kikérni, majd*

⁷⁵ Uo., 1842, sz. n.

⁷⁶ Uo., 1842, 21. sz., 1842. március 15.

a következő Marcalis Székre innét is házul a Nemes Királyi Bíró Urhoz Követség fog küldetni, hogy a Szék előtt való nap pártfogását kikérjük, addig is az Tekintetes Universitáshoz intézendő Instantia innét megkésztődni fog, a mely akkor beadattassék, és hogy akkor mind a két Közönségeink Követei egyet értőleg – ottan munkálkodgynak bizattassanak meg hivatalos tisztelettel lévén.⁷⁷ A Kolozsvárról érkező tanács szellemében (valószínűleg a Fő Igazgató Tanácstól kapták a javaslatot) a gyergyószentmiklósi Mercantile Forum vezetősége először a főkirálybíróhoz és Csík-, Gyergyó- és Kászonszék rendjeihez fordult a kiváltságlevél megerősítése érdekében. Hosszú levelükből a rendek meggyőzésére szolgáló szövegből idéznék: ...Nintsenek, s nem is lehetnek ezen Itélő Székeink valakinek sérelmére, mert a fenn nagyon tisztelt Kegyelmes Királyi leírásokba, azoknak tárgyai és hatásköre nyíltan ki vannak jelelve, melyek szerént világos, hogy a Nemes Székely Nemzet jogait és szabadságait legkisebbé is érdekelné, annyival kevésbé korlátozni kívánják, de ezen Itélő székeink létezésibe, és fenn állásba nemcsak hogy a Tekintetes Nemes Szék Rendjei nem ellenkeztek, de sőt azoknak jótékony, hasznos szükséges és czélszerű voltokat az 1838-ik évi július 20-^{ki} napján I. szám alatt, költ igazságos határozatoknál fogva általánosan megismerték.

Bizva tehát a Tekintetes Nemes Szék Rendei Kegyelmességibe, és azon most tisztelt határozatok által bátorítatva, alázatos mély tisztelettel esedezünk a Tekintetes Nemes Szék Rendjeinek, méltóztassanak érdemtelen országgyűlési követeinknek pótlék utasításul adni, hogy a most folyamottyába lévő Országgyűlésin felfejtve körülményeinket, és elő- terjesztve Itélő székeink igen szükséges, az egésze, s egyénre jótékony, úgy senki más jogait nem korlátozó voltokat, méltóztassanak indítványba hozni és egyszersmind alázatosan kérni, a Tekintetes Ország Rendeit, s Karait, miszerént méltóztassanak legkegyelmesebb Császári Kir. Nagy fejedelmünk Eő felségének – a fenn nagyon tisztelt 1796 béli kegyelmes Királyi Leírat értelme szerénti Itélő Székeink megállapítására Kiváltságos Levél (formale privilegium) megerősítése végett, kegyelmesen ajánlani...⁷⁸

Ezzel párhuzamosan a Csík-, Gyergyó és Kászonszék királybírójának a támogatását is kérték a Mercantile Forum kiváltságainak a biztosítása érdekében az Erdélyi Országgyűlésen.

Miután minden szinten és minden irányba megtették diplomáciai lépéseiket, az örmény Kereskedői Szék hivatalosan is elküldte a Privilegium megerősítésére szolgáló kérését Erdélyország rendjeihez. Kiváltságaik megerősítését szolgáló évrendszerük a következő volt: ...magunkot haza szolgálainak tartjuk,

s ehhez képest buzgó és bizadalmas könyörgésünkkel jelenünk meg a Méltóságos Ország Rendei előtt, és esedeklünk méltóztassanak Eő Felsége Szentséges akarattjával amit B alatt meg újít(ani) meg egyezőleg országos végzés szerént is társaságainknak a Kereskedői Itélő Széket meg hagyni, és erre is Eő Felségének meg egyezését meg nyerni: mert mindamellert is hogy a Tekintetes Széknek később adott meg egyezésével az ellent mondás elenyészett, azokat az időnek mostani szelleme se tekinti helyeseknek: ugyanis hogy Eő Felségének kegyelmével vissza éltek volna, a társaságok csak egyoldalú feltételt nem lehet pildával meg bizonyítani...

...Az el származást és telepedést se lehet ellenkezőül fel venni, mivel sehult a törvény nem szorítta meg, hogy bizonyos társaság magának külön Itélő Széket ne nyerhessen. Így születtek a királyi, s mezővárosok s bennek az Itélő Székek.

A nemzetiségből következett kedvezés is ideális mert ha ez meg állítatik Erdélybe egy Itélő Szék se létezhet, tudni való is, hogy a bíró mindenkor a törvények szerént köteles itélni, de nem is lehet a Kereskedői Széket úgy tekinteni, hogy valakit szabadoson el nyombasson, mivel van felsőbb meg vizsgáló Itélő Szék a Felséges Királyi Fő Igazgató Tanács, de az se változhatatlan régula, hogy a székely az örmény Forumon nem perelhetne mert jelenleg is mikor az Méltóságos örmény(nyel) perel egyéb aránt az efféle kereskedési tárgyak felett a széken se perel, hanem az Ezred Forumán személyes perekben határozatván az adósság feletti, s éppen ebből is szükséges a Kereskedői Széket meg állítani, mivel ennek Törvényes állásába mindenki személy valogatás nélkül ki kötheti ezen Itélő Széket, és még csak a rendes Itélő Szék részéről öszve ül igazsága ki szolgáltatik, ugyanis fel véve a mostani perlekedés rendgével járó akadályokat és szertartásokat míg csak az öszve felelgetés foly a kereskedőt a veszedelem nyakon üti ha nem említjük is tudva vagyton a Nemes Rendek előtt, hogy a tiszta zálog és adósság felett szoros törvények vadnak, mégis évek kellenek a rendes Itélő Széken a végre- hajtásig, bár folyanak.⁷⁹

Végezetül a Mercantile Forum vezetői azt hozzák az erdélyi rendek tudomására, hogy kiváltságlevelük megerősítésével nem kérnek különleges jogokat, hanem csak a kereskedelmük folytatásához szükséges közigazgatási-igazságszolgáltatási keretet szeretnék a továbbiakban is fenntartani. Mint írják: Meg fogható ebből, hogy mü semmi elsőséget, semmi hatalmat nem törekedünk magunknak szerezni sem arra nem tzeozunk, hogy valakinek személyét a terhek hordozása alól ki huzzuk, hanem egyedül arra, hogy a kereskedési tárgyak felett az igazságnak pontos ki szolgáltatásával a kereskedést még nagyobb virágzásba hozhassuk és

⁷⁷ Uo., 1842, 32.

⁷⁸ Uo., 1842, 39. sz. és 1842. május 13.

⁷⁹ Uo., 1842.

*az hazának hasznoson szolgáljunk, melyre magunkot szorosan kötelezvé is könyörgésünk aránt a vizsgálató válaszáért esdeklünk...*⁸⁰

A Mercantile Forum gyűléseit elméletileg hetente kétszer tartotta, szerdán peres ügyekkel foglalkozott, szombaton pedig közigazgatási kérdéseket tűzött napirendre. A valóságban azonban a gyűlések rendje másként alakult, mint ahogy azt a rendelkezésünkre álló jegyzőkönyvek is igazolják.

A Forum élén a bíró, a nótárius és a szenátorok állottak. A jegyzőt leszámítva, a Kereskedelmi Törvényszék vezetői nem kaptak fizetést. Egyedüli honoráriumuk az volt, hogy vásárok alkalmával (bármely helységben, nem csak Gyergyószentmiklóson) az örmények részére kijelölt helyen ők választhattak elsőnek sátorhelyet.

A bíró

A bíró hatásköre főleg az örmény kereskedők közötti vitás ügyekben való döntésekre terjedt ki, mint amilyenek az adósságok behajtása, a csőd eljárások megszervezése volt, ítéletet kellett hozzon a kereskedők közötti peres ügyekben, kapcsolatot kellett hogy tartson a Fő Igazgató Tanáccsal, a főkirálybíróval, a vicekirálybíróval, a provincialista és a katonaközösséggel, feladatkörébe tartozott az adószedés ellenőrzése. Általában évente választották, de gyakran több évig is vezethette a kereskedők közösséget, mint ahogy az Dávidovics Dávid esetében történt. Legtöbb esetben azonban a bírók önkéntesen mondtak le tisztségükről. Így történt ez 1806. február 3-án, amikor is az akkori bíró a következőképpen rögzítette a jegyzőkönyvben lemondási szándékát: *Actuális bíró Czifra Jakab atyánkfia eddig viselt bíróságát az forum eleibe teresztvén. Kérte, hogy az gyakorlott szokás szerint helyibe más bíró választassék. Ameddig helyibe közönséges megegyezésből aktuális bírónak választott Lukács István atyánkfia, aki is az Felsőes Királyi Guberniumnak helyben hagyás és megrősítés végett alázatosan bé jelentetett.*⁸¹ Az új, február 3-án megválasztott bírót, Lukács Istvánt február 14-én iktatták be hivatalába.⁸² A köszöntő beszédet megfogalmazó Tóbiás József nótárius szóvirágokkal teli szövegében, kezdetben történelmi kontextusban próbálta érzékeltetni a bírói tisztség fontosságát. Köszöntőjének első részében a következőket olvashatjuk: *A Bölcs Teremtőnek, hogy az Emberi Nemzetek körül való titkos munkálkodásainak az a Szent célzóása volt, hogy az által maga Népit azon utra vezethesse, melyen az függésnek célját el érhesse és a függetlenségének vétkeit elkerülhesse ugyan azért, fenn nem állhat, egyesség és*

*békességes csendességben ha nékeik előljárói nem léznek a kiktől függenek ugyan azért adott leg elsőbben is az Sidó Nemzetnek Királyokat és azt azért helyeztette olly Nagy Méltóságban, hogy az Nép ne tsak függjön tölle, hanem rettegjen, és irtózzék Méltóságos Fényes Személytől, és az illetén, s ezekhez hasonló szentséges cselekedeteivel az Bölcs Teremtő akarta az Emberi Nemzetet oktatni és innén vagyon, hogy mivel az Királyok kiterjedett Országaikban az Népeket ugy nem igazgathatják, hogy mindent magok fényes személyek jelen létével vihessenek végben azért rendeltettek az Királyi Személyt jelentő felsőbb Kormány Székek, és ezeknek igazgatók alá rendeltettek az Polgári előljárók, a kiknek nem tsak jutalomért, vagy hivatalok által nyert betsületért, hanem maga Nemzetéhez való szereteteit is leg inkább kellekik hivatalokat viselni, és ma ha jól meg tekintsük az hivatalbeli személyeket egyet sem találhatunk olyant, akinek nyughatatlanságát a meg határozott fizetés meg jutalmazhatna, egyedül az maga Nemzetéhez való szeretet, és Uralkodójához való alázatos engedelmesség, elégséges jutalma hivatalához kötetett nyughatatlanságának, és az ilyen tisztviselő mondatik igaz hazafinak és hűséges Polgárnak, a ki maga hivatalát nem az jutalomért, hanem Nemzetéhez való szeretetből viseli, hogy annál inkább ez által maga Nemzetit az ellenkező viszontagságoktól és üldözésektől oltalmazhassa. Példát adott minden jó hazafinak és tisztviselőknak az régi romaiknál élt és cselekedetéről jó Hazafiságáról híres Consul Attelius Regulus, aki ugy szerette maga Hazáját és Nemzetét, hogy később volt maga életét feláldozni, rokonait gyermekeit örökre el hadni és az már előre ki mondott kínos halált választani, hogy sem maga Nemzetinek és Hazájának kissebbségire gyalázatos békeséget kössön győzedelmes ellenségivel.*⁸³

Az általános szempontok érzékeltetése után a Mercantile Forum jegyzője a 19. század első éveinek sajátos helyzetét a következőképpen mutatja be: *Ma nem élünk olyan világban, hogy egy jó Hazafinak és hűséges Polgárnak maga életét fel kellésék áldozni és Rokonait, Gyermekeit elhadni azért, hogy Nemzetinek és Hazájának ilyen áldozat által betsületet szerezzon és hasznót hajthasson, hanem csak az szükséges, hogy ezen Hazafiu és Nemzetéhez való szeretetéből, egy kevés nyughatatlanságot, és talán ehez kötetett hátramaradást áldozzon fel maga Nemzetiért és valyon lehet-e még csak gyanakodni is hogy egy maga Nemzete szeretetiből lelkesített jó Polgár bé hunt szemmel meg atalkodott szívvvel nézhesse Nemzetinek terhit, és csak azért hogy szeretet Nemzete a függetlenség és rendetlenség által leg inkább háládatlan szokott lenni előljárójához ilyen szükségiben ilyen szorultságában el hadja maga Nemzetit.*⁸⁴

⁸⁰ Uo.

⁸¹ GyszömÖPL, *Mercantile Forum jegyzőkönyvei*, 1806. február 3., 33.

⁸² Uo., 1806. február 14., 38.

⁸³ Uo., 1806. február 14.

⁸⁴ Uo.,

Ezt követően az örmény Kereskedői Szék jegyzője bemutatta a Czifra Jakab lemondása utáni helyzetet, méltatta a volt bíró tevékenységét, majd kitért az új bíróval szembeni elvárásokra is. Mindezzel kapcsolatban a következőket mondotta: *Igen jól emlékezik az Nemes Gyülekezetre, hogy Februariusnak 3-dik napján ilyen moddral egyben gyülekezve lévén az több Tárgyak között, melyek akkoron előfordultak vala, az elmúlt 1805-dik Esztendőben itten az Nemes Comunitás között Birói hivatalt viselt Czifra Jakabb atyánkfia maga ditséretesen viselt hivatalát az eddig gyakorlott szokás szerént az Nemes Forum előtt le tette, hogy helyében az Nemes Comunitás az Nemes Forummal együtt más ezen hivatalra érdemes személyt válasszon, amint hogy ezen alkalmatossággal közönséges meg egyezésből, mostan mü körünkben érkezett Lukáts István atyánkfiaival osztozott ezen nyughatatlan, és minden jutalom nélkül való hivatalra, az kihez ez uttal az egész Nemzet, és Nemzet képében ezen Nemes Forum én általam telyes bizadalommal nyujta atyafiságos, és Barátságos Kérésit, hogy ezen ajánlott és számára meg tartott nyughatatlan és csak csupán az Nemzet szeretete által meg jutalmazott hivatalt válalja fel, és ugy folytassa, hogy maga Nemzetit csendes békeségben a erköltsös fenytésekben és előljároihoz kellettö engedelmeségben ugy meg tartani hogy az midön Hivatalához köttetett szoros kötelességét törekeedik telyesíteni, akkor leginkább tessék ki ezen kötelesség gyakorlásából Nemzetihez való szeretete. Ugy folytassa mondom, hogy az Nemes Forumnak és Comunitásnak benne helyeztetett bizodalmának meg felelyen, és ezen nem tsak idegenek, hanem maga kebelebéli személyek által is üldöztetett Forumot oltalmazni és az Felséges Uralkodó Királyi Kegyelem által engedtetett Privilegiumában meg tartani el ne mulassa, hogy az által maga Nemzetihez való buzgó szeretetét még forróbban érezetthessen és elhitethesse aztot szeretett Nemzetivel, hogy ezen ajánlott és nyughatatlansággal egyben köttetett hivatalt nem az Ditsőségért, és nem az bizalomért, mely az után nem járandó, hanem leg inkább maga Nemzetihez való szeretettől viseltetve válalta fel.⁸⁵*

Ezután a február 3-án megválasztott előljárhoz fordult, akivel szemben ismét megfogalmazta – persze más szavakkal – az örmény kereskedőközösség elvárásait első tisztségviselőjétől:

Nemes Férfi! Kedves Atyánkfia!

Ime üres az az előljároi szék, melynek utánna járandó jutalma az nyughatatlanság üres az az szék, melynek egy jó Hazafi előtt bőséges jutalma az Nemzeti szeretet, az melyben ezen Nemzet képet viselő Forum ohajtvá és olyan tántoríthatatlan bizodalommal várta, hogy az Ur minden világi boldogságai között legföbnek tartya azt, ha maga Nemzetének javát munkálodhatya, fogadja el

ezen Nemzeti szeretet áldozatyát és mutassa meg, hogy maga érdemes személyével nem tsak kívánja ezen félre való Ország szegeletében le telepedett Nemzetének disztét nevelni, hanem egyszersmind elnyomattatásából fel segíteni, maga szabadságában meg tartani, és minden üldöztetéseiben oltalmazni ugy törekeedik, hogy ebből nem egyébb, hanem csupán csak Nemzetéhez való szeretete, hazájához való buzgósága, és Uralkodójához való engedelmessége tessék ki és ne kövesse az Ur azoknak példáját, akikben a sorsnak változása az Nemzetnek nem szeretik hanem hidegülsét nevelte és tsak az egy sors változásával is meg bizonyították azt, hogy Nemzetekhez való szereteteknek tüze egészlen el aludt s olyanokká lettek mint a pusztá hang szózat nélkül.

Nem is reméllik ezen Mercantile Forum és Comunitás Tagjai, hogy az Ur ezen atyafiságos és az Urban helyeztetett telyes bizadalmt és már most ürességben bíró Birói Széket el ne fogadna, s érdemes személyével béne töltené, mivel hiszi ezen Nemzet Álhatatoson, hogy az hozzája való szeretet az Urban sokkal nagyobb, hogy sem az, a sorsnak változása által meg teljesíthetett volna. Ezen bizadalomnál fogva nem tsak maga engedelmességit, hanem az egész Nemzet ügyes bajait ugy szivére köti, hogy az Urnak bölcs kormányzása volta-képpen meg győzhesse az egész Nemzetet, hogy amidön az Urat maga igazgatójának választotta, akkor egy olyan Nemzete szeretetétől lelkesit atyafiának adta kezében az igazgatást, aki maga személyes hasznánál sokkal nagyobbra betsüllötte az maga Nemzete hasznát, és ilyen csalhatatlan bizodalma mellett, magát az egész Nemzet bölcs Kormányá alá olyan ígérettel ajánlja, hogy valamit az Ur maga Nemzetinek hasznára, nyugodalomára és előmenetelére fog cselekedni: mind azokat haladáróssággal fogja venni. Ilyen ígéretek mellett remélli is ezen Nemzet, hogy az Ur mint szeretett atyafi és igaz feleberát, maga Nemzete szeretetéből megsem is veti ilyen bizadalmas kérésit Nemzetinek, hanem intézete ellen is olyan terhet vállal fel vállaira melyet el hordozni egy jó Hazafinak és igaz Polgárnak mindenkor ditsőségesebb, szokott lenni, hogy sem ezen ditsőséget az magános haszon meg tudhatna szeplösíteni. Ez az Ur Nemzetinek buzgó kívánsága, melyet hogy az Ur ez uttal el fogadjon továbbra is atyafiságot kér.⁸⁶

Tóbiás József nótárius beszédének magyar nyelvzetét a nyelvújító mozgalom tagjai is megirigyelhették volna, annak ellenére, hogy nemzetisége örmény volt.

A bíróválasztásra általában minden esztendő január hónapjában került sor, de esetenként, mint ahogy az 1806-ban is történt, a régi bíró lemondása és az új bíró kinevezése február hónapig is elhúzódhatott. A 1808. január 11-i jegyzőkönyvben Fitzus András bíró lemondásáról a következőket olvashatjuk:

⁸⁵ Uo.

⁸⁶ Uo.

*Fitzus Márton atyánkfia eddig viselt Birói hivataláról lemondván kéri hogy helyében más Biró választassék és az további kötelesség folytatásától menté tétessék.*⁸⁷ Az előjáró lemondását bíróválasztás követte, melynek eredményéről a korabeli jegyzőkönyvben a következőképpen fogalmaztak: *Az Birói hivatalra Candidálatván Kövér Gergely, és Wertán István atyánkfiai az votumok többsége tanálván Wertán István atyánkfiaát Birói Hivatalában bé is iktattatot, mely is jelentessék bé az Felséges Királyi Guberniumnak megerősítés és helyben hagyás véget.*⁸⁸

1809-ben nem került sor bíróválasztásra, így Wertán István két évig töltötte be a tisztséget. 1810. január 2-án az örmény előjáró már jelezte lemondási szándékát, amit a korabeli jegyzőkönyv a következőképpen rögzített: *Két esztendei Biróságot viselt Wertán István atyánkfia, minek előtte új Biró választás tétetnek, kívánta maga igazgatása alatt lévő Executorát és Collectorát az bevett és kiadott summákról számoltatni ugyan azért.*⁸⁹ Az adószedők elszámoltatása után, január 3-án került sor a bíróválasztásra, melyről az említett okmányban a következőket olvashatjuk: *Két esztendő elfolyta alatt birói hivatalt viselt Wertán István atyánkfia az forum előtt maga addig viselt hivatalát lekiván(ta adni) az addig gyakorlat szokás szerint, valamint minden ne talántán történhetet hibáiról engedelmet kért, ugy kívánta, hogy helyében más biró választassék.*

*Ugyan azért az ujjabbi Felséges rendelés szerint Biróságra candidáltattak Wertán István, Kövér Gergely és Dávidovits Dávid atyánkfiai.*⁹⁰ Ugyazon jegyzőkönyvben a választás eredményéről is értesülünk: *Mivelhogy az votumok többsége Dávidovits Dávid atyánkfiaát tanálta, az birói hivatalra bé is eskettetett, és hogy hivatalában megerősítették az Felséges Királyi Guberniumnak jelentessék bé.*⁹¹

A következő bíróválasztásra rendhagyó módon 1811. november 20-án került sor, ahol a következő személyek vállalták a megmértetést: Dávidovics Dávid, Wertán István és Lukáts István. A korabeli jegyzőkönyvből a bíróválasztás eredményét is meg tudjuk: *Az Candidátusok közül Dávidovits Dávid 26 Wertán István 6 és Lukáts István 3 votumokkal választatván az birói hivatalra, küldetessék fel az Felséges Királyi Guberniumnak megerősítés véget.*⁹²

Az örmény Kereskedői Széken belül a következő esztendőben belső ellentétek voltak a bíró és egyes elnökségi tagok között. Ezek a viszályok eljutottak mind a királybíróhoz, mind pedig a Fő Igazgató

Tanácsához. Minderről az 1814. február 3-i választási gyűlésen a következőket olvashatjuk: *Öszve gyűlvén a Mercantile Forum, és Communitás béliek teljes számmal követek küldöttek a Méltóságos Fő Király Biró urhoz, hogy a biró választására rendelt gyülekezetben meg jelenni, és a választást maga elől ülése alatt a felsőbb rendelések szerint elrendelni méltóztatnék: ki is a gyűlésnek alázatos kérésére személyjesen meg jelenvén a nemes gyűlés eleiben terjesztette maga beszédében, hogy az előtt két esztendővel a felsőbség kegyelmes rendeléséből keltetvén az Gyergyó Szent Miklósi Mercantile Forum és Communitás gyűlésében meg jelenni azért rész szerint, hogy a birói választást maga személyjes jelenlétiben, és elől ülése alatt vitesse végben, rész szerint pedig hogy a Mercantile Forum tagjait jó rendben és edgyet értésben hozhassa, most éppen azon okból keltetett a nemes gyülekezetben megjelenni kíváltképpen, hogy kedvetlenül értette volna a Mercantile Forum némely tagjának meghasonlását és birája ellen való engedetlenséget, mely általa függetlenség zürzavarja könnyen a nép között egyenetlenséget szülhetne, melynek meg fojtására, és a Forum birájához tartozó engedelmisség megállíttására a Felséges Királyi Fő Igazgató Tanács a közelebb mult esztendőben 7761. szám alatt költ kegyelmes Rendelés által lévén meghatalmazva mindazon által, minek előtte a felsőbség által kiharantsolt ezen kötelességhez nyúlna, ajánlja a Méltóságos úr a Nemes Communitásnak, hogy három személyeket válasszanak a Birói hivatalra. Kikre a voxolás tétessék, és pedig azon régi ros szokás eltörlésivel hogy voxolás idején a Mercantile Forum Senatorai jelen nem lehetnek. Melyek után a Nemes Communitás különös tanácskozása után, béjelentette, hogy a Birói hivatalra Dávidovits Dávid fungens Biró, Wertán István és Keresztes István atyánkfiait választotta.*⁹³

A bíróválasztás alkalmával Dávidovics Dávid 25, Wertán István 7 és Keresztes István 3 szavazatot kapott, mely eredményt felküldtek a Királyi Guberniumhoz.⁹⁴

A választás alkalmával a bíró ellenzékéhez tartozó szenátorok ismét vereséget szenvedtek. A bíró és Czifra Jakab szenátor közötti ellentétről a következőket olvashatjuk: *Olvastatik actualis Biró Dávidovits Dávid atyánkfianak, a Méltóságos Fő Király Biró Urhoz utasítot jelentése, melyben Czifra Jakab Senator ő kegyelmének a függés engedelmisségit nem üsmerő indulatya ellen panaszolván azzal leginkább vádolha, hogy a népet a Biró és Forum ellen való engedelmisségre kivénya ösztönözni, és amiat nem remélhetvén hogy*

⁸⁷ GyszmÖPL, *Mercantile Forum jegyzőkönyvei*, 1808. január 11., 234–235, 5. sz.

⁸⁸ Uo.

⁸⁹ GyszmÖPL, *Mercantile Forum jegyzőkönyvei*, 1808. január 2.

⁹⁰ Uo., 1808. január 3.

⁹¹ Uo.

⁹² GyszmÖPL, *Mercantile Forum jegyzőkönyvei*, 1811. november 20., 423–424, 20. sz.

⁹³ Uo., 1814. február 3., 5. sz.

⁹⁴ Uo.

a felsőbb Rendelések telyesítésekben hívséget bizonyíthassa, kéntelen Birói hivataláról lemondani, kérvén jövődre nézve illő meg zabolásztatását, melynek felolvasása után maga a méltóságos Fő Király Biró úr szoros kérdőre vonván a communitásbélieket, és a Forum tagjait ezek meg üsmerték, hogy a Biró tökéletes számot adván a forum előtt, melyen maga a bé vádoltatott is jelen lévén helytelenül vádoskodik a Biró ellen, a felladás ellen annyiban kívánták magokat menteni, hogy a függetlenség vétkit magokénak nem üsmérhetik, mindenkor a Biró és Forum iránt való engedelmességben kívánván magok kötelességeket gyakorolni. A bépanaszoltatott Czifra Jakab pedig kemény szemre hányás utánis maga vakmerőségiben nem csak meg maradot, hanem tulajdon hibája mentségei és leginkább a Biró ellen bosszus indulatját és a forum megalacsonnítását példázván a méltóságos Fő Király biró úr a felsőbbség által adott hatalmával élni kívánván.⁹⁵ A bírónak a gyűlésen sikerült elérnie Czifra Jakabnak a szenátori tisztségből való felmentését. Erre Kábdebó Márton és Lázár Zakariás is lemondtak szenátorságukról.⁹⁶ A három lemondott vagy lemondott szenátor helyébe Kábdebó Antalt, Lázár Antalt és Czárán Antalt választották meg szenátoroknak.⁹⁷

A Dávidovics Dávid és Czifra Jakab közötti ellentét a továbbiakban sem szűnt meg. Az ellentéttel kapcsolatban az 1815. február 21-i gyűlésen a következőkről értesülünk: *Méltóságos Fő Király biró Sándor Mihály urnak biró atyánkfiahoz februárius 16-dikáról küldött hivatalos levele szerint mai napra öszve gyülekezvén az Mercantile Forum comunitás béliekkel együtt a Méltóságos úr által rendelendő birói választás végebe vitelére és a Czifra Jakabb panaszanak kinyomozására. Ugyan azért a Mercantile Forum biztosokat rendel a Méltóságos Fő Király Biró úrnak a Forumban léjendő megjelenése invitálására.*

Lázár Kristof, Czárán Antal, Kritsa Péter és Vertán János atyánkfiai ki rendeltetnek hogy a Méltóságos Fő Király Biró urat a gyűlésben meg hívják.

*Meg jelenvén a Méltóságos Fő Király Biró Sándor Mihály úr, maga elül ülése alatt folytatván gyűlést.*⁹⁸

Hiába szervezte meg a főkirálybíró Dávidovics Dávid bírónak a számadásra szorítását, a panaszos Czifra Jakab hiánya miatt nem történhetett érdembeli kivizsgálás. A gyűlés további lefolyásáról a következőket olvashatjuk: *Elsöbben is a Méltóságos Fő Király Biró úr elő adván a Felséges Királyi Fő Igazgato Tanácsnak 1814-dik esztendőben october 24-dikén 10392. szám alatt költ kegyelmes rendelését melyben a Czifra Jakabb panaszos fel adására parantsoltatik, hogy Dávidovits Dávid biró atyánkfia birói idejéről*

*valo számadásra szorításék, ugyan azért a Méltóságos Fő Király Biró úr ezen számadás dolgát világoságra kívánván hozni, oly utasítást kíván a Forumtól, és a comunitástól, hogy ki tessék miben légyen a fen forgo számadás dolga, és igaz-e Czifra Jakabnak fel adása, melyben a Mercantile Forum, és comunitás maga ki nyilatkoztatását az ött esztendei számadással edgyütt bé adván azzal az alázatos kérésel, hogy mivel a fel adása csalfa, és helytelen illendő elégtételt ki eszközölni méltotassék. Ezután Méltóságos Fő Király Biro úr személyjesen is elő hivattatni kívánván Czifra Jakabot, hogy fel adásaiban a Nemes Forummal, és a Comunitással confrontáltasék honnyában nem találtatott.*⁹⁹

Az általunk bemutatott bíróválasztásokból is láthatjuk, hogy a 19. század elején a bírói mandátum esetenként két évig is tarthatott. A korabeli jegyzőkönyvekből az is kiderül, hogy a bírót igen gyakran a szenátorok közül is helyettesíthették, akik a jegyzőkönyvekben helyettes vagy substitutus bíróként voltak feljegyezve. Ez azt is jelentheti, hogy a megválasztott vagy ún. *actuális* bíró hatalmát gyakran korlátozták a szenátorok. Az is lehetséges, hogy a bírót elfoglaltságuk miatt helyettesítették a legelőkelőbb szenátorok. A reális kép érzékelése érdekében megpróbáljuk évenként és gyűlésenként bemutatni a rendelkezésünkre álló jegyzőkönyvek alapján, hogy mikor vezették a Mercantile Forum megbeszéléseit a választott bírók, mikor a helyettes bírók, és mikor más felsőbb eljáró, illetve milyen százalékos arányban került sor a három lehetőségre (lásd *Függelék*).

Véleményünk szerint a választott bírók túlsúlya a Mercantile Forum gyűléseinek vezetésében a választott eljárók hatalmi súlyát is jelezheti a Kereskedői Szék irányításában, a helyettes bírók által vezetett gyűlések nagy száma azonban jelzi, hogy a szenátorok jelentősen korlátozták a bírók hatalmát, s ilyen körülmények között a választott eljárók nem mindig tartották meghatározó feladatuknak a gyűlések vezetését.

A Mercantile Forum másik jelentős tisztségviselője a jegyző volt. Feladatkeréről a 19. század első feléből származó jegyzői eskü tanúskodik, melynek szövege a következő: *Én N.N. esküszök az egy bizony örök Istenre, a telyes Szent Hátomság(ra), Ki Atya-Fiú, és Szent Lélek igaz Istenre, a boldogságos Szűz Máriára, és minden Szentekre, engemet úgy segélyenek az én igaz Hitemben, hogy a Gyergyó Szent Miklósi Nemes Kereskedői Itélő Szék, s Közönségbéli Jegyzői Hivatal, melybe most állítottam, a ki szabott, vagy ezután kiszabható idő alatt hiven igazán, s jó lelki esmérettel folytathatom, – minden renden lévöknek, szegénynek*

⁹⁵ GyszmÖPL, *Mercantile Forum jegyzőkönyvei*, 1814. február 3., 6. sz.

⁹⁶ Uo., 7. sz.

⁹⁷ Uo., 8. sz.

⁹⁸ GyszmÖPL, *Mercantile Forum jegyzőkönyvei*, 1815. február 21.

⁹⁹ Uo.

úgy, mint gazdagnak igaz és minden kedvezés nélkül való Törvény minden ajándék barátság, atyafiság, harag, s irigység félretételével az Itéletek hozásában javallatot tészek. – Az Itélő Széknek és Közönségnek, végzéseiről, határozatjairól ítéletéről igaz, tiszta, kimerítő, s félre magyarázhatatlan jegyző – könyvet írok, azon semmi változtatást nem tészek, vagy más által tétetni nem engedek, – ellenben semmit, a mi nem határozott, vagy végeztetett senkinek is kényszerítésére, ketségetésére, vagy biztatására be nem írok, nem hitelesítek, – a jegyző könyvből, ha kívántatik, halogatáson kívül hív kivonatot adok, senkitől is redkivüli és szerfeletti fizetéseket nem kívánok, nem veszek, – minden hivatalos kibotsájtásomat, úgy a hivatalos Corespondentiákat híven, szorgalmasan, igaz lélekesmérettel, és részrehajlás nélkül folytatok, véghez viszek, – az Itélő Szék Közönség kezembe adandó minden leveleit híven őrzöm, s használom, és a reám bízandó irományokat a határozatok értelmébe készíttetni igaz lélekkel, és telyes tehetséggel igyekezem, – az előttem perfolrás közbe, vagy egyéb aránt is megfordulandó levelek titkait sem hivatalom ideje alatt, sem azután egész életemben ki nem nyilatkoztatom, sem azokkal magam hasznomra vissza nem élek, sem magam, vagy más számára el nem tartóztatom, – az minden előjáróimtól telyes függéssel, s engedelmességgel lészek, – egy szóval minden jegyzői kötelességeimnek eleget tenni igyekezem, – Isten engem úgy segélyen, és úgy adgya lelkem üdvösségét.¹⁰⁰

Nem nehéz felismernünk ebből az esküből a jegyző feladatkerét, melyet a következőképpen próbálunk értelmezni:

- A törvény betartása vagyoni állapotra való tekintet nélkül.

- Az ítéletek meghozásának előkészítésében és javaslataiban nem szabad figyelembe vennie a barátságot, a rokonságot, a haragot és az irigységet, ügyfeleitől ajándékot nem fogadhat el.

- Fő feladata a jegyzőkönyvek vezetése. A határozatokat, végzéseket és az ítéleteket igaz, tiszta, kimerítő és félremagyarázhatatlan módon kell hogy rögzítse a jegyzőkönyvben.

- Nem fog a valóságnak meg nem felelő, hamis jegyzőkönyvet írni.

- Kérés esetén a jegyzőkönyvekből kivonatot készít. Ezért nem kér külön honoráriumot.

- Vezeti a Mercantile Forum hivatalos levelezését.

- Vállalja peres felek leveleinek, dokumentumainak a megőrzését, úgy, hogy az a másik peres fél felé titkosítva legyen.

- A választott előjáróknak (bíró, szenátorok) engedelmeséggel, tisztelettel tartozik.

A valóságban azonban a jegyzők nem mindig tartották be a fent említett elvárásokat. Így például

Tóbiás József 1808-ban kiadta Kövér Kajetán titkosított peres leveleit Isák Flórának a vagyonmegosztási per alkalmával. Ilyen irányú cselekedetét azonban a Mercantile Forum közössége és vezetősége nem ítélte el, mivel az örmény nemes 1805 végén és 1806 elején megalázta a Kereskedői Széket. Így történhetett meg, hogy amikor a nótáriust feljelentették a Királyi Guberniumnál, hogy a jegyzőség mellett *procurátorságot is folytat*, a Kereskedői Szék védelmébe vette a tisztségviselőt. A guberniumi utasítás főleg a két tisztség betöltésének az összeférhetlenségére vonatkozott. Mint írják: *Méltóztatván az Felséges Királyi Gubernium September 19-én 2756 szám alatt költ kegyelmes rendelése által parantsolni, hogy mivel az tisztelt Királyi Gubernium úgy méltóztatott tapasztalni, hogy mostani notariusunk Tobiás Joseff eő kegyelme notáriusságot és procurátorságot is folytat, mü általunk adattassék tudtára, hogy akármelyiket az kető közül folytatván az másikról mongyon le mert ezen két hivatal együt meg nem egyezhetvén, mindenkiről el fog mozdítani...*¹⁰¹

A Kereskedői Szék vezetői válaszukban jelzik, hogy a jegyzőnek jogi szakértelemre van szüksége, és ezek kiválasztásában az örmény Mercantile Forum magatartását a nótárius személyének kiválasztásában mindig a hozzáértés kritériuma határozta meg. A Királyi Guberniumnak címzett felterjesztésükben a következőképpen érveltek: *Miólta az Királyi Felség szentséges rescriptuma által Forumunk activitassa fel állítottat, nem lévén nemzetünk között olyan Individuum aki az nemes haza törvényeiben és az notáriusi kötelesség folytatásában jártas, és gyakorlott lett volna, mindenkor itten Nemes Gyergyó és Csik Székekben procurátorságot folytatott személyeket fogadtunk magunknak notariusnak, milyen volt néhai Lemhényi Kováts Antal, és most is életben lévő prokurátor Bánkfalvi Kováts Joseff uram, akik noha az nemes székekben mint eskütt prokátorok pereket folytattak, a mellett az Mercantile Forum mellett notáriusi hivatalt vittének, ebben pedig legkisebb ellenkezés sem férhetett bé, mert az Mercantile Forum objectumai az nemes szék előtt folyó szokott perekkel egyben nem jöhetvén, s nem is ellenkezhétvén, ez az Mercantile Forumról az nemes székre appellatio nem lévén semmi tekintetben nem lehetett ellenkezés, hogy egy az nemes széken pereket folytató prokátor az Mercantile Forumnál notáriusságot ne folytathasson, olyan kötelezés mellett, hogy az Mercantile Forum előtt semmi szín alatt legkisebb peres ügyet is magára ne vállaljon, sőt olyan állapotban is volt Mercantile Forumunk, hogy tulajdon az nemes szék notáriussát Mikó János urat volt kéntelen notariusnak meg fogadni, és mivel hogy az kis forumunk objectumai különbözők voltak és egyiktől a másikra az*

¹⁰⁰ GyszamÖPL, *Mercantile Forum jegyzőkönyvei*, datálás nélkül.

¹⁰¹ Uo., 1806. szeptember 14.

objektumok által menetele fenn nem forgott, minden ellenkezés nélkül vihette ez kis hivatalokot.

Tudták mindezt, mind pedig azt az nemes szék tisztjei, hogy notariusunk mindenkor az nemes széken procuratorságot folytató személyek közül való, de soha is nem ellenezették tudván, hogy legkisebb ellenkezés vagy egyben jövés nintsen ez két hivatalok folytatásában.¹⁰²

A procurátoroknak nótáriusként való alkalmazását az anyagi szempontok is meghatározták. Valloomásuk szerint *...Nem is engedi értékünk ki terjedésének tsekélysege azt, hogy ezen Forum olyan fizetéssel fogadhasson notariust, aki éppen azon fizetéssel kijöhessen, igen kevés vagy éppen semmi sportula sem lévén ezen Mercantile Forum előtt folyni szokott objectumokból, melyet szoktunk adni notariusunknak, hanem ezet az nemes széken folytatandó perek jövedelméből igyekezett segíteni, és ez kettős tsekély jövedelmetskével magát gyámolítani. Ezen Mercantile Forumnak pedig elkerülhetetlen szüksége vagyon, arra, hogy hasonló tudományú személyeket fogadjon notariusnak mivel ezen Forum tagjai inkább kereskedőkből állván az haza törvényeiben és szokásaiban tudatlanok lévén, szükségek vagyon illetén individumra...*¹⁰³

Egy másik levélben arra utalnak, hogy mekkora veszteséget jelentene a Kereskedői Széknek Tóbiás Józsefnek a jegyzői tisztségből való eltávolítása. Véleményük szerint *Igen nagy romlására és hátramaradására lenne Forumunknak, hogy ha mostan sok utánna való járással kebelünkben közös notariusunk hasznos szolgálatjától meg foszthatnánk aki csak addig is forumunknak állapotját régi zavarból világosságra hozván az mű csendességünket gyámolította, aki hasznos szolgálatyával bizonyossá tett bennünket...*¹⁰⁴ A Kereskedői Szék vezetősége rájött arra, hogy Tóbiás József eltávolításának a háttérben Csíki Kajetán személyes érdeke áll. Mint írják: *Csapásoktól mentek lehettünk, melyeket okozott Csiki Kajetánnak ellenünk való törekedése, melyek bizonyosan nem részre hajlásunknak hanen a törvényekben való járatlanságunknak szomorú gyümöltsei.*¹⁰⁵ Ezért kéri a jegyzőnek tisztségében való megtartását: *Esedezünk azért mélységes alázatos-sággal az Feléges Királyi Gubernium kegyelmes színe előtt, – olvashatjuk a Kereskedői Szék levelében – mint-hogy az előadott okok szerint legkisebb ellenkezés sem származhatik, hogy mostani notariusunk ezen hivatala mellett az nemes széken mint hütös procurator pereket folytathasson és azzal magát segíthesse, méltóztassék kegyelmes helybenhagyása által is nem ellenkezni, és az által Forumunkat mostani notariusuknak lehető hivatala felmondása félelmétől menté tenni.*¹⁰⁶

A fenti levelezésekből megtudjuk, hogy a Kereskedői Szék megalakulásától kezdve az örmény kereskedők igen nagy elővigyázatossággal választották meg jegyzőiket, akik egyben ügyvédi feladatkört betöltő *procurátorok* is voltak. Ilyen volt Lemhényi Kovács Antal, Bánkfalvi Kovács József és Kézdiszentléleki Tóbiás József.

Mind a királybíró, mind pedig a Királyi Gubernium fő tisztségviselői elfogadták az örmény kereskedők kérését, és kisebb eltérésekkel a gyergyószentmiklósi Mercantile Forum jegyzői hivatalát 1814 végéig Tóbiás József *procurátor* töltötte be. Ekkor az örmény közösség azért volt kénytelen megválni szeretett és nagyrabecsült jegyzőjétől, *...mindhogy Tóbiás József úr Militáris Procurátorává rendeltetett...*¹⁰⁷

Természetesen voltak esetek, amikor örmény helyettes jegyzők vezették a jegyzőkönnyveket. Ilyen volt Lázár Antal 1808. június 8-án, Kábdebó Jakab 1808. július 5-én és 6-án, vagy Fitzus Márton 1810. március 21-én.

1815-től kezdődően már örmények töltötték be a jegyzői tisztséget. A *Függelékben* gyűlésenként kimutatjuk – ha nevüket megemlítették – az egyes nótáriusoka, akik a Mercantile Forum jegyzőkönnyveit vezették, illetve betöltötték e fontos feladatkört.

Az a tény, hogy a Kereskedői Szék jegyzője nincs említve a jegyzőkönnyvekben, a nótárius tekintélyének és megbecsülésének a csökkenését is jelentette. Tóbiás József után ugyanis a Mercantile Forumnak már nem volt a közösség szempontjából meghatározó egyéniségként számontartott jegyzője.

1828-ban Kábdebó Jenő megjelenésével a jegyzői tisztség visszanyerte régi megbecsültségét. A tizenhárom évig a közösség szolgálatában tevékenykedő nótárius a tisztségéről való lemondása alkalmával az alkirálybíró jelenlétében a Mercantile Forum közgyűlésétől a következő erkölcsi bizonyítványt kapta: *Mű Gyergyó Szent Miklósi Mercantile Forum, és közönség adjuk tudtokra mindeneknek, akiknek illik, hogy a midőn mai(nap) alatt irt napon némely tárgyaknak eligazítások végett a Nemes Gyergyó szék Méltóságos Király Biró Nagy Batzoni Tekintetes Baló József úr helyetes elnöksége alatt közülést tartva öszve gyülekezve lettünk volna ez uttal ezen Mercantile Forum rendszerinti jegyzője Kábdebó Eugenius atyánkfia könyörgő levele által az abban elősorolt okáinál fogva, jelenlegi jegyzői hivataláról önkéntesen leköszölvén, az erről léendői tökéletes feloldoztatását úgy eddigi hivatala folytatásáról, és önn egész viseletéről és tölünk egy hiteles bizonyítványt is adattatni kért. Mire minthogy senkitől az igazságot megtagadni nem lehet, ezennel*

¹⁰² Uo.

¹⁰³ Uo.

¹⁰⁴ GyszömÖPL, *Mercantile Forum jegyzőkönnyvei*, 1806, 168. sz.

¹⁰⁵ Uo.

¹⁰⁶ Uo.

¹⁰⁷ GyszömÖPL, *Mercantile Forum jegyzőkönnyvei*, 1814. február 4.

*hiteles bizonyóságot tészünk arról mi szerint a könyörgő Kápdebó Eugenius atyánkfia, kebelünkben mint rendszerinti jegyző tizenhárom egymás után következő éveig tartózkodván, ezen egész idő alatt jegyzői hivatalát szorgalmasan, hiven és pontosan viselte és folytatta nem különben egész Önn példás viselete által, mint szelid, Istenfélő, erkölcsös ember becsülő igazságszerető, józan életű egy szóval, nagy dicséretet érdemlő ifjú valamint mind illető előjáróinak úgy a mű közönségünk teljes bizodalját, szeretetét, és a megelégedését méltán megnyerte, annyira hogy ha a fenn dicsért atyánkfiái jelen hivataláról önkényesen ki nem köszönt volna, Ön élete fogytáig kebelünkben igen örömet megtartottuk volna, de Ön szerencséjét tovább is próbálni kívánván, addigi jegyzői hivataláról többször érdekelt Kápdebó Eugenius atyánkfia minden tekintetre mért tökéletesen feloldoztatik és Ön vágyása nyomán körünkől közvetlenül elbocsájtani elismertetvén mint érdemes, hasznos társ, lelkesen ajánlatik. Melynek is valóságáról adjuk mű is ezen szokott aláírásokkal és ezen Mercantile Forum gyakorló petsétyével megerősített sikeres Bizonyítványunkot...*¹⁰⁸

A következő időszakban Kálmán István egyénisége szintén meghatározó volt a jegyzői munka közösségi elismerése szempontjából.

Mint a fentiekből is láthattuk, a jegyző egyénisége sok esetben a Mercantile Forum bírójának a személyénél is fontosabb volt, mivel törvényismerete, íráskészsége, kommunikációs képessége döntő módon befolyásolhatta a Kereskedői Szék működési hatáskörét. Ezért – mint láthattuk – nem mindig örmények töltötték be ezt a tisztséget.

Szenátorok, helyettes szenátorok és „Communitásbéliek” a Mercantile Forum jegyzőkönyveiben a 19. század első felében

Az örmény Mercantile Forumban az ún. szenátoroknak meghatározó szerepe volt a döntések meghozatalában. Tevékenységükért nem kaptak javadalmazást, de adókedvezményben részesültek, a vásárokon pedig elsőként foglalhattak sátor. Általában a csíkszépvízi kereskedőkkel egyeztettek a sátraknak rang szerinti meghatározásakor a különböző vásárokon. Ezzel kapcsolatban az 1820. január 13-i határozatban a következőket olvashatjuk: *Mivel-hogy a Mercantile Forum ezelőtt is meghatározta, hogy mindenkor két Gyergyó Szent Miklósi rang szerint való senátor csinál sátor, és az 3-ik a Csík szépvízi senátor következik: arra nézve mivel, hogy abban is határozást tett ezen Mercantile Forum, hogy valameddig néhai Kritsa Márton volt senátor özvegye a férje nevit fenn tartya, és valamelyik fia házassága által a gazdaság*

folytatása ezáltal meg nem változtatik, Kritsa Izsák az eddig való helyet továbbra is megtartya, véle szemben Fitzus Márton atyánkfia, és az 3-ik helyre Csík Szépvízi senátor atyánkfia következvén, az 4-ik hely Kritsa Péter atyánkfia helyének tétetik, Kritsa Péter atyánkfia mellé jön Zachariás Miklós esküttünk, a Csík Szépvízi után Zachariás Miklós atyánkfiával szemben és az utánna következik Zachariás István szemben véle ismét egy tanátsbéli: következésképpen az a rend mindenkor megtartatni határozatik, hogy két Gyergyó Szent Miklósi utánna 3-ik a Csík Szépvízi következik: a fenn írt rendet a Gergyó Szent Miklósi boltosok megtartani kötelesek lésznek, hogy ez a rend mindenkor megtartathassék: Fő vigyázóknak rendeltetnek Csík szépvízi Száva Antal atyánkfia és Zachariás István.

Valamint pedig ez előtt is meg volt határozva, hogy ha valamelyiknek vett helye volna, amit meg tud bizonyítani, hogy a helyért fizetett, aki helyiben következett tartozik megfordítani, és ha ennek utánna helyet veszen valaki, más predjudiciumára a pénzt elveszti, úgy ha valamelyik kereskedő egy vásárban két sátor csinálván, az egyiknek rangja nem lészen.¹⁰⁹ A Mercantile Forum által megszabott sátorhelyek ellenére a szenátorok gyakran panaszkodtak a törvény be nem tartásáról. Ilyen esettel találkozunk 1814. február 25-én is. *Panaszolván Fitzus Márton actualis senator atyánkfia, – olvashatjuk a korabeli jegyzőkönyvben – hogy a sokadalmakban az ifjú kereskedők a sátor helyeket nem tartván meg a régi törvényes szokás ellen a senatorokat törvényes helyjeiktől le nyomják.*¹¹⁰ Az április 13-i jegyzőkönyvben ismét napirendre került a sátorhelyek ügye, mellyel kapcsolatban a következő határozatot hozták: *A Mercantile Forum kededtenül veszi a boltos kereskedők egyenetlenségeket, és leginkább a forum gyakor határozásai ellen való engedetlenléseket, ugyan azért ez uttal tészí határozását ezen forum, hogy aki ez ellen hibázik, a legelső panaszra Biró atyánkfia az engedetlen 24 forintig büntesse mind annyiszor valahányszor nem engedelmeskedik a rend tehát rang szerint a sátorokban lészen Kritsa Márton özvegye férje neve változtatásáig jussával élvén, mindenkor törvény szerint a fia edgyik betűin, és ezzel szembe Fitzus Márton atyánkfia csinálják sátorokat, Kritsa Isák és Fitzus Márton atyánkfiái után minnyárt szemben Wertán István és Kritsa Péter atyánkfiái, utánnok szemben Zachariás Márton, és Bángi Sándor atyánkfiái szerint aki a rang ellen hibázik, mindenkor büntetés alatt maradnak. Kritsa Péter atyánkfiának ezuttal ugy engedi el a büntetést, hogy továbbra hibázván az hazározás ellen, kétszer is büntetést fog fizetni.*¹¹¹

A szenátorok általában nagykereskedők voltak. A főkirálybíró és a Királyi Gubernium tisztségviselői

¹⁰⁸ Uo., 1841. február 1.

¹⁰⁹ Uo., 1820. január 3., 6. sz.

¹¹⁰ Uo., 1814. február 25., 17. sz.

¹¹¹ Uo., 1814. április 13., 26. sz.

legtöbbször ellenőriztették vagyoni helyzetüket, és az időközben elszegényedett kereskedőket a szenátorságból való lemondásra kényszerítették. Így 1811. novemberében erről az elvárásról a következőket olvashatjuk: *Minek utánna a Méltóságos Fő Királyi Biró úr a Felsőleges Királyi Guberniumnak 1810-ik esztendő július 27-kén 1609 szám alatt költ, és abban zárt Felsőleges Rescriptumot felolvastatta, volna, melyben az volt kegyelmesen meghatározva, hogy az Mercantile Forum organizáltatván az impartialitás eltöröltessék és az olyan senatorok akik az hivatalok folytatásokra elégségesek nem lennének hivatalokból kimozdítatván, alkalmasok rendeltessenek helyekben, melyek után a Méltóságos úr kívánta megtudni, hogy kik légyenek az actualis senatorok, és azok olyanok-é, akik magok kötelességek folytatásokra elégségesek és az után azt is ajánlotta, hogy mivel az Forumban olyanok nem lehetnek bíráskodásban akik hittel nem kötelesek, eskettessenek super numeratius senatorok, akik az actualis senatorok jelen nem léteben bírói széket ülhessenek.*¹¹²

Az 1811. november 20-i választás alkalmával a következő személyeket választották, vagy erősítették meg *actualis* szenátornak: Kápdebő Márton, Lázár Zakariás, Czifra Mihály, Keresztes István, Wertán István, Wertán Cajetán, Lukáts István, Czifra Jakab, Kövér Gergely, Fitzus Márton és Lázár Kristóff.¹¹³

A második csoportba tartoztak azok a kereskedők, akik *Eskütteknek meghagyattak akik már bé voltak eskettetve. ú.m. Kritsa István, Czárán Antal, Kábdebő Antal és Kábdebő Jakab.*¹¹⁴

A következő csoportot Lázár Antal és Zakariás Miklós személyében azok a nagykereskedők alkották, akik *eskettetni választottak.*¹¹⁵ Ugyanebbe a csoportba tartoztak Szarokán Gergely, Vákár Gergely, Kritsa Péter és Botsátzi Jeremiás.¹¹⁶ A november 20-i határozat szerint *mindazonáltal meghatározatott, hogy az esküttek(helyettes szenátorok) mindaddig, míg az actualis senatorok számában bé nem juthatnak, sem az ezek terhe viselésétől mentek nem lehetnek, sem pedig az adó és nemzet terhe fizetésében az actualis senatorok jussaival nem élhetnek.*¹¹⁷

Olyan esettel is találkozunk, amikor a Mercantile Forumon belüli ellentétek miatt lemondott szenátorok kériek visszaválasztásukat a tanácsnoki tisztségbe. Ilyen volt Czifra Jakab esete, aki szembeszállt Dávidovics Dávid bíróval, és veresége után lemondott szenátorságáról. 1815 elején azonban meggondolta magát, és kérte a főkirálybírótól a tisztségébe való visszahelyezését. Minderről a Kereskedői Szék

1815. február 21-i jegyzőkönyvében a következőket olvashatjuk: *Továbbra a Méltóságos Fő Királyi Biró Úr elő adgya Czifra Jakabnak könyörgő levelét, melyben azt kéri hogy szenátori hivatalában tétessék vissza, melyet a Méltóságos Fő Királyi Biró Úr fel olvastatván meg kérdezte a comunitás bélieket hogy kíványák-e Czifra Jakabnak a szenátorságában való visza tétettését közönségesen ugy, nyilatkoztatták ki magokat hogy mivel a felsőbbség előtt a Nemes Forum biráját, Forumát és comunitás is helytelenül el vádolta, érdemetlennek tartják hogy Forum tagja légyen.*¹¹⁸ A kérdésben dönteni a királybíró sem mert, ezért a volt szenátor kérését felterjesztette a Királyi Guberniumhoz, mellékelve a kéréshez a Kereskedői Szék ellenkezését.¹¹⁹ Nem tudjuk, hogy történt Czifra Jakab újraválasztása a szenátorok közé, tény az, hogy 1836-ban ismét lemondott tisztségéről.

A tanácsnokok sokszor a szenátori tisztségből való lemondásuk után is adókedvezményben részesültek. Így például a fennebb említett Czifra Jakab 1836. január 7-én a következőképpen kérte a szenátori tisztségből való felmentését: *Olvastatik a Méltóságos Fő Királyi Biró úrhoz egyik szenátor Czifra Jakab atyánkfia által intézett könyörgő levele, miszerint szenátori hivatalától búcsuzni kívánkozik azzal a kéréssel, hogy királyi adón kívül egyébbel ne terhelhessék.*¹²⁰ A Mercantile Forum határozata ezzel a kérdéssel kapcsolatban megegyezett a királybíró döntésével, és a következőképpen volt megfogalmazva: *A Méltóságos Fő Királyi Biró úrnak engedelméből megengedetett a könyörgő atyánkfjának a szenátori (tisztségből) való leköszönése, mindazonáltal önnkéntesen azon ajánlást tétszen, hogy a búcsuzó atyánkfia Önn tulajdon személyes adójában esztendőnként tiz Rf-kot conventionalis pénzben fizetni magát kötelezi.*¹²¹ Hasonló szellemű kérelmet nyújtott be Kritsa Lukács is, aki feleségének elvesztése után a következőképpen kérte szenátori hivatalából való felmentését: *Jól tudom én azt hogy azon közönségnek melynek kebelébe élünk közterheit hordozni mindenkinek szoros kötelességek ezt tettem én is míg házi környülményeim engedék de már most midőn azon el hordozhatatlan csapással látogattattam meg, miszerint kedves. hitves és segéd társamtól meg fosztattam, oly körülmények közé estem, hogy köz hivatalt magam és nevelten árváim romlása nélkül nem viselhetek. Jól tudja környülményeimet a Nemes Kereskedő Közönség azonkívül hogy azokat részletesen felfejteném mit nem is tehetnék a nélkül hogy már bé heggedő keziben sebecimmet újabb vérzésekre ne hozzak, csak azt vagyok még*

¹¹² Uo., 1811. november 20., 423.

¹¹³ Uo., 424.

¹¹⁴ Uo.

¹¹⁵ Uo.

¹¹⁶ Uo.

¹¹⁷ Uo.

¹¹⁸ GyszmÖPL, Mercantile Forum jegyzőkönyvei, 1815. február 21. 119 Uo.

¹²⁰ GyszmÖPL, Mercantile Forum jegyzőkönyvei, 1836. január 7.

¹²¹ Uo.

bátor előhozni, miszerint kereskedésemből addigi megszokott legényem ki lépve, úgy annyira egyedül maradtam, hogy onnéni eltávozásomkor mindenkor bézárnai kéntelenítettem kereskedésemet.

Mire nézve bátor vagyok a Tekintetes Király Biró úrat és a nemes Kereskedői Közösséget alázatosan kérni, miszerint tanácsosi hivatalomtól ezuttal felmenteni és helyembe mást választani méltóztasson, eddig belém vetett bizodalmaikat elfelejthetetlen hálás köszönéssel vévén azon ígéretemet nyilvánítom, hogy midőn körülményeim jobbra fordulnak és benem bizodalmaikat meg nyerénden ezen tisztelt hivatal felvállalni lekisebbé sem vonakodom...¹²²

A visszavonult szenátorok is adókedvezményben részesültek, erről azonban a Kereskedői Szék *collectora*i gyakran megfélemedeztek. Így történt ez Botsázi Jónos esetében is, aki a következő panasszal fordult a Kereskedői Székhez: *Nem kétlem bölts emlékezetébe lehet, hogy tanácsnoki hivatalomból lett felmentésem alkalmával minő feltételek mellett ajánlatot tettem légyen, a melyet tekintetre méltatván, a mostohább kereskedések következtébe az ötven pengő rajnai forintok adómat negyvenre leszállíttatni méltóztatott volt a Nemes Kereskedői Szék, és még is a folyó évre megint ötvenre fel emeltetve rovattatam, holott ebben az évben a viszonyos kereskedéssel magam is leg sanyaruabban látogatattam meg, a melyre mind a Nemes Kereskedői Szék érdemes tagjait, mind a több hozzám hasonló kereskedő urakat tanubizonságul felszólítom: mire*

*Könyörgök a Nemes Kereskedői Széknek alázatos tisztelettel, méltóztassék a fennebb elő sorolt okoknál, úgy a jelenlegi ágyba sinlődő tehetetlen állapotom következtékül csakis a negyven Rf pengő adómmal meg elégedni, és az azon felyül lévő tizet kihúzni, nemkülömben jövőre nézt is csak negyvenre róni, hogy oly tetemesen ne terheltetessék, mely fohászos kérésem ismételvén, alázatos tisztelettel vigasztaló válasz várássom mellett vagyok.*¹²³

A Mercantile Forum tagjai olyan nem örmény tanácsosok bevonására is törekedtek, akik a határörkatonaság jogi tanácsadói voltak. Minderre a sajátos székelyföldi és határörkatonai jogviszonyok következtében szorultak rá. Ilyen személy volt Bartha Dénes hadnagy, aki a következő feltételekkel volt hajlandó elvállalni 1841-ben a tanácsosi státust: *A Nemes Kereskedő Társaság közönséges gyűléséből ki nevezett biztos uraknak az aránti megtalálására, hogy mind a Nemes Társaság mind, pedig annak egyes tagjai ügyes bajos és törvényes dolgai igazításába és elhatározásaiba a Nemes Kereskedői Széknek utasító tanácsadásokkal segítségére lehetnék-e? Nyilatkozatomat a következőkbe tésszem meg:*

A Nemes Kereskedői Társaságnak bennem helyezettett bizodalmaikat egész szívességgel fogadva, tsekély erőmtől értelmemtől és tehetsegetől kitelhető, s által látásom szerinti utasításaimat mind az egész társaságot, mind pedig annak egyes tagjait érdeklő, tárgyakra nézve ezennel ígérem, - de mindhogy Széjlbéli Katonai Szószolói Hivatalomnál fogva a Nemes Széjlbéli Katonai Rend ügyei mellett vagyok köteles munkálkodni, annál fogva hogy ha a Kereskedői Társaságnak, vagy valamely egyes tagjának katonai testülettel vagy egyes katonai taggal akár holott is törvénykedése léjend, azon esetbe a kereskedői rendben lévők részére való munkálkodásomat nemcsak meg kellett tagadnom, de sőt a katonai rendben lévők részére vagyok köteles szoszollói hivatalomat telyesíteni.

Továbbá minthogy a Nemes Kereskedői Szék tanácskozásaiiba csakis javasló, nem pedig döntő védekezéssel lehetek befolyással, annál fogva a Nemes Kereskedői Társaságtól semmi címzetet nem kívánok, sem jegyzőkönyvekbe nevemet bé iktattatni, és valamely a Nemes Kereskedői Székről kelendő trományt nevem aláírásával hitelesíteni nem fogok.

Ha körülményeim, vagy akármi okok miatt ebéli szolgálással felhagyni kéntelenítettém azt tehessem, úgy a Nemes Kereskedői Társaságnak is szabadságába léssen szolgálatomat felmondani.

*Végre a biztos uraknak szóval kijelentett és annak nyomán a Nemes Kereskedői Szék által meg állítandó esztendőnkénti fizetésemet évszakasonként négy részbe ú: m: januarius, április, július, és octóber 1-ső napjain kívánnám előlegesen fizettetni - mely őszinte nyilatkozatimra tejendő határozatját várva illő tisztelettel vagyok.*¹²⁴

A Függelékben évek szerint csoportosítva is bemutatjuk a Mercantile Forum szenátorait, helyettes szenátorait és a communitybélieket, akik szavazataikkal hozzájárultak a döntések, határozatok meghozatalához.

A Mercantile Forum meghatározó jelentőségét bizonyítja az örmény közösség életében az, hogy 1840-től kezdődően gyűlésein az ún. *legények céhe* is részt vett. A legények céhe 1729-ben jött létre, és fő feladata volt az ifjak erkölcsének felügyelete, illetve az ifjúság részvételének biztosítása a közérdekű tevékenységekben. Ők biztosították az ünnepeken a templomi díszőrséget, tagjai ásták meg minden halottnak a sírt, kötelező volt számukra a temetéseken való részvétel, hisz legtöbbször rúdon vitték a koporsót a halottas háztól a temetőig. 1730-tól kezdődően a legények céhének tagjai szinte testületileg ásták meg az örmény templom alapjainak egy részét. Az ifjak feletti felügyeletet az ún. *váták* gyakorolták, akik kötelesek

¹²² GyszmÖPL, *Mercantile Forum jegyzőkönyvei*.

¹²³ Uo.

¹²⁴ Uo., 1841. december 19.

voltak részt venni az örménység összejövételén. Az előljáróknak – nagy váta, kis váta, marsalik – fenytésjoguk is volt. A legsúlyosabb fenytések közé tartozott a kikötés és a céh házában való fogvatartás. A megfenyített ifjú köteles volt szótlánul szemlélni társai mulatását és szórakozását, de azokban nem vehetett részt. A vőlegény esküvője idején bért kellett hogy fizessen a társaságnak. A legények céhe évente különleges ajándékokkal látta el a templomot.¹²⁵

A közösségi összetartozást erősítette az, hogy a céh tagjai megbetegedett tagtársukat kötelező módon meglátogatták. Ha a beteg szegény volt, a társulat pénzén hívtak orvost és vásároltak orvosságot.

A legények céhe vagyonát részben karácsonyi és húsvéti gyűjtésekből szerezte, amikor is az örmény családoknál az ifjak meghatározott csoportjai *árjediszt* és *alleluját* énekeltek. Az ifjak az új év köszöntésénél is adományokat kaptak, melyeket általában az egyház céljaira használtak fel. Mivel ezek az adományok örmény hívektől származtak, és örmény szokás alapján gyűjtötték össze, a legények céhe ezeket *nemzeti vagyonnak* nyilvánította. Ezt a *nemzeti vagyont* tőkekamatozásra helyezték ki, melynek jövedelmét az egyház fenntartására, a dologi és személyi kiadások fedezésére, a szorgalmas tanulók támogatására és a szegények segélyezésére használták fel.¹²⁶

A Mercantile Forum felvállalta a császári adó összegyűjtését, vagyis az ún. *civica és commercii* taxát is. Általában az év első gyűlésein számoltatták el az adót begyűjtő *collectorokat* és a végrehajtókat (*executorokat*).

Részlet a Kereskedői Szék 1806. január 6-i jegyzőkönyvéből:

Zakariás Miklós eö kegyelme mindezen folyó 1805-dik esztendőre rendeltetett collector az keze alá bejött pénzről ad számot erogatioin kívül, kész pénzül 383 Rf-kat és 7 kr-kat befizetvén, tsak az három Kövér testvérekre röt quantum maradott restantiában, mely tézsen 72 Rf-ot, úgy Lukáts Tódor-nál 4 Rf, melyeknek fel vételeket az Mercantile Forum magára vállalván. Az egész Impozitiót 1314 Rf-tokban depunálta, melyről jövendőre nézve absolutiot kér adatni.

Az fenn maradott 383 Rf-tokból biró atyánkfia ki vevén azon költséit, melyeket tett pro Communi 96 Rf-tokban és 53 kr-okban, marad effektive kéznél 286 Rf és 14 kr. Ezen fenn maradt 286 Rf és 14 kr. summát Kritsa Márton atyánkfia ki pótolván 300 Rf-tokra tévén pótlásul 13 Rf-kat és 46 kr-t.

*6.^a január 1806-ban az plébánus és káplán urak fizetésekben erogáltattott.*¹²⁷

Zakariás Miklós korabeli collector pénzügyi elszámolását a Mercantile Forum közössége a következő határozattal hagyta jóvá:

*Mivel collector Zakariás Miklós eö kegyelme maga kötelességeit hiven teljesitvén, impozitióról számot adott, az kívánt absolutiónális adattassék ki.*¹²⁸

Részlet a Mercantile Forum 1810. január 2-i jegyzőkönyvéből:

Két esztendei bíróságot viselt Wertán István atyánkfia, minek előtte új biró választás tételnek, kívánta maga igazgatása alatt lévő executorát és collectorát az bevett és kiadott summákról számoltatni ugyan azért, executor Zakhariás Miklós eö kegyelme pro annis 1808 és 1809 meg is teszi eszerint

1. Az lista szerint a collectortól pro anno 1808 percipiált Rf 1378 kr 30

2. Pro anno 1809 percipiált Rf 1276 kr 2
in summa Rf 2654 kr 32

Ezen summából az quietantiák szerint erogált Rf 2399 kr 39
Maradott tehát még kezínél. Rf 337 kr 53
Ezen fenn maradott summából az Régius Perceptor urnak az adó pótlásában fizetvén Rf 100

Maradott pro anno 1810-ik esztendőre az cassában Rf 171 kr 13
Ehhez adattatott biró atyánkfiától gyült forum taxája Rf 25

in summa Rf 196 kr 13¹²⁹

A fenti elszámolást a Kereskedői Szék tagjai a következő határozattal hagyták jóvá: *Mivel tehát mind Executor mind Collector eö kegyelmek szerint magok számadásokat megtették, mindenik az további számadás terhe alól feloldoztatik.*¹³⁰

Részlet a Kereskedői Szék 1820. január 11-i jegyzőkönyvéből:

Executor Zachariás István és collector Anisor Bogdán az 1819-ik esztendőre meg tévén a számadást.

Erogátiumot tettek quietántia szerint Rf 2974 kr. 57

Kész pénzt adnak bé Rf 99 kr. 33

Restantiában maradt Rf 3074 kr. 30

*25 R forint felszedni való.*¹³¹

Az elszámolás meghallgatása után a Kereskedői Szék a következőképpen döntött:

¹²⁵ TARISZNYÁS Márton 1982, 222.

¹²⁶ GyszmÖPL, *Domus Historica*.

¹²⁷ GyszmÖPL, *Mercantile Forum jegyzőkönyvei*, 1806. január 6.

¹²⁸ Uo.

¹²⁹ GyszmÖPL, *Mercantile Forum jegyzőkönyvei*, 1810. január 2.

¹³⁰ Uo., 1810. január 2.

¹³¹ Uo., 1820. január 11.

*Biró atyánkfia mind a készpénzt 99 Rf 33 kr., mind a felszedendő restantiát kezihez vévén, erogatióban fogja venni.*¹³²

Részlet a Mercantile Forum 1840. január 27-i jegyzőkönyvéből:

Collector atyánkfia a múlt 1839-ik évi számadását eképp teszi: az impositió volt

Rf 5485 kr. váltóban

Executor atyánkfiának adott pénz

Rf 5238 43 kr. váltóban

Szegények számára elengedettett, és költségbe acceptáltatott Rf 218 17 kr. váltóban

Rf 5457

ide járul a Lázár I:Vártus:/

Antal adója a massájából

felvéendő.

Rf 28

summa Rf 5485 váltóban,

*melyeket számba adván, a volt collector Frunkutz Péter atyánkfia e tárgyban további számolásról, feleletről tökéletesen feloldoztatott.*¹³³

A példákbl következtetve, Kövér Kajetán adókötelezettségének a felvállalása az 1805-ös, illetve 1806-os esztendőben jelzi, hogy a Mercantile Forum évente választott végrehajtója és adóbegyűjtője révén lelkiismeretesen felvállalta az adók begyűjtését. Ennek ellenére a császári udvar mellett működő nyomozóbizottság többször is érdeklődött az adókötelezettségek eltitkolására vonatkozóan. Mindezzel kapcsolatban a Mercantile Forum 1842. február 12-i jegyzőkönyvében a következőket olvashatjuk: *Minék utánna a Felsőes Királyi Fő Széknek múlt évi december 20-ról 12980 szám alatt, a Felsőes Udvarnak ugyantsak a múlt évi november 11-ről 4848 udvari szám alatt lebotsátott legfelsőbb kegyelmes rendelése következtében költ kegyelmes decretuma, – mely által ezen városba történt némely adó eltitkolások kivizsgálása parantsoltatik: – a Tekintetes Nyomozó Biztosság által mai napon tudunkra adatott annak nyomán meg hütöltettünk és sorossan meg kérdeztettünk volna az aránt, hogy helyi örmény közönségünkbl minő adócikkek lennének eltitkolva?*¹³⁴ A Kereskedői Szék vezetői a nyomozóbizottság megkeresésére a következőket válaszolták: *Felsőes s legkegyelmesebb Császarunk, Királyunk, és Nagy fejedelmünk hűségére letett hódolati hitünk szentségét mindég szemeink előtt tartva, és legdrágább kintsünk gyanánt tisztelve – nem külömben annak megszegéséből következő isteni, és polgári törvények elleni vétkek vitázatoságát meggondolva, oly tselekedetekre szánt szándékkal, és készakarva vetemedni mindég vigyáztunk, s most is*

*vigyáztunk, melyek által a hitszegésnek tsak gyanuja is reánk háromolhatna, ennél fogva a Tekintetes Nyomozó Biztosságnak a mai napon elönkbe tett fennebbi kérdésére őszintén és lelki esmeretesen feleljük, miszerént helyi örmény közönségünk kekeléből semmi némű adó – cikket szánt szándékkal eltitkolva lenni nem tudunk söt vagynak közönségünkbe(n) személyek is, nem kevés számmal kik a rájuk rovatott adónak megfizetésére szegenségek mián elégtelenek lévén, helyettek a köztünk tehetősebbek fizetik le rájuk ki irt adót s ez által soha közönségünk restantiába nem marad, s azon kéretlen körülménytől is igyekeztünk és igyekszünk a tisztviselő urakat meg kimélni miszerint executioval kéntelenítetténe az adót felvétetni.*¹³⁵

Az eskü letétele után a nyomozóbizottság tagjai észrevették, hogy Gegya István csizmadia kimaradt az adófizetők listájáról. A Mercantile Forum vezetői a következőképpen magyarázzák a történeteket: *A megnevezett személynek éppen hasonló nevű néhai édes atya megyénk harangozója sok évekig volt, ki is az utóbbi években gyengélkedő egészsége miatt a kérdésben forgó, és mellette együtt lakot fiára bizván kötelesegeit, tsak nem, úgy tekintetett, mint segéd, egy felől, de más felől mesterségbe való gyengélkedése, és nyomoréksága által oly együgyű állapotba volt, és van most is, hogy a rectificatiókon adsistenseknek, különösen pedig társaságunk szolgájának figyelmét ki kerülte, ezen körülményhez járul még azon alapotya is Kereskedői Székünk tagjainak, mely szerint mindnyájon mint kereskedők, egész esztendőn keresztül igen kevés időt lehetvén hönnyokban, állandó és változhatatlan tanácsosok nem lehetnek, s így a rectificatiókor is különböző személyek vétethetnek fel, kik előtt néha, néha esmeretlen tárgy lévén a rectificatio az oly ügye-fogyott személyt figyelemre méltónak sem tartják.*¹³⁶

Ebből a válaszból kiviláglik a Kereskedői Szék gondoskodása ügyefogyott tagjairól, s az is, hogy miért változott annyira gyakran évenként a választott és a helyettes szenátorok száma a Mercantile Forum gyűlésein.

A Mercantile Forum tagjai vezetőiket szinte minden kérdésben elszámoltatták. Ilyen volt többek között a privilégium megszerzéséért folytatott diplomáciai tevékenységgel összefüggő útiköltségek és szállásköltségek elszámoltatása. Így történt ez 1840. január 21-én, melyről a gyűlés jegyzőkönyvében a következőket olvashatjuk: *Actuális Biró Lázár Péter atyánkfia a Bétsbe járt követ, s egyik senátor Lázár János atyánkfiát a követési költségről számodoltatni javallatba hozza.*

Az érdeklött követ atyánkfia jelen lévén ezen Mercantile Forum színe előtt, eképp számol:

¹³² Uo., 1820. január 11.

¹³³ Uo., 1840. január 27.

¹³⁴ Uo., 1842. február 12.

¹³⁵ Uo.

¹³⁶ GyszmÖPL, Mercantile Forum jegyzőkönyvei, 1842. február 14.

1838-dik évi 5 Maii kapott a kezéhez készpénzt a szép-
vizi által vétellel együtt

Rf 4000 váltóban

1839-ik évi 22 február

Rf 1000 váltóban

1839 Bétsben költsön

Rf 7500 váltóban

összesen kapott
ezen summából készpénzt
adott vissza

Rf 12500 váltóban

maradt summa

Rf 935

Rf 11565 váltóban

így tehát az 2-ik utazási költség in summa volt Rf 11565 váltóban, melyek mindenek helyben hagyattatván azokat acceptálván megerősítvén, volt követ egyik senátor Lázár János atyánkfia minden további számadásról-feleletről tökéletesen feloldoztatik az érdeklő két örmény közönségnek hálás köszönete mellett.¹³⁷

Ugyanazon a gyűlésen az erdélyi út és az első bécsi út költségeit is bemutatták: Az 1-ső Bétsi követségre, ugy az helyi és itt erdélyi ugyan a Privilegium kinyerhetése tárgyában tett követségi, s más egyebekről e czélra tett költségek összesen az 1-ső számadás szerént, váltóban

Rf 4935

Az utolsó költség pedig

Rf 11565

volt tehát az egész költség in

Rf 16500 – váltó-

ban, amely az ezen s Csik Szépvizi Nemes Mercantile Forumoktól Privilegium kinyerhetése tárgyában tétetődött és amely summának a szépvizi örmény közönség atyafaira esett terciálítása az ugyan oda való Nemes Mercantile Forum küldöttyei által ezen Mercantile Forumnak mind kifizetődött, s e tárgyban legkisebb keresete egymás ellen fenn nem maradt, tudatik.¹³⁸

A Mercantile Forum általában a megadott határidők betartásával próbálta teljesíteni a gyergyószentmiklósi örmény kereskedők elvárásait. Nem tudott azonban minden esetben mindenki kedvében járni. Léteztek elégedetlenkedők is. Ilyen volt többek között Kábdebó Todor is, aki a Mercantile Forumhoz címzett levelében a következőket panaszolja: Augustus 6-dik napján bé adott kérésemre mind az mai napig a Nemes Forumnak határozását meg nem nyerhettem és anélkül minden bajomnak el igazításokban az utolsó veszedelemig hátráltattam.

Az én kérésem között legfőbb az, hogy Kritsa Márton úr curatorsága meg állítassék mivel enélkül semmi magam az barátságos egyezést a pretendens, és pretenzusokkal nem folytathatom, sem pedig a Nemes Forum az 6-dik december protocolatio szerint maga munkálkodását telyjesítésben nem veheti.

Második kérésem az, hogy az Mélik Bogdánytól exequált suma ami még meg volna, adassék ki Kábdebó

Jakab urunknak, hogy az én hasznomra azzal kereskedést folytathasson, és marhákat vásárolhasson, aztot a Nemes Forumunknak eddig is önként tselekedni kellett volna, hogy ezen kevés suma haszon nélkül az nélkül ne heverjen, kérem is a Nemes Forumot, hogy mai napon az meg lévő sumát oda testálni.

Harmadik, ok, hogy Keresztes Péterrel való ügyemben igen szembe tűnő károsítatásom forog fenn. Ugy az Diák Stolja részire exequált ház dolgában is azok iránt az recursusokat referensem Tobiás Joseff úr nyomason kidolgozván, maga személyjesen el vitte az Tekintetes Királyi Guberniumnak én pediglen aszignáltam volt a massából 700 f-ból végre, de ebből is tsak ötvent adtak ki, hogy a többinek is ki adatassék instálom, nehogy ennek fogyatkozása miatt én hátra maradgyak szenvedgyek.

Negyedik ok, hogy Kápdebó Thodorral való ügyem is pretentio akár barátságosan akár törvényesen határozassék meg. Az többieknek elé kerültetéssel nem lévén jegyezde a protocolumba, mert azok ha a Curatorság meg állítatik a Curator által eligazittatnak ha pediglen nem az referensem, rendre a Nemes Forum eleibe fogja terjesztetni. Én tudom azt hogy unalomba vagyok a hazám előtt de ennek oka az, hogy az én dolgaim igazításban nem vétetnek méltóztassék azért a Nemes Forum, az én kérésemre törvényes határozást tenni, és akkor ezen határozás sima mértékihez fogom magamot alkalmaztatni...¹³⁹

4. Boltos kereskedők

A kereskedők másik csoportját az ún. boltos kereskedők alkották. Ők általában az ún. brassai portékákkal kereskedtek. A boltokban fényűzési cikket, illetve drága ruhaneműket is árultak, amiért is Benkő József sajátos módon közelítette meg a boltos kereskedő fogalmát. Véleménye szerint annyira távol esnek a lakosok gazdagításától, hogy (amint a tapasztalat bizonyítja) inkább úgy tűnik, még az öslakóknak is kárt okoznak, amennyiben, főleg Gyergyóban, a természettől fogva magát cicomázni kedvelő női nemet hitelbe adott olcsó arúciókkal igen könnyen megzavarják és oda juttatják, hogy végezetül eladósodnak, s oktanul férjüket is vagy elborítják a sok tartozással meg azok évi kamatjával, vagy szép házakat rendes díjért bérbe adva, mondhatni ajándéku odaadják. Félős, hogy végül is valamiképpen minden javukból kiforgatják őket.¹⁴⁰ Az 1716. évi összeírásban ezek a boltos kereskedők a kevésbé módos réteghez tartoztak.¹⁴¹

Az 1820. évi összeírásban az összeírók 15 kereskedő boltról tettek említést Gyergyószentmiklóson. A Cziráky-féle összeírásban ekkor említett 25 kenyér-

¹³⁷ Uo., 1841. január 21.

¹³⁸ Uo.

¹³⁹ GyszmÖPL, Mercantile Forum jegyzőkönyvei.

¹⁴⁰ BENKŐ József 1999, I, 206

¹⁴¹ MOL, F 80, De origine erestatu Armenorum hic in Gyergyó Szent Miklos distentium.

sütő, 2 zsemlesütő és 40 mészáros mind árujának értékesítésével, vagyis helyi kereskedelemmel is foglalkozott. Sőt valószínű, hogy a 10 nagyobb rendű kocsmáros is, az örmények korcsmáltatásának a tiltása ellenére, a háttérben örmény kereskedő volt. A tiltás ellenére a 19. század elején már név szerint említették az örmény korcsmatulajdonosokat. Ilyen örmény korcsmáros volt Déér Félix, a későbbi honvédtisztnek, Déér Vendelnek az apja. Az ő kocsmájában itta le magát Zanaga János zsedáni zsellér. Az örmény kocsmáros látván, hogy vendége sok pénzzel rendelkezik, és magatehetetlen részeggé vált, vigyázott arra, hogy vendéglőjét mentesítse az ittas zsellér kirablásának gyanújától. Erről a Mercantile Forum gyűlésén a következőképpen vallott: *Mindhogy szombaton délután egy óra tájt az kortszámba jöve Zanaga János három testvérivel és több oláhokkal együtt, ottan jól borozván, a többi közül ki vevé bankóit s mutogatta az jelenvalóknak akit cselédim láttak, borozás közbe ki ment fenn említett Zanaga János... és több oláhokkal együtt le ült elsőben a padra, látván az egyik szolgáalom ezen oláht aki kevés üdö előtt bankóit mutatgatva vala, részegen olj sok oláhok között aluni, Vártus Todor ottan lévén a kortszámban, ki hittam őtet, mondván neki: nem ismeri Vártus Todor bá ezen oláht aki itten részegen fekszik, nehogy talán tán kárt valjon: monda arra Vártus Todor: igenis ismérem ezen oláht, Zanaga Jánosnak neveztetik, arra egy olá Zsedán Patakán lapangó Fekete Todor fel költé, ezen fenn említett Zanaga Jánost, és karánál fogva az Vártus Todorhoz vitte haza amind hallatam mondani...*¹⁴²

Déér Félix vallomásából nem nehéz észrevennünk, hogy az örmény kocsmárosok vigyáztak vendéglőjük hírnevére.

A 19. század elején a Gyergyói-medence faluiban sorra hozták létre az örmények italásító üzleteiket. Ilyen volt többek között Mélik Isákné Merza Mária kocsmája Gyergyóremetén, melynek kasszájából Ágopsza Keresztes leánya, Hiripszimé jelentős mennyiségű pénzt tulajdonított el. A károsított panaszáról a következőket olvashatjuk a Kereskedői Szék jegyzőkönyvében: *Mélik Isákné, Merza Mária és ennek kocszmárosnéja Dudás Theresia panaszolyák, hogy Ágopsza Keresztes leánya Hiripszimé Gyergyó Remetén az kortszoma házban bémenvén az ládából feles summa pénzt elorzott, amit két rendbéli bizonyság levelekkel bizonyítanak, beadván az kárról való lajstromot és elégtételt kérnek.*¹⁴³

A módosabb boltos kereskedők kapcsolatban voltak a bécsi, prágai kereskedőkkel. Így Zakariás Márton boltos kereskedő árult Szabotka Izsák prágai

kereskedőtől vásárolta, aki 1815-ben a következő kéréssel fordult a Fő Igazgató Tanácshoz a gyergyószentmiklósi kereskedő 211 rajnai forint adósságának behajtása érdekében: *Olvastatik a Felséges Királyi Fő Igazgató Tanácsnak aprilis 11-én 1815-ben 2054 szám alatt költ kegyelmes rendelése, melyben közölvén Zakariás Márton boltos kereskedő obligatorialissának mását mely szerint Prágai kereskedő Szabotka Izsáknak 211 R fojnttokal tartozik parancsolja, hogy az ados által adando új recognitionális küldetessék fel.*¹⁴⁴ A kéréssel kapcsolatban a Mercantile Forumban a következő döntést hozták: *Irattasék meg alázatosan a Felséges Királyi Guberniumnak, hogy a mint az ados kívánsága, a creditor János fő vétele Pesti vásárra, vagy maga hozza le, vagy más által külgye el obligatoriállisát, és ottan ki fogja fizetni.*¹⁴⁵

Általában a boltos kereskedők családi alapon szervezték meg vállalkozásukat. Legtöbbször apa fiával, máskor testvér testvérral próbálta megszervezni a bolti kereskedelemmel járó munkát. A kellemetlenség akkor következett be, amikor a testvérek külön akartak válni a kalmárkodás folytatása érdekében. Így történt ez Kritsa Márton kereskedő és testvére Kritsa János esetében, amikor is az idősebb testvér a fiatalabbikat a bolti kereskedés elhanyagolásával vádolta. Panaszáról a Mercantile Forum jegyzőkönyvében a következőket olvashatjuk: *Felperes Kritsa Márton atyánkfia az közelebb elmúlt szeptember hónap 15-ik napján, ezen Mercantile Forum eleiben terjesztett kérelem levelében kinyilatkoztatván aztot, hogy az miolta Kritsa István és Péter testvéreivel meg osztozván alperes testvére Kritsa Jánosnak bolti portékabéli részit kezéhez vette addig is mig nevezett testvére nőtelen és nevendék állapotban volt az kereskedést közösen szemben tűnő haszonnal folytatta ugyan, de az alperes nem gondolván az felperesnek sokszori atyafiságos intéseivel szemben tűnő képpen vesztegeti az közös Massát, és igen keveset vagy semmit sem gondolván az szorgalmatos kereskedés folytatásával, inkább annak veszedelmire, hogysen előmenetelire intézi minden rendetlen tselekedeteit ugyan azért nem kívánván továbbra az közös kereskedést folytatni, és másnak számadója lenni, és maga tulajdon gyermekeinek jövődöbéli károkat, s veszedelmeket siettetni azért két regiusokot kívánt kirendeltetni, akik minden osztály alá való bolti portékákat lajstromban vévén nevezett testvérével osztoztatnák meg vagy pedig ellenzeni, mivel azon békeség levélnek 3-dik pontyában meg volt határozva az osztály, és csak azért halasztatott el az elmúlt áprilisig az az a Bétsi útig, hogy addig az Bétsi Creditorok kifizetevén az egész bolti kereskedés tisztában hozattathassék.*¹⁴⁶

¹⁴² GyszmÖPL, *Mercantile Forum jegyzőkönyvei*, 1806. június 18.

¹⁴³ Uo., 1809. augusztus 9.

¹⁴⁴ Uo., 1815. május 11.

¹⁴⁵ Uo., 1815. május 11.

¹⁴⁶ Uo., 1826. október 13.

Kritsa Márton szeptember 15-i vagyongoszta-si kérésének alapján a Kereskedői Szék a következő döntést hozta: *Ambár ugyan ezen Merantile Forum hatalmát felyül haladja magát az házak osztályában elégíteni, minthogy az fekvő jókat a való ítélete az 1794-dik és 1796-ik esztendőben költ Felsőes Királyi Rescriptum tartása szerint ezen Merantile Forumnak ki nem terjedhet mindazonáltal, mivel itten nem az fundusról, hanem csak az superedificatumról forog kérdés, amely valamint az bolti portékák úgy az ház is keresménynek, és szerzeménynek vétetethetik fel, melyhez éppen annyi jussa van az nagyobbiknak, valamint az kisebbiknek, ugyan azért azzal a jussal az alperes azon házat nekie mint kisebb testvérnek adatatni, melyben most az felperes lakik nem kívánhatya, melyet engedett az decretum 1-ső része 40-dik titulussa az kisebbik testvérnek, hogy az atyai ház az kisebbiké legyen, mert azon törvénynek ereje oda terjed ki, az hol az testvérek között az ősi fekvő jók osztatnak, itten pedig nem ősi jóoknak, hanem csak csupa szerzeménynek és felkelhető jóknak osztálya forog fenn. Azért törvényesen meg határozatott: hogy az felperes, és alperes között minden bolti portékákra és felkelhető vagy szerzeményre nézve az osztályt a kirendelt biztosok vigyék végben elsőben is minden bolti portékákat az kereskedők szokása szerint inventálván: az ház iránt pedig melyben most a felperes lakik határozatatik, hogy ha edgyütt és két testvérek lakhatnának, és békeséges csendes mondat nem remélhetnének tehát rekesztessék két felé, és egyik részében az felperes a másikban pedig az alperes lakjanak. Nem különben az békeség levélnek ötödik pontyában meg lévén állítva az is, hogy az bolti portékáknak két felé esendő osztályával mind addig miglen 3-dik bolt építetik az mostani bolt is két felé rekesztessék, tehát az is meg határozatatik, hogy az mostani bolt is két fele rekesztetvén legyen az két testvéreké, ki ki maga résziben árulván portékáit.*¹⁴⁷

A Kritsa családhoz hasonlóan a Zakariás család egyik ága szintén a boltos kereskedők közé tartozott. Ennek a családi ágának az esetében is a testvérek közötti jövedelemmegosztás vezetett ellentétbe. A kisebbik testvér Zakariás Sándort ugyanis bátyjai kiszorították a jövedelemmegosztásból. Az 1812. június 10-i jegyzőkönyvben a kisebbik testvér a következőképpen fogalmazta meg panaszát a Kereskedői Szék előtt: *Olvastatik panassza Zakhariás Sándornak, melyben panaszolván, hogy nagyobb testvérei Zakhariás Miklós, István, János és Alosy együt megosztozván, és mindeniknek szembentünő summa jutván nékie nagy megcsalattatásával, az atyai házakon kívül csak 4000 Rf-kat oh bankóban szakasztottanak ámbár ő is*

*8 esztendő alatt a boltban szolgálván sanyarogván kereső társ volt, s ennél fogva ha fizetéses legény lett volna is sokkal több résznek kellett volna jutni. Kéri törvényesen kiszakasztatni az őt illető részt a testvérek között végben vijendő osztályt parantsoló törvény szerint.*¹⁴⁸

A jegyzőkönyvből a testvérek válaszárol is tudomást szerzünk: *A bépanaszoltatottak előtt felolvastatván aszt felelik, hogy a feladás abban sem igaz, hogy 8 esztendőktől fogva szolgált volna a boltban, hanem csak öt esztendő olta, mivel két esztendeig iskolában járt, a közkereskedést pedig csak tíz esztendőttől fogva folytatják egyéb aránt, mivelhogy az atyokról capitalis nem maradt, hanem magok szorgalmatosságok által szerzették a vagyont, amit jó akaratyokból adtak, hogy többet adjanak a törvény sem szoríthatya.*¹⁴⁹ A két fél ellentétes tényfeltárása után a Mercantile Forum tagjai a kisebbik testvér anyagi kielégítésével kapcsolatban a következő döntést hozták: *...az bépanaszoltatott testvérek, a Mercantile Forum előtt megegyezésből az házakon, lovon és árán kívül, melyeket az egyezés levél szerint önként megígértének a testvérek a panaszlónak 6000 Rf-kat régi bankóban, hogy 15 nap alatt kifizessenek, a bépanaszoltatott testvérek(nek) meghatározott olyan kifejezéssel, hogy valamint a panaszlónak további keresése nem lészen bátyain, úgy a bátyai is a meghatározott summát kifizetni tartoznak különben executióval is fel fog vétetni.*¹⁵⁰

Ugyancsak boltos kereskedő testvérek közötti vitával találkozunk Nádos Dávid, Lukáts és János közötti épületmegosztási keresetben. A család tagjai az 1808. évi nagy tűzvész áldozataivá váltak, és mikor kezdtek boltjaikat és házaikat újraépíteni, kiszorították nagyobb testvérüket abból a lehetőségből, hogy övé legyen a bolt és ház helyének az elsődleges kiválasztása. A Mercantile Forum jegyzőkönyve a benyújtott panaszról a következőket tartalmazta: *Nádos Dávid örmény kereskedő azt panaszolja, hogy az 21-iki 7-szeptemberbe történt szerentsétlen tűz által, minden lakható, és haszonvehető épületek, melyek néhai atyától maradtak volt, és az után az égésig testvéreivel közösen építettvén birták is meg emésztetvén azon funduson, melyet az Nemes Magyar Megyétől taxára bírnak, két testvérei Nádos Lukáts, és János anélkül, hogy velle mint nagyobb fiúval megegyeszenek, vagy az fundust felosztották volna, a piatzi sorra boltot és házat kezdetek építeni az maga kirekesztésivel, holott az örmény szokás szerint, mindenkor az nagyobbé lévén az választás, azért az építettől törvényesen tiltotta is, melynek nem engedelmeskedvén, kéri az elkezdett építettől eltiltani, és az elsőséget néki ítéltetni...*¹⁵¹ A boltos kereskedő panaszával kapcsolatban a Kereskedői Szék

¹⁴⁷ Uo.

¹⁴⁸ GyszmÖPL, Mercantile Forum jegyzőkönyvei, 1812. június 10., 25. sz.

¹⁴⁹ Uo.

¹⁵⁰ Uo.

¹⁵¹ GyszmÖPL, Mercantile Forum jegyzőkönyvei, 1808. november 2.

a következő döntést hozta: *Eddig is az örménység között az lévén az gyakoroltatott szokás, hogy az nagyobbik testvére volt az választás a közösön birt fundusban, és épületekben, azért hogy az nagyobbik fiu kezd elsőben az atyáknak kereső társa lenni, ugyanazért a bolt építettől az bépanaszoltattak el nem tiltattatnak, lévén a panaszolónak is azon helyen bolthelye, hanem az háznak építettől, hogy megszűnyenek, és azon hely Nádos Dávidnak maradjon, határozatott.*¹⁵² Ha nem is teljes mértékben, de részben a Kereskedői Szék elismerte Nados Dávid igazát.

5. Szegényebb örmény kereskedők

A szegényebb örmény kereskedők szinte mindig az adósok listáján szerepeltek. A kölcsönként pénzt vagy legtöbbször hitelbe vásárolt állatokat képtelenek voltak kifizetni. Ilyen volt többek közt Moldován Antal esete, aki Kászonjakabfalvi Lestyán Páltól és Kászonimpéri Balázs Györgytől 1791-ben 100 magyar forintot kért kölcsön. Mivel a megbeszélte időben fizetni nem tudott, 20 magyar forint értékben egy tehenet adott hitelezőinek. A hitelezők ezután hétszer jelentek meg Gyergyóban a tartozás behajtása végett. 1804. április 19-én ismét találkoztak adósukkal Csíkzsögödön. Mint a Mercantile Forumnak címzett levelükben vallották: *Koncsag Márton eő kegyelme házánál emberséges emberek előtt le kötelezést magát irt Moldovány Antal eő kegyelme, hogy közelebb Szent Margit sokadalomkor, minden bizonynyal megfizet, ha meg nem fizetne akkor, az után tett költsünköt fáradságunkot nekünk megfizeti melyet az ide be zárt hiteles levelünkkel bizonyítunk, de azon terminus idő is már régen eltölt és nekünk még nem fizetett.*¹⁵³

Mivel Moldován Gergely ezután sem fizetett, a kászoni hitelezők az adósság behajtása érdekében a következő kéréssel fordultak a Mercantile Forumhoz: *...Instaljuk, a Tekintetes Biró Urat és a Tekintetes Tanásbéli Urakat méltóztassék ezen ügyünköt fel venni és ezt Moldovány Antal ezen régi 80 magyar forint adósságunkot meg fizettetni maga le kötelezése szerént, költsünk fáradságunk meg fordításával, mely ebbéli kegyes választát a midön nagy bizadalommal elvárunk.*¹⁵⁴

Volt amikor a hitelbe kért pénzt más ki nem fizetett adósságával akarták kompenzálni. Így Csorsza Jakab örmény kereskedő bizonyos borbécsék vásárlásával 277 magyar forintot kért a tekerőpataki provincialista Bálint Ignácztól. Az örmény kereskedő hosszú ideig húzta-halasztotta az adósság visszafizetését. A tekerőpataki provincialista sorozatos kérésére végül is egyik adósának az ún. obligatoria papírját adta át, melynek értéke nagyjából megfelelt a tartozás

mennyiségének. A tekerőpataki hitelező azonban az ilyen ilyen jellegű adósságtörlesztést nem fogadta el, és panaszával a királybíróhoz fordult. Memóriumában a következőképpen fogalmazott: *Most esztendeje kölcsön kért vala éntöllem örmény Csorsza Jakab eő kegyelme s effective borbécsékben levált is én töllem 277 magyar forintokot olj feltételek mellett hogy azt nekem minél hamarább meg fizetné, ezt bizonyítja az itten sub A. zárt obligatoria ugyan azon obligatoria mutatya hogy más ember adósságát nekem által kötelezte volna, hogy felvettessem, de ezt sem lehetett volna valószínűnek nézni, inkább csalárdságnak mert, senkit más ember adósságával nem lehet kifizetni, mégis midön törvényben idéztem volna az örmény gyűlésben tett adóssom nem akarásra válaszoltatott, hanem sub litera A. zárt obligatoria citáltatott, de fel vehessem nem teszi azt, hogy felvettem mikor az embert nem is üsmertem.*

*Meljnek helyre hozásáért könyörgöre a Méltóságos Fő Királyi Biró Urnak méltóztassék ezen terhes adósságomat az adóssal meg fizettetni vagy az Örmény Congregationnak parancsolni, hogy meg fizessen ha az obligatoria szerént azokra adós, neki fizessen az eő adóssa...*¹⁵⁵

Az adósok esetenként csak részlegesen tudták kifizetni adósságaikat. Ilyenkor a hitelezők az adósság maradékának a behajtásáért is a Kereskedői Székhez fordultak. A hitelező a következőképpen fogalmazta meg panaszát a Mercantile Forumhoz: *Gyergyó Szent Miklósi örmény kereskedő Moldován Gáspár és Kopatz Lukáts e kegyelmek még 2-ka Septembrio 1805-ben adóssaim marataak volt 1196 Rf-tal, mely egész summáért amint ki tetzik az contractusból Moldován Gáspár e kegyelme kezességet vállalt, s egyezés mind a fenn irt summának megfizetése, ezen fenn irt summából fizettek ugyan in partes, hogy még maradott hátra 396 Rf. Ezen a summának megfizetését sürgettem a Nemes Forum előtt, de okát a végeztetett kérése szerént Moldován Gáspárnak, hogy rá rakattam amig Kopatz Lukáts haza gyöve és töstént meg fizet, és aztat is el adtam hitel szerént, azután Kopatz Lukáts haza gyövén, a kezes s egyezést mind fizető az elmaradás számát meg fizetenni nem sürgette, söt haladékban hagyta, azért instálom a Nemes Forumot méltóztassék ezen fenn irt liquidum debitumnak executiojára, hozván Moldován Gáspár ellen executor urakat kirendelni...*¹⁵⁶

Gyakran előfordult, hogy az adósságot úgy fizették ki, hogy a Moldvából törvényes vagy törvénytelen úton szerzett állataikat a harmincadi hivatal megkerülve, a zöld határon hajtották át. Így fizette ki adósságát székyedomokosi (Dămuć) Juon Scurtu Kopacz István örmény kereskedőnek. Mikor azonban az állatcsempészésre fény derült, a harmincadi

¹⁵² Uo.

¹⁵³ GyszömÖPL, *Mercantile Forum jegyzőkönyvei*, 1806. augusztus 30.

¹⁵⁴ Uo.

¹⁵⁵ GyszömÖPL, *Mercantile Forum jegyzőkönyvei*, 1806.

¹⁵⁶ Uo.

hivatal ellenőrei, Sándor István és Wolf Alois a következő megkereséssel fordultak a Kereskedői Székhez: *Domnuki közlakos Juon Skurtu alias Skoruts 30-di prevaricatioval vádoltatván ezen kir. 30-i hivatal előtt azt vallyá, hogy e folyó hónap 5-én Moldvából 12 drb. az az 6 drb. fejer szürke szörü és 2 tiszta fejer szörü, 2 fekete szörü nöstén meddő ketskét, és két tavalyi ugyan fekete szörü gidót sikasztott bé, és azonnal Gyergyó Szent Miklósrá ki hajtván, minek utánna következett tsötörtökön úgy mint 6-a hujus östve fél naplemente előtt ezen sikasztott marhákkal bé érkezett volna Gyergyó Szent Miklósi Kereskedő Kopatz István Urnak tartozó adóssága pótlásába mint maga tulajdonát anélkül, hogy honnan, s mi módon lett szerzésit az irt marháknak ki nyilatkoztatta volna Kopats István Urat, hon nem találván, az aszonyságának azzal a hátra hagyással hogy hajtának Zsalatka nevezetű Havasba, által adta: ennél fogva tehát minthogy az 30-i felsőbb rendszabályok minden a külső országból oszágunkba bé sikasztott marhákot is: ha csak eleven-ségbe tanálhathatnak: maga eleibe idéztetni, ezen 30-i hivatalnak is felette alá való rovatala terhe alatt szoros kötelességévé tészik. Hivatalos tisztelettel kéretik a Tekintetes Forum ne terheltessek az irt marháknak ezen requisitionkat meg adó 30-i contrásoknak ezen hivatal elibe leendő visza hajtóval végeti által adása, iránt rendelkezni: Ellenben pedig ha az nevezett sikasztónak iten tett fel adása szerént a kérdésben forgó apró barmok a Kopatz István adósságába bé nem adattak, s úgy az nevezet havasba is nem hajtottak volna - arról munköt válaszó írás által értesíteni.¹⁵⁷*

Az örmény kereskedők ügyeskedése gyakran a lopással való vádig is elvezetett. Halas Dávid ifjú örmény kereskedőt a Mercantile Forum előtt lopással vádolták. Az ellene felhozott panasz a következő volt: *Gyergyó Szent Miklósi kereskedő Halas Dávid nőtelen legény az idei nyáron Molduvában egy Nekita nevezetű oláhval egyet értvén, ezen Nekita Sáról Dorna nevű helységről két kantzát el orozván, nevezett Halas Dávid nyoltzvan tallérokka mellett kezébe vette, és Szász- Régenben eladta. Ezt a tulajdonos károsok meg tudván a tolvajt, Nekitát el fogatták, és midőn a Dornai Sprovnikság előtt examináltatott volna, meg vallotta, mind maga vétkit, mind pedig nevezett Halas Dávidnak e résziben vele együtt volt értésit. ma is Nekita az irt Dávid köztársa Felcicsán nevű helységről kemény fogságban tartatik és az oda való tisztség mind addig kéványa is fogságban tartani Nekitát, mig Halas Dávid személyesen ottan meg nem jelenhetik.¹⁵⁸*

Utólag kiderült, hogy a vád alaptalan, és a Mercantile Forumban e megkereséssel kapcsolatban

1806 augusztusában a következő döntés született: *Minthogy agustus 19-én tett határozásban nem volt meg itélve egyéb, csak, hogy Halas Dávid fogadjon egy lovas embert Bogoz János és társai mellé, hogy edgyütt bé menvén Molduvába az atestált jókat ki hozhassák, és egyszersmind az Halas Dávid javait is kihozván, de ezen határozásnak anyiban elég nem tététt, hogy az Halas Dávid javai ki nem hozatottak: azért újabb költség fizetessék, nem terhelhetetik vala a könyörgő, hogy azért az reájuk legitimált és fel is vett 41 Rf vissza adattassék, melyért más embert fogadván maga javai után küldhesse. Ezennel meg határozatit Gyergyó Szent Miklósi Mercantile Forum Gyűléséből október 1-ső napján 1806-ban.¹⁵⁹*

Halas Dávidot azonban kereskedőtársai kijátsoztották. Ezért ismét a Kereskedői Székhez fordult panaszával: *Olvastatik Halas Dávid kérelem levele, melyben panaszolván hogy noha az Nemes Mercantile Forum határozása szerint Eránosz János, Sáska Kajétán és Bogoz János mellé egy lovas embert fogadott és maga helyett Molduvában el is küldötte, hogy az nevezetteknek el vett javaikkal edgyütt az panaszló javát is hozná ki, de az panaszlónak javait ki nem hozták, mégis reája 41 Rf költség legitimáltatott, hogy fizessen Eránosz Jánosnak és társainak, mely rajta exequáltatván is. Kéri, hogy mivel az Mercantile Forum előbbeni határozása ellen esett, ezen rajta exequált méltatlan költség itéltessék vissza.¹⁶⁰*

A Forum tagjai elfogadták az örmény kereskedő igazát, és 1806. október 1-jén ebben a kérdésben a következő határozatot hozták: *Mivelhogy agustusnak 19-kén tett határozásban nem volt meg itélve egyéb csak hogy Halas Dávid fogadjon egy lovas embert Bogoz János és társai mellé, hogy edgyütt bé menvén Molduvába az atestált jókat kihozhassák egyszersmind az Halas Dávid javait is kihozván de ezen határozásnak elég nem tététt, mivel az Halas Dávid javai ki nem hozatattak: Azért újabb költség fizetéssel nem terhelhetetett volna az könyörgő, hogy azért az reá legitimált és fel is vett 41 Rf-t vissza adattassék, mellyel más embert fogadván maga javai után küldhesse, ezennel meg határozatit.¹⁶¹*

A császári udvar és a Királyi Gubernium a Mercantile Forumhoz küldött leiratokban a kereskedelemmel foglalkozó személyektől követelték az 500 forint értékű forgótőkét. Az 1805. február 1-jén a Gubernium részéről a következő rendeletet küldték a gyergyószentmiklósi Mercantile Forumnak: *...az apróssággal kereskedő kik írástudatlanok s azért Mercantilis könyvek vitelére alkalmatlanok arra szorítatni parancsoltatnak, hogy kereskedések bátorságául 500*

¹⁵⁷ GyszömÖPL, *Mercantile Forum jegyzőkönyvei*, 1841. május 19.

¹⁵⁸ Uo., 1806. augusztus 19.

¹⁵⁹ Uo., 1806. október 1.

¹⁶⁰ Uo.

¹⁶¹ GyszömÖPL, *Mercantile Forum jegyzőkönyvei*, 1806. október 1.

rajnai forintot érő tulajdon fundusokat elő mutassák, vagy ha ezt nem tehetnék annyi summáig kereskedések folytatásának pártfogására nézve kezest állítsanak, ezen fundust pedig az 1800-dik esztendőben 3469 szám alatt ki adott normális rendelés határozása szerint készítendő könyvben fel jegyezzük, az olyatén kereskedőket pedig akik az elébb írt feltételeket nem teljesíthetik a kereskedéstől egyáltaljába eltiltassanak.¹⁶² 1805-től kezdődően 1819-ig számtalanszor kérték a Kereskedői Széktől az 500 forint alaptőkével kevesebbel rendelkező kalmárok kiiktatását a kereskedők közül. 1819-ben a Főigazgató Tanács a királybíró kereszttül próbálta elérni 1805-ben kiadott rendeletének gyakorlatbaültetését. Ilyen szellemben fogalmazta meg 1819. március 12-i levelét a Kereskedői Székhez, melynek szövege a következő: *A Felsőes Királyi Fő Igazgató Tanácsnak 1805-be február első napján 313. szám alatt oly értelmű kerülő rendelése alatt volnának, melyben a kisebb kereskedőknek kik legalább 500 forint készpénz capitalisnak birtokossai nem volnának vagy annyival kereskedni nem tudnának a kereskedéstől teljességgel tiltatvának el, ezen rendelés azonnal az akkori vice tisztekkel közöletett vala, de minthogy a felsőbbség annak mind eddig semmi foganatját nem tapasztalta, újra itt tavalyi június 18-án 6607 szám alatt költ kegyelmes rendelésnél fogva annak teljesítésére szorosan köteleztettünk, melynél fogva ezen citált rendelésnek Protocolli Extractussát ha talán az úrnál az meg nem volna, ide zárván abhoz képest az abban ki parantsolt módot teljesítvén, el ne mulasztza, az arról készítendő munkát oly tökéletességgel ide bé adván, hogy az a felsőbbség elejébe terjeszthessék...*¹⁶³ Ekkor a gyergyószentmiklósi Mercantile Forum vezetősége rendkívüli gyűlést hívott össze 1819. március 19-re Gyergyószentmiklósról, melyre a következő kereskedőket hívták meg: *Fejér Péter, Nádas Lukás, Kritsa Péter, Czárány Antal, Kritsa Isak, Bangi Sándor, Fitzus Sándor, Lázár v Vartus Gergely, Czárány János, Keresztes István, Zakarias Miklós, Szarukán Gergely, Botsantsi Jeremias*

Továbbra:

*Kabdebó Jakabb, Csíki János, Czárány Antal, Keresztes Sándor, Botsantsi János, Zakarias István, Domokos János, Eránosz János, Zérig Márton.*¹⁶⁴

Az említett kereskedők azonban már három napra a meghívás után kieroszakolták az örmény Kereskedői Szék gyűlésének a megtartását, ahol a Mercantile Forum vezetőségével együtt a következő döntést hozták: *Mű a Gyergyó Szent Miklósi Mercantile Forumnak Esküdt Senorai, Notáriusa és az egész örmény közönségnek megbízott előljárói, öregei adjuk tudtára mindeneknek a kinek illik ez mű levelünknek rendében, hogy amidőn ezen folyó 1819-dik esztendőben mártiusnak*

*22-dik napján Forumunkat és közönségünköt illető tárgyaknak eligazításokra öszve gyülekeztünk volna: elő fordulván, hogy a Gyergyó Szent Miklósi örmény közönség ezen Székelyföldön régi időktől fogva meg telepedvén, mind az ideig is magának bizonyos és maga hatalma alá hozható lakhelyet a Székely változhatatlan Constituciók miatt nem szerezhetett és szerezhetni is minden reménységén kívül vagyon: ugyan azért minthogy a felsőes uralkodó felsőes meghatározásából Nemes Magyar Országban számos comoralis faluk eladóvá rendeltettek, ezen levelünknek általa valóságos személyitűnknek nevezük és rendeljük mostan a Mercantile Forumnak valóságos biráját Kabdebó Antal atyánkfiát és teljes hatalmat adunk és engedünk eö kegyelmének, hogy a Felsőes uralkodó szentséges színe előtt, avagy az avégre megbízott igazgatói hatalom előtt is a Gyergyó Szentmiklósi örmény közönség javára, hasznára és nyugodalmára egy olyan helységnek megszerzésében és megvásárlásában munkálkodhassék, mely által az egész örmény közönség magának nyugodalmat, s lakhelyet nyerhessen. Ugyan azért tisztelt Kabdebó Antal atyánkfiát magunk személyitűnknek nevezük és rendeljük, teljes hatalmat adván és engedvén, hogy a Gyergyó Szent Miklósi örmény közönségnek javára és hasznára szolgáló comoralis jószág vásárlásában tanudozhassék és munkálkodhassék, melynek igazságáról és állandóságáról adgyuk ezen szokott hitelesség alatt költ levelünket Gyergyó Szent Miklóson az irt napon és esztendőben.*¹⁶⁵

Nem tudjuk, hogy az 1819. március 22-i határozat mennyiben jelentett fenyegetést az 500 forintnál kevesebb tőkével rendelkező kereskedők tevékenységének az akadályoztatásával szemben, vagy csupán a gyergyószentmiklósi örmény közösség elégedetlenségét fejezte ki azzal kapcsolatban, hogy az örmények nem vásárolhattak termőföldet, legelőt és erdőt a Gyergyói-medencében. Tény azonban, hogy a Mercantile Forum vezetősége a továbbiakban is az 500 forintos korlátozó rendelet végrehajtásának az elodázására törekedett. Ezért a királybíró Györffi András és Mikó János gyergyóalfalvi assessorokat bízta meg a rendelkezés végrehajtásával, akik 1819. december 18-án a következő levelet írták a Kereskedői Szék bírójához: *A Felsőes Királyi Fő Igazgató Tanács az idei 7453. szám alatt ki adatott rendelése szerint az 1805-ben februárius 1-ső napján 313. szám alatt költ rendelése mellől el állani nem kívánván, annak következtésül, hogy amely kereskedők 500 forint készpénz capitalisnak birtokossai nem volnának, a kereskedésektől el tiltassanak, újonnan keményen parancsoltatik ezen kegyelmes rendelésnek teljesítésbe léendő vitelére nézve mű rendeltettünk ki a nemes székünk részéről, akiknek köteletségünkben fog állani a bíró úrtól azoknak*

¹⁶² Uo., 1805. február 1.

¹⁶³ Uo., 1819. március 12.

¹⁶⁴ Uo., 1819. március 19.

¹⁶⁵ Uo., 1819. március 22.

neveiket lajstromba venni, hogy kik legyenek azon kereskedők akik a tisztelt Felsőleges rendelések szerént kereskedéseket ide hátrábbi folytathatják és kik nem.

Ezen kötelességnél fogva tehát hivatalosan kívánták az urak arra requirálni, hogy mivel a dolog forgattatik, minél hamarább ne terheltesen a bíró úr a maga mellett lévő érdemesebb tagjaival közölni, az elébb említett lajstromot oly képpen el készíteni, hogy aztot a következő hétfő napon ú. m. 20 december, mint az úrnál téendő megjelenésünk közbe a felsőbbséghez léendő felküldés végett által vehesse...¹⁶⁶

Mivel a Mercantile Forum feladatának tekintete a szegényebb örmény kereskedők érdekvédelmét, ezért visszautasította a gyergyói assessorok megkeresését. Az ekkor elfogadott határozatban a következőképpen tagadták meg az 500 forint alaptőkénél kevessebbel rendelkező szegény kereskedők kinyomozását: *Irassék meg, hogy Gyergyó Szent Miklósi örménység miképpen keresi maga élelmét, minemű mesterségekkel, vagy kereskedésekkel, melyeknek folytatásokra nem szükséges, hogy 500 forint capitálissal birjanak.*¹⁶⁷ Feltevézésünk szerint nem a december 20-i visszautasítás jelentette a Gubernium és a királybíró számára a meggyőző érvet, hanem az 1819. március 22-i gyűlésen hozott határozat, hiszen mind Székelyföldnek szüksége volt a gazdag örmény kereskedők jelenlétére Gyergyószentmiklóson, mind pedig a Fő Igazgató Tanácsnak a Moldva felé irányuló harmincadokból származó jövedelemre. Véleményünk szerint az örmények sem gondolták komolyan az elvándorlást, hiszen ezzel a majdnem két évszázad alatt kiépített kereskedelmi hálózatukat oszlatták volna fel, ami számukra óriási anyagi veszteséget jelentett volna.

A kereskedelem nem mindig biztosított meggazdagodási lehetőséget az örmény kereskedőknek. A tönkremenés és az elszegényedés igen gyakori jelenség volt. Mindezt nem csak Czárán József és más, *Cridát* szenvedett kereskedők esete bizonyítja. A Mercantile Forum gyakran bizonyítványt adott az örmény kereskedők vagyoni állapotáról. Ilyen volt többek között az 1841. április 13-án kiadott szegénységi bizonyítvány Petelász Lászlónak és Sáska Jánosnak, melyben a Kereskedői Szék tagjai a következőképpen fogalmaztak: *Mű a Gyergyó Szent Miklósi Mercantile Forum adjuk tudtokra mindeneknek a kiknek illik, hogy a midőn folyó 1841-ik évi április 13-ik napján az ezen Mercantile Forumot illető tárgyaknak eligazítások végett öszve gyülekezve tettünk volna, személyesen megjelentek új házaspár Petelász László és nőtelen ifjú legény Sáska*

*János helyi örmények azon alázatos kérésükkel, mi szerint az ön állapotokról vagyoni tehetségükről egy hiteles bizonyítvány adattassék. Mire, mint hogy senkitől az igazságot megtagadni nem lehet, ezennel hiteles bizonyítványt teszünk arról, hogy a könyörgők, az első mint új házaspár jövő évben rendcsinálendő, a másik mint nőtelen ifjú legény – helyi örmények ugyan szegény állapotú és tehetségű kereskedőcskéik, és hogy valódi szegény sorsuak legyenek annyira hogy még a mindennapi élelmüket is csak a más tehetős jó embereik segedelme által szerezhettek meg – amellynek is valóságáról adjuk mű is ezen szokott aláírásokkal és gyakorló interesünkkel megerősített hiteles bizonyítványokat. Költ a Merantile Forumunk Gyergyó Szent Miklóson a fenn írt évben és napon tartatott ülésünkből.*¹⁶⁸ A bizonyítványt a bíró mellett a szenátorok és az esküdtek is aláírták.¹⁶⁹

A Mercantile Forum más esetekben is jelezte, hogy tagjai tönkrementek a kereskedésben. Így Lázár Tekla, Lázár László özvegye szintén szegénységi bizonyítványt kért a Kereskedői Széktől fia számára, aki nemcsak kalmár, hanem huszárkatona is volt. Az 1842 szeptemberében megfogalmazott bizonyítvány szövegében ezzel kapcsolatban a következőket olvashatjuk: *Mű a Gyergyó Szent Miklósi Mercantile Forum rendes bírāja, több tanátsnoki és jegyzője adjuk tudtokra mindeneknek, a kiknek illik hogy a midőn folyó 1842-ik évi januárius 21-ik napján, az ezen Mercantile Forumot illető tárgyaknak el látások végett öszve gyülekezve lettünk volna, néhai Lázár László özvegye helyi Czárán Thekla asszony a huszár katona volt, s végképp elbotsáttatott Lázár Alojzi édes fiának mostani állapotjáról, vagyonyjáról Tekintetes Királyi Fő Hadi Vezérség parantsa következtésül egy hiteles bizonyítványt adadni kéretett. – Kinek is kérése tekintetre méltatván ezennel hiteles bizonyítványt teszünk, hogy a könyörgő kérdéses fia Lázár Alojzinak, aki ez előtt több évekkel édes testvérítől végképp megosztatván, tehetős állapotban volt ugyan, de annak után szerentsétlen kereskedés folytatása miatt elszegényedvén, később katonává lévén, s onnét végképp elbotsáttatván, jelenleg a köztudomány szerént semmi, legkissebb tehetsége, vagyonyja nintsen, mindazonáltal a többször érintett Lázár Alojzi fiúnak édesanyja tehetős, vagyonos állapotban lévén, a ki is, valameddig élend, a szomorú helyzetben lévő Alojzi fiának, élelméről gondoskodni, azt eltartani személyesse által ezen Mercantile Forum színe előtt magát kötelezte, melynek is valóságáról adjuk mű is ezen szokott aláírásokkal és gyakorló petsétünkkel megerősített közhitelű bizonyítványunkot.*¹⁷⁰

¹⁶⁶ Uo., 1819. december 18.

¹⁶⁷ Uo., 1819. december 20., 24. sz.

¹⁶⁸ Uo., 1841. április 13.

¹⁶⁹ Uo., a bizonyítványt aláíró esküdtek és szenátorok névsora a következő: *Jákobi István szenátor, Kritsa Lukás szenátor, Kopatz*

István szenátor, ifj. Kritsa Péter, Zakarias Miklós szenátor, Temesvári Bogdán szenátor, Vákár Ferentz eskütt, Fitzus László eskütt, Lázár Zaki eskütt, Czifra Ferentz eskütt, Verzár Antal eskütt.

¹⁷⁰ Uo., 1841. április 13.

A Mercantile Forum megpróbált védelmet nyújtani a rászorultaknak, a tönkrement kereskedőknek, a szegényebb kalmároknak. A legnagyobb segítséget az jelentette, hogy a szegények adóját a gazdagabbak fizették. A Kereskedői Szék a nyomozóbizottságnak az adócsalással kapcsolatos kérdésére a következőképpen válaszolt: *Helyi Örmény Közönségünk kebeléből semmi némű adó-czikket szánt szándékkal eltítkolva lenni nem tudunk: - hanem azt tudgyuk, hogy vannak közönségünkbe oly személyek is nem kevés számmal, kik a reájuk rovatott adónak megfizetésére szegénységek mián elégtelenek lévén, helyettek a rájuk vitt adót köztünk a tehetösebbek fizetik le, s ez által soha közönségünk restántiába nem marad, még azon kedvetlen környülménytől is igyekeztünk, és igyekezünk a tisztviselő urakat megkímélni, mi szerint executióval kéntelenitessenek az adót felvétetni.*¹⁷¹

A szegény örmények nehéz életkörülményeit jelzi az a tény, hogy a katonaközösség részéről igen sok

panasz érkezett az adósságok vissza nem fizetése miatt. Ezért a Kereskedői Szék jelezte a provincialista és a katonaközösségnek, hogy ne adjanak kölcsön a szegény örményeknek, mert ezen tartozások megfizetéséért a Mercantile Forum nem vállal felelősséget. Ezzel kapcsolatban a Kereskedői Szék 1819. március 1-jei jegyzőkönyvében a következőket olvashatjuk: *Bíró atyánkfia jelentvén, hogy sok adósság-béli predtentiók fordulnak elő leginkább a tehetetlen örmény lakosok ellen tehát jónak tanálná, hogy a Nemes Batalion Comando kértessék, hogy kihirdettetni a katonaság között, hogy senki is a bíró vagy Forum hire nélkül pénzt ne költsönözön örménynek, mert a Forum a megfizetésre segedelemmel nem fog lenni.*¹⁷² A határozatban kérték, hogy: *...a Nemes Batalions Commandos, hogy az egész Batalionban publicáltassa, hogy örménynek pénzt senki se költsönözön a bíró és Forum hire nélkül, különben akik hír nélkül adnának, segedelmet a megfizetésre ne reméljenek.*¹⁷³

Függelék

A Mercantile Forum megbeszéléseit vezető elöljárók (1805–1844):

1805

december	2	választott bíró	Czifra Jakab
december	3	választott bíró	Czifra Jakab
december	9	választott bíró	Czifra Jakab
december	16	választott bíró	Czifra Jakab
december	17	választott bíró	Czifra Jakab
december	18	választott bíró	Czifra Jakab
december	20	választott bíró	Czifra Jakab
december	30	választott bíró	Czifra Jakab

1806

január	8	helyettes bíró	Fitzus Márton
január	9	helyettes bíró	Fitzus Márton
január	29	helyettes bíró	Lázár Zakariás
január	30	választott bíró	Czifra Jakab
február	3	választott bíró	Czifra Jakab
február	5	választott bíró	Czifra Jakab
február	14	választott bíró	Lukács István
február	21	választott bíró	Lukács István
február	24	választott bíró	Lukács István
február	28	helyettes bíró	Kritsa Márton
március	22	Vice király bíró	Balási József
március	26	választott bíró	Lukács István
április	21	választott bíró	Lukács István
április	25	választott bíró	Lukács István
április	30	választott bíró	Lukács István
május	2	választott bíró	Lukács István
május	6	választott bíró	Lukács István
május	7	választott bíró	Lukács István
május	9	választott bíró	Lukács István
május	12	választott bíró	Lukács István
május	28	választott bíró	Lukács István
június	10	választott bíró	Lukács István
június	11	választott bíró	Lukács István

június	18	választott bíró	Lukács István
június	20	választott bíró	Lukács István
június	25	választott bíró	Lukács István
július	8	választott bíró	Lukács István
július	17	választott bíró	Lukács István
augusztus	1	választott bíró	Lukács István
augusztus	19	helyettes bíró	Fitzus Márton
augusztus	24	helyettes bíró	Fitzus Márton
szeptember	1	helyettes bíró	Fitzus Márton
szeptember	2	helyettes bíró	Fitzus Márton
szeptember	10	helyettes bíró	Fitzus Márton
szeptember	15	választott bíró	Lukács István
szeptember	17	választott bíró	Lukács István
szeptember	19	választott bíró	Lukács István
szeptember	22	választott bíró	Lukács István
október	1	választott bíró	Lukács István
október	13	választott bíró	Lukács István
október	14	választott bíró	Lukács István
október	15	helyettes bíró	Kritsa Márton
október	22	helyettes bíró	Kritsa Márton
október	24	választott bíró	Lukács István
október	27	választott bíró	Lukács István
október	29	választott bíró	Lukács István
november	6	választott bíró	Lukács István
november	14	választott bíró	Lukács István
november	21	helyettes bíró	Fitzus Márton
november	24	választott bíró	Lukács István
december	1	választott bíró	Lukács István
december	9	választott bíró	Lukács István
december	11	választott bíró	Lukács István
december	18	választott bíró	Lukács István
december	31	választott bíró	Lukács István

1807

január	5	választott bíró	Lukács István
január	8	választott bíró	Lukács István
január	9	választott bíró	Lukács István

¹⁷¹ Uo.

¹⁷² GyszmÖPL, *Mercantile Forum jegyzőkönyvei*, 1819. március 1.

¹⁷³ Uo., 1819. március 1.

A gyergyószentmiklósi örmény kereskedők

január	12	Vice király bíró	Gáborfi Pál	augusztus	1	helyettes bíró	Czifra Jakab
január	22	helyettes bíró	Wertán Kajetán	augusztus	2	helyettes bíró	Czifra Jakab
január	28	választott bíró	Lukács István	augusztus	9	helyettes bíró	Wertán Kajetán
február	14	választott bíró	Lukács István	augusztus	17	helyettes bíró	Wertán Kajetán
március	13	helyettes bíró	Czifra Jakab	augusztus	29	Domokos Ferencz	
április	6	helyettes bíró	Czifra Jakab			királybíró megbízottja	
április	15	választott bíró	Fitzus Márton	augusztus	30	Domokos Ferencz	
április	29	választott bíró	Fitzus Márton			királybíró megbízottja	
május	14	választott bíró	Fitzus Márton	szeptember	15	választott bíró	Wertán István
május	20	választott bíró	Fitzus Márton	november	15	választott bíró	Wertán István
június	5	választott bíró	Fitzus Márton	november	22	választott bíró	Wertán István
június	10	választott bíró	Fitzus Márton	november	29	választott bíró	Wertán István
június	24	választott bíró	Fitzus Márton	december	20	helyettes bíró	Wertán István
július	3	választott bíró	Fitzus Márton	december	22	helyettes bíró	Wertán István
július	10	választott bíró	Fitzus Márton				
július	22	választott bíró	Fitzus Márton	1810			
augusztus	25	helyettes bíró	Kritsa Márton	január	2	választott bíró	Wertán István
szeptember	9	választott bíró	Fitzus Márton	január	3	választott bíró	Wertán István
szeptember	16	választott bíró	Fitzus Márton	január	12	választott bíró	Dávidovics Dávid
szeptember	21	választott bíró	Fitzus Márton	január	19	választott bíró	Dávidovics Dávid
október	2	választott bíró	Fitzus Márton	január	26	választott bíró	Dávidovics Dávid
október	16	választott bíró	Fitzus Márton	január	31	választott bíró	Dávidovics Dávid
október	27	választott bíró	Fitzus Márton	február	8	helyettes bíró	Wertán István
október	30	helyettes bíró	Kritsa Márton	február	19	helyettes bíró	Wertán István
november	4	helyettes bíró	Kritsa Márton	február	23	helyettes bíró	Kabdebó Márton
november	20	választott bíró	Fitzus Márton	március	16	választott bíró	Dávidovics Dávid
november	27	választott bíró	Fitzus Márton	március	21	választott bíró	Dávidovics Dávid
1808				március	23	választott bíró	Dávidovics Dávid
január	8	választott bíró	Fitzus Márton	március	30	választott bíró	Dávidovics Dávid
január	11	választott bíró	Fitzus Márton	április	6	választott bíró	Dávidovics Dávid
január	20	választott bíró	Wertán István	május	1	választott bíró	Dávidovics Dávid
január	27	választott bíró	Wertán István	május	7	választott bíró	Dávidovics Dávid
február	3	választott bíró	Wertán István	május	14	választott bíró	Dávidovics Dávid
február	8	választott bíró	Wertán István	május	28	választott bíró	Dávidovics Dávid
február	9	választott bíró	Wertán István	június	5	választott bíró	Dávidovics Dávid
február	23	választott bíró	Wertán István	június	12	választott bíró	Dávidovics Dávid
március	7	választott bíró	Wertán István	július	4	helyettes bíró	Kabdebó Márton
március	12	választott bíró	Wertán István	július	6	helyettes bíró	Kabdebó Márton
március	21	helyettes bíró	Czifra Jakab	július	11	választott bíró	Dávidovics Dávid
április	20	helyettes bíró	Kritsa Márton	július	20	helyettes bíró	Wertán István
május	6	helyettes bíró	Kritsa Márton	július	31	választott bíró	Dávidovics Dávid
június	8	helyettes bíró	Czifra Jakab	augusztus	10	választott bíró	Dávidovics Dávid
június	22	helyettes bíró	Kábdebó Márton	szeptember	3	választott bíró	Dávidovics Dávid
július	5	helyettes bíró	Czifra Jakab	szeptember	21	helyettes bíró	Lázár Zakariás
július	6	helyettes bíró	Kábdebó Márton	november	6	választott bíró	Dávidovics Dávid
július	22	helyettes bíró	Czifra Jakab	november	19	választott bíró	Dávidovics Dávid
augusztus	3	helyettes bíró	Kábdebó Márton	december	10	választott bíró	Dávidovics Dávid
szeptember	9	helyettes bíró	Czifra Jakab	december	11	választott bíró	Dávidovics Dávid
szeptember	12	helyettes bíró	Czifra Jakab	december	9	választott bíró	Dávidovics Dávid
november	2	választott bíró	Wertán István	1811			
november	30	helyettes bíró	Czifra Jakab	január	9	választott bíró	Dávidovics Dávid
1809				január	11	választott bíró	Dávidovics Dávid
január	10	választott bíró	Wertán István	március	11	helyettes bíró	Lázár Zakariás
március	3	választott bíró	Wertán István	március	13	helyettes bíró	Lázár Zakariás
március	18	választott bíró	Wertán István	március	15	választott bíró	Dávidovics Dávid
március	21	helyettes bíró	Lázár Zakariás	április	5	helyettes bíró	Lázár Zakariás
április	19	helyettes bíró	Kábdebó Márton	május	3	választott bíró	Dávidovics Dávid
április	21	helyettes bíró	Lázár Zakariás	május	17	választott bíró	Dávidovics Dávid
május	5	választott bíró	Wertán István	augusztus	14	helyettes bíró	Czifra Mihály
május	19	választott bíró	Wertán István	szeptember	19	választott bíró	Dávidovics Dávid
május	25	választott bíró	Wertán István	szeptember	23	választott bíró	Dávidovics Dávid
június	6	helyettes bíró	Lázár Zakariás	november	13	választott bíró	Dávidovics Dávid
július	7	helyettes bíró	Lázár Zakariás	november	20	választott bíró	Dávidovics Dávid
július	28	választott bíró	Wertán István	november	27	választott bíró	Dávidovics Dávid
július	31	helyettes bíró	Czifra Jakab	december	4	választott bíró	Dávidovics Dávid
				december	19	választott bíró	Dávidovics Dávid

B. GARDA Dezső

1812				július	12	helyettes bíró	Kabdebó Márton
február	1	választott bíró	Dávidovics Dávid	július	18	helyettes bíró	Wertán István
február	19	helyettes bíró	Wertán István	augusztus	17	választott bíró	Dávidovics Dávid
február	28	helyettes bíró	Wertán István	augusztus	26	helyettes bíró	Wertán István
április	10	választott bíró	Dávidovics Dávid	október	12	választott bíró	Dávidovics Dávid
április	15	választott bíró	Dávidovics Dávid	november	7	választott bíró	Dávidovics Dávid
május	1	helyettes bíró	Wertán István	november	14	választott bíró	Dávidovics Dávid
május	4	helyettes bíró	Wertán István	november	18	választott bíró	Dávidovics Dávid
május	21	választott bíró	Dávidovics Dávid	november	28	helyettes bíró	Wertán István
június	4	választott bíró	Dávidovics Dávid	december	2	választott bíró	Dávidovics Dávid
június	10	helyettes bíró	Wertán István	1815			
június	12	helyettes bíró	Wertán István	február	9	helyettes bíró	Wertán István
június	19	helyettes bíró	Wertán István	február	10	helyettes bíró	Wertán István
június	23	helyettes bíró	Wertán István	február	13	helyettes bíró	Fitzus Márton
június	16	választott bíró	Dávidovics Dávid	február	20	helyettes bíró	Wertán István
július	17	választott bíró	Dávidovics Dávid	február	21	helyettes bíró	Wertán István
július	31	helyettes bíró	Wertán István	február	28	helyettes bíró	Lázár Kristóf
augusztus	4	választott bíró	Dávidovics Dávid	március	3	helyettes bíró	Kabdebo Antal
szeptember	9	helyettes bíró	Wertán István	március	13	helyettes bíró	Lázár Kristóf
szeptember	15	helyettes bíró	Wertán István	április	17	választott bíró	Dávidovics Dávid
szeptember	21	helyettes bíró	Kabdebó Márton	április	20	választott bíró	Dávidovics Dávid
október	2	helyettes bíró	Wertán István	május	11	választott bíró	Dávidovics Dávid
október	14	helyettes bíró	Wertán István	május	19	helyettes bíró	Wertán István
október	19	választott bíró	Dávidovics Dávid	május	23	helyettes bíró	Fitzus Márton
október	21	választott bíró	Dávidovics Dávid	május	24	helyettes bíró	Fitzus Márton
november	4	választott bíró	Dávidovics Dávid	június	6	helyettes bíró	Kabdebo Antal
november	26	választott bíró	Dávidovics Dávid	június	12	helyettes bíró	Fitzus Márton
december	9	választott bíró	Dávidovics Dávid	június	21	választott bíró	Dávidovics Dávid
december	21	helyettes bíró	Wertán István	július	27	helyettes bíró	Wertán István
december	31	helyettes bíró	Wertán István	július	28	helyettes bíró	Wertán István
1813				szeptember	3	választott bíró	Dávidovics Dávid
január	13	választott bíró	Dávidovics Dávid	szeptember	24	választott bíró	Dávidovics Dávid
január	22	helyettes bíró	Wertán István	október	18	választott bíró	Dávidovics Dávid
január	26	helyettes bíró	Wertán István	november	10	helyettes bíró	Kabdebo Antal
február	9	választott bíró	Dávidovics Dávid	november	14	helyettes bíró	Kabdebo Antal
február	16	választott bíró	Dávidovics Dávid	november	20	helyettes bíró	Kabdebo Antal
február	26	helyettes bíró	Wertán István	december	9	helyettes bíró	Kabdebo Antal
március	1	helyettes bíró	Wertán István	december	19	helyettes bíró	Kabdebo Antal
március	12	helyettes bíró	Wertán István	1816			
május	4	választott bíró	Dávidovics Dávid	január	12	választott bíró	Dávidovics Dávid
május	6	helyettes bíró	Kabdebó Márton	február	23	választott bíró	Dávidovics Dávid
május	7	helyettes bíró	Kabdebó Márton	március	29	választott bíró	Dávidovics Dávid
június	18	helyettes bíró	Kabdebó Márton	május	6	helyettes bíró	Wertán István
június	22	helyettes bíró	Kabdebó Márton	május	17	helyettes bíró	Wertán István
június	29	helyettes bíró	Kabdebó Márton	július	15	helyettes bíró	Fitzus Márton
július	2	helyettes bíró	Kabdebó Márton	július	18	helyettes bíró	Wertán István
július	23	helyettes bíró	Kabdebó Márton	október	5	helyettes bíró	Wertán István
július	28	választott bíró	Dávidovics Dávid	október	9	helyettes bíró	Wertán István
július	30	helyettes bíró	Wertán István	október	29	helyettes bíró	Kabdebo Antal
augusztus	17	helyettes bíró	Kabdebó Márton	november	19	helyettes bíró	Wertán István
augusztus	26	helyettes bíró	Kabdebó Márton	december	29	helyettes bíró	Wertán István
szeptember	9	helyettes bíró	Kabdebó Márton	1817			
szeptember	14	választott bíró	Dávidovics Dávid	január	27	helyettes bíró	Wertán István
szeptember	23	választott bíró	Dávidovics Dávid	január	28	helyettes bíró	Wertán István
1814				február	10	helyettes bíró	Kabdebo Antal
február	25	helyettes bíró	Wertán István	február	30	helyettes bíró	Wertán István
március	9	választott bíró	Dávidovics Dávid	október	10	helyettes bíró	Wertán István
március	16	választott bíró	Dávidovics Dávid	október	14	helyettes bíró	Kabdebo Antal
március	28	választott bíró	Dávidovics Dávid	október	23	helyettes bíró	Kabdebo Antal
április	5	helyettes bíró	Wertán István	október	31	helyettes bíró	Kabdebo Antal
április	13	választott bíró	Dávidovics Dávid	november	24	helyettes bíró	Kabdebo Antal
április	19	választott bíró	Dávidovics Dávid	december	23	helyettes bíró	Kabdebo Antal
május	6	választott bíró	Dávidovics Dávid	1818			
május	10	választott bíró	Dávidovics Dávid	január	12	helyettes bíró	Kabdebo Antal
június	17	választott bíró	Dávidovics Dávid	február	9	helyettes bíró	Kabdebo Antal

A gyergyószentmiklósi örmény kereskedők

február	16	helyettes bíró	Kabdebo Antal	május	30	helyettes bíró	Wertán István
március	13	helyettes bíró	Kabdebo Antal	június	8	helyettes bíró	Wertán István
március	16	helyettes bíró	Kabdebo Antal	december	18	választott bíró	Kabdebo Jakab
március	31	helyettes bíró	Kabdebo Antal	1823			
május	8	helyettes bíró	Czárán Antal	január	27	helyettes bíró	Wertán István
június	8	helyettes bíró	Czárán Antal	március	13	választott bíró	Lukács János
november	17	helyettes bíró	Kritsa Péter	április	18	helyettes bíró	Kritsa Péter
december	9	helyettes bíró	Kabdebo Antal	november	14	helyettes bíró	Kritsa Péter
december	23	helyettes bíró	Kabdebo Antal	december	2	helyettes bíró	Kritsa Péter
1819				december	31	helyettes bíró	Kritsa Péter
január	4	helyettes bíró	Kabdebo Antal	1824			
január	19	helyettes bíró	Kabdebo Antal	január	12	helyettes bíró	Kritsa Péter
január	26	helyettes bíró	Kabdebo Antal	január	20	helyettes bíró	Kritsa Péter
február	25	helyettes bíró	Kabdebo Antal	január	23	helyettes bíró	Kritsa Péter
március	1	helyettes bíró	Kabdebo Antal	március	12	helyettes bíró	Cziffra Jakab
március	12	választott bíró	Kabdebo Antal	július	8	helyettes bíró	Kritsa Péter
április	15	helyettes bíró	Kritsa Péter	november	4	helyettes bíró	Kritsa Péter
május	25	helyettes bíró	Kritsa Péter	november	13	helyettes bíró	Kritsa Péter
június	24	helyettes bíró	Kritsa Péter	november	29	helyettes bíró	Kritsa Péter
július	15	helyettes bíró	Kritsa Péter	december	11	helyettes bíró	Wertán István
július	26	helyettes bíró	Kritsa Péter	december	17	helyettes bíró	Kritsa Péter
december	7	választott bíró	Kabdebo Antal	december	28	helyettes bíró	Kritsa Péter
december	15	választott bíró	Kabdebo Antal	1825			
december	20	választott bíró	Kabdebo Antal	január	13	helyettes bíró	Cziffra Jakab
december	28	helyettes bíró	Lázár Kristóf	január	31	helyettes bíró	Kritsa Péter
december	30	helyettes bíró	Lázár Kristóf	február	7	választott bíró	Lázár Antal
1920				február	27	választott bíró	Lázár Antal
január	3	választott bíró	Kabdebo Jakab	március	28	választott bíró	Lázár Antal
január	11	választott bíró	Kabdebo Jakab	június	17	helyettes bíró	Fitzus Márton
január	13	választott bíró	Kabdebo Jakab	szeptember	6	helyettes bíró	Fitzus Márton
január	14	választott bíró	Kabdebo Jakab	szeptember	23	helyettes bíró	Fitzus Márton
január	17	választott bíró	Kabdebo Jakab	október	24	helyettes bíró	Fitzus Márton
január	22	választott bíró	Kabdebo Jakab	november	22	helyettes bíró	Fitzus Márton
január	26	választott bíró	Kabdebo Jakab	december	21	választott bíró	Lázár Antal
február	18	helyettes bíró	Czárán Antal	1826			
március	8	helyettes bíró	Czárán Antal	január	?	választott bíró	Lázár Antal
április	21	helyettes bíró	Czárán Antal	január	27	választott bíró	Lázár Antal
június	7	választott bíró	Kabdebo Jakab	február	10	választott bíró	Lázár Antal
június	9	választott bíró	Kabdebo Jakab	február	15	választott bíró	Lázár Antal
június	20	helyettes bíró	Lázár Kristóf	március	29	választott bíró	Lázár Antal
július	20	választott bíró	Kabdebo Jakab	április	12	helyettes bíró	Cziffra Jakab
augusztus	25	helyettes bíró	Kritsa Péter	május	30	helyettes bíró	Botsántzi Jeremiás
december	4	választott bíró	Kabdebo Jakab	június	1	helyettes bíró	Botsántzi Jeremiás
december	22	választott bíró	Kabdebo Jakab	június	12	helyettes bíró	Cziffra Jakab
1821				július	18	helyettes bíró	Cziffra Jakab
január	4	választott bíró	Kabdebo Jakab	október	25	helyettes bíró	Botsántzi Jeremiás
május	25	választott bíró	Kabdebo Jakab	október	27	helyettes bíró	Botsántzi Jeremiás
július	18	helyettes bíró	Kritsa Péter	november	2	helyettes bíró	Botsántzi Jeremiás
július	23	helyettes bíró	Kritsa Péter	1840			
július	27	helyettes bíró	Kritsa Péter	január	2	választott bíró	Lázár Péter
július	30	helyettes bíró	Cziffra Jakab	január	21	választott bíró	Lázár Péter
október	4	helyettes bíró	Kritsa Péter	január	22	választott bíró	Lázár Péter
október	10	helyettes bíró	Kritsa Péter	január	24	választott bíró	Lázár Péter
október	15	helyettes bíró	Kritsa Péter	január	27	választott bíró	Lázár Péter
november	9	helyettes bíró	Kritsa Péter	január	31	helyettes bíró	Kritsa Lukács
november	16	helyettes bíró	Kritsa Péter	február	7	helyettes bíró	Kritsa Lukács
november	23	helyettes bíró	Kritsa Péter	február	14	választott bíró	Lázár Péter
november	27	helyettes bíró	Kritsa Péter	február	17	választott bíró	Lázár Péter
december	5	helyettes bíró	Kritsa Péter	március	9	helyettes bíró	Kövér Eugenius
december	19	választott bíró	Kabdebo Jakab	március	13	helyettes bíró	Kövér Eugenius
1822				március	27	helyettes bíró	Kövér Eugenius
január	18	választott bíró	Kabdebo Jakab	április	3	rendeltetett elnök	Puskás Ferenc
február	11	választott bíró	Kabdebo Jakab				Gyergyó széki táblabíró
február	25	választott bíró	Kabdebo Jakab				Lázár Péter
március	4	választott bíró	Kabdebo Jakab	április	22	választott bíró	Lázár Péter

B. GARDA Dezső

április	23	választott bíró	Lázár Péter	június	17	választott bíró	Lázár Péter
május	29	választott bíró	Lázár Péter	július	5	helyettes bíró	Jákobi István
június	2	választott bíró	Lázár Péter	július	15	Felcsík-Gyergyó pénztárnoka	Zöld János
június	19	helyettes bíró	Jákobi István	augusztus	2	helyettes bíró	Jákobi István
július	3	választott bíró	Lázár Péter	augusztus	12	választott bíró	Lázár Péter
július	17	helyettes bíró	Kövér Ödön	augusztus	18	választott bíró	Lázár Péter
augusztus	21	helyettes bíró	Jákobi István	október	6	helyettes bíró	Kabdebo Gergely
szeptember	11	helyettes bíró	Jákobi István	október	28	választott bíró	Lázár Péter
október	2	választott bíró	Lázár Péter	október	25	választott bíró	Lázár Péter
október	16	helyettes bíró	Kritsa Péter	december	9	választott bíró	Lázár Péter
október	23	helyettes bíró	Kritsa Péter	december	10	választott bíró	Lázár Péter
november	10	helyettes bíró	Kritsa Péter	december	16	választott bíró	Lázár Péter
november	20	helyettes bíró	Kritsa Péter	december	23	helyettes bíró	Kabdebo Gergely
november	27	helyettes bíró	Kritsa Péter	december	30	választott bíró	Lázár Péter
december	4	választott bíró	Lázár Péter	1843			
december	11	választott bíró	Lázár Péter	január	13	választott bíró	Lázár Péter
december	18	helyettes bíró	Kabdebo Gergely	január	16	választott bíró	Lázár Péter
december	30	választott bíró	Lázár Péter	január	23	választott bíró	Lázár Péter
1841				február	8	választott bíró	Lázár Péter
február	5	választott bíró	Lázár Péter	február	9	választott bíró	Lázár Péter
február	11	helyettes bíró	Kabdebo Gergely	február	13	választott bíró	Lázár Péter
február	17	választott bíró	Lázár Péter	február	14	választott bíró	Lázár Péter
március	5	helyettes bíró	Jákobi István	február	16	választott bíró	Lázár Péter
március	11	helyettes bíró	Jákobi István	február	17	választott bíró	Lázár Péter
április	15	választott bíró	Lázár Péter	február	24	választott bíró	Lázár Péter
április	23	választott bíró	Lázár Péter	március	3	választott bíró	Lázár Péter
május	7	helyettes bíró	Jákobi István	március	17	választott bíró	Lázár Péter
május	11	választott bíró	Lázár Péter	május	17	helyettes bíró	Kabdebo Gergely
május	14	helyettes bíró	Jákobi István	június	19	helyettes bíró	Ifj. Kritsa Péter
május	17	választott bíró	Lázár Péter	június	21	helyettes bíró	Jákobi István
május	21	helyettes bíró	Jákobi István	július	21	helyettes bíró	Kritsa Lukács
június	16	választott bíró	Lázár Péter	július	27	helyettes bíró	Jákobi István
június	22	helyettes bíró	Kabdebo Gergely	július	28	helyettes bíró	Jákobi István
június	23	választott bíró	Lázár Péter	augusztus	25	választott bíró	Lázár Péter
június	25	helyettes bíró	Kabdebo Gergely	szeptember	29	helyettes bíró	Kritsa Lukács
július	9	helyettes bíró	Kabdebo Gergely	november	3	választott bíró	Lázár Péter
július	15	helyettes bíró	Kabdebo Gergely	november	1	választott bíró	Lázár Péter
július	21	helyettes bíró	Kabdebo Gergely	november	14	választott bíró	Lázár Péter
július	30	helyettes bíró	Jákobi István	november	17	helyettes bíró	Jákobi István
augusztus	2	helyettes bíró	Kritsa Péter	1844			
augusztus	31	helyettes bíró	Kabdebo Gergely	január	12	választott bíró	Lázár Péter
szeptember	7	választott bíró	Lázár Péter	január	22	választott bíró	Lázár Péter
szeptember	24	helyettes bíró	Jákobi István	január	26	választott bíró	Lázár Péter
október	22	helyettes bíró	Kritsa Péter	február	5	választott bíró	Lázár Péter
december	3	választott bíró	Lázár Péter	február	6	választott bíró	Lázár Péter
december	10	választott bíró	Lázár Péter	február	9	választott bíró	Lázár Péter
december	17	választott bíró	Lázár Péter	február	12	választott bíró	Lázár Péter
december	20	választott bíró	Lázár Péter	február	26	helyettes bíró	Kritsa Péter
1842				március	22	helyettes bíró	Kritsa Lukács
január	11	választott bíró	Lázár Péter	április	2	helyettes bíró	Dobribán István
január	21	választott bíró	Lázár Péter	április	12	helyettes bíró	Dobribán István
január	25	választott bíró	Lázár Péter	április	25	választott bíró	Lázár Péter
február	3	választott bíró	Lázár Péter				
február	10	helyettes bíró	Jákobi István				
február	11	helyettes bíró	Jákobi István				
március	10	Baló József vicekirálybíró					
március	15	választott bíró	Lázár Péter				
április	1	helyettes bíró	Jákobi István				
április	6	helyettes bíró	Jákobi István				
április	7	helyettes bíró	Jákobi István				
április	13	Baló József vicekirálybíró					
április	18	helyettes bíró	Jákobi István				
május	11	helyettes bíró	Jákobi István				
május	13	helyettes bíró	Jákobi István				
május	27	helyettes bíró	Kabdebo Gergely				

A megválasztott, a helyettes vagy más felsőbb előjáró által vezetett gyűlések százalékos aránya (1805–1844):

1806	55 gyűlés	42 eset	választott bíró	76,37%
		1	vicekirálybíró	1,82%
		12	helyettes bíró	21,82%
		55		100,00%
1807	30 gyűlés	23 eset	választott bíró	76,67%
		1	vicekirálybíró	3,34%
		6	helyettes bíró	20,00%
		30		100,00%
1808	23 gyűlés	11 eset	választott bíró	47,82%
		12	helyettes bíró	52,18%
		23		100,00%
1809	25 gyűlés	13 eset	választott bíró	52,00%
		2	vicekirálybíró	8,00%
		10	helyettes bíró	40,00%
		25		100,00%
1810	33 gyűlés	26 eset	választott bíró	78,79%
		7	helyettes bíró	21,21%
		33		100,00%
1811	16 gyűlés	12 eset	választott bíró	75,00%
		4	helyettes bíró	25,00%
		16		100,00%
1812	29 gyűlés	13 eset	választott bíró	44,82%
		16	helyettes bíró	55,18%
		29		100,00%
1813	23 gyűlés	7 eset	választott bíró	30,44%
		16	helyettes bíró	69,56%
		23		100,00%
1814	20 gyűlés	14 eset	választott bíró	70,00%
		6	helyettes bíró	30,00%
		20		100,00%
1815	27 gyűlés	7 eset	választott bíró	25,92%
	2	20	helyettes bíró	74,08%
		27		100,00%
1816	12 gyűlés	3 eset	választott bíró	25,00%
		9	helyettes bíró	75,00%
		12		100,00%
1817	10 gyűlés	10 eset	helyettes bíró	100,00%
1818	11 gyűlés	11 eset	helyettes bíró	100,00%
1819	16 gyűlés	4 eset	választott bíró	25,00%
		11	helyettes bíró	68,75%
		1	királybíró	6,25%
		16		100,00%
1820	17 gyűlés	12 eset	választott bíró	70,58%
		5	helyettes bíró	29,42%
		17		100,00%

1821	15 gyűlés	3 eset	választott bíró	20,00%
		12	helyettes bíró	80,00%
		15		100,00%
1822	7 gyűlés	5 eset	választott bíró	71,43%
		2	helyettes bíró	28,57%
		7		100,00%
1823	6 gyűlés	1 eset	választott bíró	16,67%
		5	helyettes bíró	83,33%
		6		100,00%
1824	1 gyűlés	1	helyettes bíró	100,00%
1825	11 gyűlés	4 eset	választott bíró	36,37%
		7	helyettes bíró	63,63%
		11		100,00%
1826	13 gyűlés	5 eset	választott bíró	38,47%
		8	helyettes bíró	61,53%
		13		100,00%
1840	32 gyűlés	16 eset	választott bíró	50,00%
		15	helyettes bíró	46,87%
		1	táblabíró	3,13%
		32		100,00%
1841	29 gyűlés	13 eset	választott bíró	44,82%
		16	helyettes bíró	55,88%
		15		100,00%
1842	30 gyűlés	14 eset	választott bíró	46,66%
		2	királybíró	6,66%
		1	széki pénztárnok	3,34%
		13	helyettes bíró	43,34%
		30		100,00%
1843	24 gyűlés	16 eset	választott bíró	66,66%
		8	helyettes bíró	33,34%
		24		100,00%
1844	12 gyűlés	8 eset	választott bíró	66,66%
		4	helyettes bíró	33,34%
		12		100,00%

A Mercantile Forum jegyzői (1815–1826):

1815	február	9	Fitzus Lukács
	február	10	Fitzus Lukács
	február	13	Czifra Lukács
	február	20	Fitzus Lukács
	február	21	Czifra Lukács
	február	28	Czifra Lukács
	március	3	Fitzus Lukács
	március	13	Fitzus Lukács
	április	17	Fitzus Lukács
	április	20	Fitzus Lukács
	május	11	Czifra Lukács
	május	19	Czifra Lukács
	május	23	Bángi Sándor
	június	6	Fitzus Lukács
	június	12	Fitzus Lukács
	június	21	Czifra Lukács

B. GARDA Dezső

június	27	Czifra Lukács	1820		
szeptember	3	Tömösvári János	január	3	Fitzus Lukács
szeptember	24	Fitzus Lukács	január	7	Lázár Kristóf subst.
október	18	Fitzus Lukács	január	11	Lázár Kristóf subst.
november	14	Bángi Sándor	január	14	Fitzus Lukács
november	20	Bángi Sándor	január	17	nincs említve
december	9	Fitzus Lukács	január	22	nincs említve
december	19	Lázár Antal	január	26	Lázár Lázár
1816			február	18	Fitzus Lukács
január	12	Wertán János	március	8	nincs említve
február	23	Tömösvári János	április	20	Fitzus Lukács
március	29	Bángi Sándor	június	7	Fitzus Lukács
május	6	Tömösvári János	június	9	nincs említve
május	17	Bángi Sándor	június	26	nincs említve
július	15	Bángi Sándor	július	26	nincs említve
július	18	Bángi Sándor	július	25	Tömösvári János subst.
október	5	Wertán János	december	4	Tömösvári János subst.
október	9	Wertán János	december	22	Fitzus Lukács
október	29	Bángi Sándor	1821		
november	19	Wertán János	január	4	Fitzus Lukács
december	29	Wertán János	május	25	Fitzus Lukács
1817			július	18	nincs említve
január	27	nincs említve	július	23	Fitzus Lukács
január	28	nincs említve	július	27	Fitzus Lukács
február	10	nincs említve	július	30	Fitzus Lukács
július	30	Wertán János	október	4	nincs említve
október	10	nincs említve	október	8	nincs említve
október	14	Lázár Lázár	október	15	nincs említve
október	23	Czifra Mihály	november	9	nincs említve
október	31	nincs említve	november	23	nincs említve
november	24	Fitzus Mihály	november	27	Fitzus Lukács
december	23	Lázár Kristóf senátor és subst. notárius	december	5	Fitzus Lukács
1818			december	19	nincs említve
január	12	nincs említve	1822		
február	9	Wertán János, Botsántzi János subst. szenátoroknak nevezik a jegyzőt	január	18	Botsántzi János subst.
február	16	Wertán János, Botsántzi János subst szenátoroknak nevezik a jegyzőt	február	4	Zakariás Miklós
február	19	Wertán János	február	25	nincs említve
május	8	Fitzus Lukács	március	4	Györffi András
június	8	Fitzus Lukács	május	30	Fitzus Lukács
november	17	Fitzus Lukács	június	8	Fitzus Lukács
december	9	nincs említve	december	18	nincs említve
december	23	nincs említve	1823		
1819			január	27	nincs említve
január	4	nincs említve	március	13	Fitzus Lukács
január	19	nincs említve	április	18	Fitzus Lukács
január	25	nincs említve	november	14	nincs említve
január	26	nincs említve	december	2	nincs említve
február	25	nincs említve	december	31	Fitzus Lukács
március	1	nincs említve	1824		
március	12	nincs említve	január	12	Fitzus Lukács
április	15	nincs említve	január	20	Fitzus Lukács
május	25	nincs említve	január	23	nincs említve
június	24	nincs említve	február	27	Fitzus Lukács
július	15	nincs említve	március	12	Fitzus Lukács
július	26	nincs említve	július	8	nincs említve
december	7	nincs említve	november	4	Fitzus Lukács
december	15	nincs említve	november	19	nincs említve
december	20	nincs említve	november	29	nincs említve
december	28	nincs említve	december	11	nincs említve
december	30	nincs említve	december	17	nincs említve
			december	28	nincs említve
			1825		
			január	13	Fitzus Lukács
			január	31	Fitzus Lukács
			február	7	Fitzus Lukács

február	27	Lázár Lázár helyettes
március	28	Fitzus Lukács
június	17	Fitzus Lukács
szeptember	6	Mikó János helyettes
szeptember	7	nincs említve
október	24	Györfy András helyettes
december	21	Temesvári Deodát helyettes
1826		
január	27	nincs említve
február	10	Fitzus Lukács
február	15	nincs említve
március	29	nincs említve
április	12	Tóbiás József
május	30	nincs említve
június	12	nincs említve
július	18	nincs említve
július	25	nincs említve
október	27	nincs említve
november	2	nincs említve

A Mercantile Forum szenátorai, helyettes szenátorai és a *communitásbéliek*, akik szavazataikkal hozzájárultak a döntések, határozatok meghozatalához (1805–1844):¹⁷⁴

1805

Ún. *actuális* szenátorok: Dávid Gergely, Kábdebó Márton, Lázár Zakariás, Wertán Kajetán és Keresztes István

1806

Bizonyos változásokkal, de nagyrészt ugyanezek a személyek a teljes jogú szenátorok: Kábdebó Márton, Czifra Mihály, Wertán Kajetán, Kritsa Márton, Keresztes István, Fitzus Márton, Wertán István, Dávid Gergely, Keresztes Péter, Kövér Gergely, Lázár Zakariás, Czifra Jakab és Julián Todor.

Az 1806. február 14-i és 21-i jegyzőkönyvekben már találkozzunk az ún. *Communitásbéli személyekkel*: Szultán Jakab, Dávidovics Dávid, Lázár Kristóf, Kábdebó Jakab, Nádas Dávid, Zakariás Miklós, Botsántzi Jeremiás, Botsántzi László és Kritsa István.

Ugyanazon év február 28-tól Dávidovics Dávid és Kábdebó Jakab a jegyzőkönyvekben az ún. *substitutus* szenátorok sorába kerültek.

1807

Teljes jogú szenátorok: Kabdebo Márton, Keresztes István, Wertán Kajetán, Wertán István, Fitzus Márton, Lázár Kristóf, Czifra Mihály, Kritsa Márton, Kövér Kajetán.

Helyettes, vagyis a nem teljes jogú szenátorok: Dávidovics Dávid, Kábdebó Miklós, Dávid Gergely, Szultán Jakab, Czárán Antal, Bángi Sándor, Botsántzi László, Kopacz Kristóf, Bángi Sándor, Dobribán Gergely, Kritsa Péter, Czárán Márton, Nádos Dávid, Moldován Dávid, Kritsa István, Kövér Antal.

A *Communitásbéliek* száma húszra tehető, legtöbbször azonban csak *feles számmal vettek részt* a Kereskedői Szék gyűlésein: Kopacz Keresztes, Szultán Jakab, Bángi Sándor, Botsántzi Jeremiás, Botsántzi László, Lázár Gergely, Vákár Gergely, Nádos Dávid, Kopacz Kristóf, Botsántzi László.

1808

Actuális szenátorok: Kabdebó Miklós, Kábdebó Márton, Lukács István, Wertán Kajetán, Kritsa Márton, Wertán István, Czifra Mihály, Kövér Gergely, Keresztes István, Fitzus Márton, Lázár Kristóf.

Helyettes szenátorok: Dávidovics Dávid, Czárán Antal, Kopacz Keresztes, Bángi Sándor, Temesvári Jakab, Moldován Dávid, Botsántzi János, Nádas Dávid, Szarukán Gergely és Kritsa István.

1809

Actuális szenátorok: Kabdebó Márton, Lázár Zakariás, Czifra Mihály, Keresztes István, Lukács István, Kövér Gergely, Lázár Kristóf, Dávidovics Dávid, Wertán István, Wertán Kajetán és Fitzus Márton.

Helyettes szenátorok: Bángi Sándor, Czárán Antal, Moldován Dávid, Botsánczi László, Kritsa Péter és Kritsa István.

Communitásbéliek: Tömösvári János, Nádos Dávid, Kopacz Keresztes, Dobribán Gergely, Moldován Dávid, Czárán Antal, Botsántzi László, Tömösvári ifjú János, Bángi Sándor, Bogoz Gergely, Lukács János, Kábdebó Antal, Czárán Gergely, Lázár János, Csiki János, Zakariás István, Nádos Lukács, Lázár Bogdány, Keresztes Simon, Lázár Gergely.

1810

Actuális szenátorok: Kábdebó Márton, Keresztes István, Kövér Gergely, Czifra Mihály, Lázár Zakariás, Fitzus Márton, Dávidovics Dávid.

Helyettes szenátorok: Kritsa István, Czárán Antal, Zakariás Miklós, Kábdebó Antal, Kritsa István, Lázár Antal.

Communitásbéliek: Moldován Dávid, Botsántzi László, Botsántzi Jeremiás, Zakariás Miklós, Vártos Gergely, Urszuly Péter, Lázár Péter, Urmántzi Márton, Bángi Sándor, Tömösvári János, Nádos Dávid.

1811

Actuális szenátorok: Kábdebó Márton, Wertán Kajetán, Keresztes István, Kövér Gergely, Czifra Jakab, Wertán István, Lázár Kristóf, Lázár Zakariás, Czifra Gergely.

Helyettes szenátorok: Kritsa István, Kábdebó Jakab, Kábdebó Antal, Zakariás Miklós, Czárán Antal, Bángi Sándor, Kritsa Péter.

1812

Actuális szenátorok: Kábdebó Márton, Czifra Mihály, Keresztes István, Fitzus Márton, Lázár Kristóf, Lázár Antal, Wertán István, Czifra Jakab, Kritsa Péter.

Helyettes szenátorok: Zakariás Miklós, Kritsa István, Czárán Antal, Kritsa Péter, Bángi Sándor, Botsántzi Jeremiás, Szarukán Gergely, Czárán Gergely, Lázár Antal, Dobribán Lukács.

1813

Actuális szenátorok: Lázár Zakariás, Wertán István, Czifra Mihály, Keresztes István, Czifra Jakab, Fitzus Márton, Lázár Kristóf, Kábdebó Jakab, Kritsa Péter, Kábdebó Márton.

Helyettes szenátorok: Czárán Antal, Bángi Sándor, Czárán Gergely, Botsántzi Jeremiás.

1814

Actuális szenátorok: Kábdebó István, Wertán István, Keresztes István, Czifra Jakab, Kritsa Péter, Fitzus Márton, Lázár Kristóf, Czifra Mihály.

Helyettes szenátorok: Kábdebó Antal, Lázár Antal, Czárán Antal, Szarukán Gergely, Zakariás Mihály, Dobribán Lukács, Bángi Sándor.

1815

Actuális szenátorok: Keresztes István, Fitzus Márton, Kritsa Péter, Szarukán Gergely, Czárán Antal, Czifra Mihály, Lázár Antal, Szarukán Gergely, Kábdebó Antal, Kábdebó Jakab, Lázár Kristóf, Fitzus Márton, Keresztes István.

Helyettes szenátorok: Bángi Sándor, Botsántzi Jeremiás, Botsántzi János, Dobribán Lukács, Czárán Gergely, Zakariás Miklós, Wertán István, Wertán János, Tomosvári János.

1816

Actuális szenátorok: Keresztes István, Czifra Mihály, Kábdebó Antal, Fitzus Márton, Lázár Antal, Lázár Kristóf, Kritsa Péter, Szarukán Gergely, Czárán Antal.

Helyettes szenátorok: Botsántzi Jeremiás, Botsántzi János, Tömösvári János, Dobribán Lukács, Zakariás Miklós, Bángi Sándor.

¹⁷⁴ GyszmöPL, *Mercantile Forum jegyzőkönyvei* alapján.

1817

Actuális szenátorok: Keresztes István, Czifra Mihály, Fitzus Márton, Lázár Jristóf, Kábdebó Jakab, Kábdebó Antal, Kritsa Péter.

Helyettes szenátorok: Bángi Sándor, Botsántzi Jeremiás, Temesvári János.

Communitásbéliek: Fejér Péter, Lázár Bogdán, Dobribán István, Molduván Gergely, Nádas Lukács.

1818

Actuális szenátorok: Keresztes István, Czárán Antal, Szarokán Gergely, Wertán István, Lázár Kristóf, Lázár Antal, Dávidovits Dávid, Kábdebó Antal, Kábdebó Jakab, Fitzus Márton, Kritsa Péter.

Helyettes szenátorok: Wertán István, Bángi Sándor, Botsántzi Jeremiás, Botsántzi István, Zakariás Mihály, Botsántzi János, Temesvári János, Vertán János, Dobribán Lukács.

Communitásbéliek: Czárán János, Lázár Lázár.

1819

Actuális szenátorok: Wertán István, Fitzus Márton, Lázár Kristóf, Czárán Antal, Cziffra Péter, Kritsa Péter, Lázár Antal, Keresztes István, Szarukán Gergely, Kábdebó Jakab.

Helyettes szenátorok: Botsántzi Jeremiás, Wertán János, Bángi Sándor, Botsántzi János, Dobribán Lukács, Zakariás Márton, Ábrahám Márton, Ölves János, Tömösvári János.

1820

Actuális szenátorok: Keresztes István, Vertán István, Fitzus Márton, Lázár Kristóf, Lázár Antal, Czárán Antal, Szarokán Gergely, Lukács János, Keresztes István, Kritsa Péter.

Helyettes szenátorok: Vertán János, Bángi Sándor, Zakariás Miklós, Cárán János, Botsántzi Jeremiás, Dobribán Lukács.

Communitásbéliek: Temesvári Bogdán, Lázár Jakab, Lázár Gergely, Nádas Lukács, Dobribán István, Zakariás István.

1821

Actuális szenátorok: Vertán István, Fitzus Márton, Lázár Kristóf, Lázár Antal, Kritsa Péter, Szarokán Gergely, Lukács János, Czifra Jakab, Czárán Antal, Bángi Sándor.

Helyettes szenátorok: Botsántzi János, Botsántzi Jeremiás, Czárán János.

1822

Actuális szenátorok: Vertán István, Fitzus Márton, Lázár Kristóf, Lukács János, Czárán Antal, Kritsa Péter, Czifra Jakab, Szarokán Gergely, Lázár Antal, Bángi Sándor.

Helyettes szenátorok: Czárán Keresztes, Lázár Péter.

1823

Actuális szenátorok: Fitzus Márton, Czárán Antal, Lázár Kristóf, Lázár Antal, Czifra Jakab, Lukács János, Szarukán Gergely, Bángi Sándor, Kritsa Péter, Vertán István, Fitzus Márton.

Helyettes szenátorok: Botsántzi Jeremiás, Botsántzi János, Zakariás Miklós, Zakariás István.

1824

Actuális szenátorok: Czifra Jakab, Czárán Antal, Lázár Antal, Bángi Sándor, Vertán István, Fitzus Márton, Szarukán Gergely.

Helyettes szenátorok: Temesvári János, Zakariás István, Vákár István, Zakariás Miklós, Lázár Péter, Czárán János, Botsántzi Jeremiás, Temesvári János, Botsántzi János, Dobribán Lukács.

Communitásbéliek: Lázár Gergely, Lengyel Péter, Czárán József, Csiki János, Ölves János, Lázár Bogdán, Dobribán István, Dobribán Antal, Lázár Antal, Kábdebó Gergely, Czifra Lukács, Nádas Lukács.

1825

Actuális szenátorok: Czifra Jakab, Fitzus Márton, Lázár Antal, Szarokán Gergely, Bángi Sándor, Kritsa Péter, Botsántzi Jeremiás, Czárán János, Wertán István.

Helyettes szenátorok: Zakariás Miklós, Botsántzi János, Dobribán Lukács, Temesvári János, Vákár István, Zakariás István, Lázár Péter, Czifra Lukács, Zakariás Péter, Kábdebo Gergely, Czárán Keresztes, Czárán Kristóf, Zakariás Miklós.

Communitásbéliek: Csiki János, Lázár Gergely, Nádas Lukács, Ábrahám Márton.

1826

Actuális szenátorok: Czifra Jakab, Kritsa Péter, Botsántzi Jeremiás, Czárán János, Szarokán Gergely, Wertán István, Vákár István, Fitzus Márton, Lázár Antal, Vákár István.

Helyettes szenátorok: Botsántzi János, Dobribán Lukács, Kábdebo Gergely, Lázár Péter, Czárán Keresztes, Temesvári János, Zakariás Miklós, Zakariás István, Czifra Lukács.

1840

Actuális szenátorok: Kábdebó Gergely, Kövér Eugen, Kopatz István, Kritsa Péter, Dobribán István, Temesvári Bogdán, Lázár János, Kritsa Lukács, Zakariás Miklós, Jákobi István, Bángi Todor, Bogoz Lukács.

Helyettes szenátorok: Zakariás István, Fitzus László, Verzár Antal, Dobribán Antal, Temesvári János, Temesvári Gergely, Száva Antal, Lázár István, Temesvári Gergely.

Communitásbéliek: Zakariás Aloisius, Moldován Gergely, Lázár Gergely, idős Szöts János, Császár István, Kiss Jakab, Ábrahám Márton, Vertán János, Frunkutz Péter, Verzán Ferencz, Vákár Lukács, Eránosz Kristóf, Temesvári Imre, Miklós Miklós, Sáska Kajetán, Karátson Jakab, Czifra Lukács, Verzár Ferencz, Molduván Gáspár, Lázár Zaki.

A legények Nemes Céhe részéről: nagy váta Eránosz Kristóf, kis váta Lázár Miklós, Marsalik Lázár Zakariás, notárius Idős Kritsa Marci, Vertán Vertán, Nádas Kristóf, Urmántzi János, Lázár Lázár, Csiki Pista, ifjú Kritsa Martzi, Dobribán István, Botsántzi János, ifjú Kiss Martzi, Lázár Jakab, Lázár Jani, Keresztes Lukács, Urszuly Zaki, Nádas János, Bogdán Jakab, Vákár Jakab, Zakariás József

1841

Actuális szenátorok: Zakariás Miklós, Kábdebó Gergely, Urszuly Antal, Jakobi István, Kritsa Péter, Zakariás Márton, Temesvári Bogdán, Kritsa Lukács, Urszuly Antal, Jákobi István, Szarokán Márton.

Helyettes szenátorok: Temesvári János, Bogoz Lukács, Verzán István, Bángi Todor, Vákár Ferencz, Vákár Lukács, Czifra János, Lázár Zaki, Czifra Ferencz, Lázár Gergely, Temesvári Gergely, Zakariás István, Verzár István, Lázár István, Fitzus László, Verzár Antal, Dobribán Antal.

Communitásbéliek: Ábrahám Márton, idős Urszuly Antal, Verzár Ferencz, idős Keresztes János, Temesvári Imre, Zakariás Antal, ifjú Urmántzi Gergely, Vákár Jakab, Karátson István, Agg Todor, Szakula János, Czárán Antal, Zakariás Aloizi, Ávéd István, Vertán János, Amira Kristóf, Kritsa Martzi, Molduván Gergely, Czifra Lukács, Dr. Csiki Péter.

A Legények Céhe részéről: nagy váta Eránosz Kristóf ifjú, kis váta Nádas Kristóf, Másalik Lázár Zaki, notárius Dobribán Pista idős, Nádas János, Csiki István, Urszuly Zaki.

1842

Actuális szenátorok: Kábdebó Gergely, Kopatz István, Kritsa Péter, Szarukán Márton, Urszuly Antal, Temesvári Bogdán, Jákobi István, Kövér Eugen, Dobribán István, Kövér Ödön

Helyettes szenátorok: Dobribán Antal, Fitzus László, Bogoz Lukács, Lázár Gergely, Vákár Ferencz, Verzár István, Vákár Lukács, Czifra Ferencz, Száva Antal, Verzár Antal, Bángi Todor, Temesvári János, Lázár István, Kopatz Lukács, Temesvári Gergely, Czifra János, Lázár Zakariás, Zakariás István.

Communitásbéliek: Mélik István, Ávéd János, Fejér Péter, Vákár János, Eránosz János, idős, Ábrahám Márton, Zárug Zakariás, Kis Jakab, idős. Verzár Ferencz, Molduván Gáspár, Urmántzi Vertán, Urmántzi Gergely, idős. Kritsa Martzi, Lengyel Márton, Keresztes János, ifjabb. Száva Antal, Császár István, Lázár Jakab, Vertán János, Temesvári István, Fitzus Joseff, Nádas Kristóf, Kis Márton, Urmanczi István.

1843

Actuális szenátorok: Jákobi István, Kritsa Péter, Temesvári Bogdán, Kritsa Lukács, Czifra Lukáts, Kábdebó Gergely, Kopatz István, Dobribán István, Kövér Eugenius.

Helyettes szenátorok: Zakariás István, Vákár Lukáts, Temesvári János, Fitzus László, Czifra Ferencz, Száva Antal, Verzár István, Lázár István, Temesvári Gergely, Lázár Gergely, Vákár Ferencz, Verzár Antal, Bángi Odor, Bogoz Lukáts.

Communitásbéliek: Czárán Antal, idősebb Urszuly Antal, Ver-tán János, Temesvári Imre, idősebb Lázár Jakab, Fitzus Joseff, Karátson István, Keresztes János, Császár István, Szakula János, Mélik István, Kurui István, Ábrahám Márton, Keresztes Oagin, Miklós Lukáts, Kis Jakab, Ávéd János, Karácson Keresztes, Ábrahám Ábrahám, Urmantzi Gergely, Kritsa Márton, Karátson Karátson, Sáska János, Botsig Lázár, Zárug Zakariás, Zárug János, Tarisnyás Antal, Tarisnyás János, Ávéd Antal, Szóts János, Amira Kristóf, Szóts Gergely, Szóts Lázár, Nurusán Lukáts, Durák Odor, Mánya Márton, Karátson János, Kukula János, Zakariás Antal, Agg Todor.

1844

Actuális szenátorok: Jákobi István, Dobribán István, Urszuly Antal, Szarukán Márton, Kábdebó Gergely, Kritsa Lukáts, Kritsa Péter, Temesvári Bogdán, Lázár János.

Helyettes szenátorok: Lázár István, Lázár Gergely, Vákár Lukáts, Vákár Ferencz, Verzár István, Dobribán Antal, Verzár Antal, Czifra Ferencz, Kopatz Lukáts, Temesvári János, Bogoz Lukáts, Száva Antal, Fitzus László, Temesvári Gergely, Zakariás István.

Communitásbéliek: Mélik István, Császár István, Ávéd János, Kis Jakab, Karátson Kristóf, Mánya Márton, Nadas Kristóf, Ábrahám Márton, Eránosz Keresztes, Bogdán István, Kukula János, Orvos Csíki Péter, Lázár János, Merza Bogdán, ifjabb Kritsa Márton, Eránosz Kristóf, Verzár Keresztes, Karátson István, Kukula István, Csíki István, ifjabb Eránosz Kristóf, ifjabb Dobribán István, Karátson Jakab, Urmantzi Antal, Vákár János, Frunkutz Péter, Bogdán Jakab, Temesvári István, Fejér Péter, Szakula István, Czifra Lukáts, Ábrahám Péter, Zakariás Antal.

B. Garda Dezső – Gyergyószentmiklós, T. Vladimirescu u. 7A., RO-535500; bgardad@yahoo.com

Levéltári források

- Magyar Országos Levéltár, Budapest (MOL)
 Örmény plébánia levéltára, Gyergyószentmiklós (GyszmÖPL)
 – *Domus Historica* (kézirat)
 Mercantile Forum levéltára
 – *Mercantile Forum jegyzőkönyvei, 1805–1844*
 – *Sándor Mihály levelei*
 Római katolikus plébánia levéltára, Gyergyószentmiklós (GyszmRkPL)
 – Ferenczi György: *Regestrum Ecclesiae S. Nicolai Girgio, factum per Georgium Ferenczi Sacerdotem Coelibem, 1629* (kézirat)
 Romániai Országos Levéltár Hargita Megyei Igazgatósága, Csíkszereda (CsÁL)
 – F. 26: *Gyergyószék levéltára*
 – F. 27–28: *Csíkszék levéltára*

Irodalom

SzOkl, VII = *Székelj Oklevéltár*, VII, Kolozsvár (szerk. Szádeczky Lajos), Kolozsvár, 1898.

BENKŐ József

1999 *Transilvania specialis* [1789] (ford. Szabó György), Kolozsvár.

FERENCZY György

1629 *Regestrum Ecclesiae S. Nicolai Girgio, factum per Georgium Ferenczi Sacerdotem Coelibem*, in: Veszely Károly (szerk.): *Egyháztörténelmi Adatok*, I, Kolozsvár, 115–157.

ORBÁN Balázs

1869 *Székelvföld leírása történelmi, természetrajzi és népismereti szempontból*, II, *Csik-szék*, Pest.

SZONGOTT Kristóf

1901 *Szamosújvár monográfiája*, Szamosújvár.

1894 *Armenia. Magyar-örmény havi szemle* (szerk. és kiad. Szongott Kristóf), VIII. évf.

TARISZNYÁS Márton

1982 *Gyergyó történelmi néprajza*, Bukarest.

TEMESVÁRY János

1896 *A magyar-örmény nemes családok címerlevelei*, Szamosújvár.

Negustorii armeni din Gheorgheni

(Rezumat)

Comunitatea armeană s-a stabilit la Gheorgheni în special la mijlocul sec. al XVII-lea. În 1672 principele Apafi a acordat privilegii importante (autonomie) armenilor din Transilvania, dar în 1793 armenii din Gheorgheni și Frumoasa au ajuns sub jurisdicția scaunului secuiesc Ciuc, acesta fiind limitat la rândul lui în drepturi de comandament regimentului secuiesc de grăniceri de aici. Comunitățile armenice din cele două centre, aproape jumătate comercianți, spre a-și păstra o anumită autonomie și spre a-și reprezenta interesele, reușesc să obțină în 1796 formarea unei camere de comerț proprii (*Mercantile Forum*), independentă de scaunul Ciuc. Studiul prezintă conducerea Forumului (jude, notar, senatori actuali și suplinitori, alți membri din comunitate) și funcționarea acestuia, pe baza proceselor verbale din perioada 1805-1844. Forumul a apărut interesele diferitelor categorii de comercianți armeni, luptând uneori chiar împotriva propriilor mari comercianți care au cumpărat statut de nobil și au încercat să se eschiveze de sub obligațiile avute față de comunitatea armeană. Forumul a avut un rol important în rezolvarea litigiilor și într-un sistem de protecție socială din cadrul comunității, dar patrona prin intermediul Breslei Voinicilor și viața bisericească, respectiv școlarizarea tinerilor din comunitate.

The Armenian merchant community in Gyergyószentmiklós (Gheorgheni), Transylvania

(Abstract)

The Armenian community settled in the Transylvanian market town Gyergyószentmiklós (Gheorgheni) especially in the middle of the 17th century. In 1672 prince Apafi granted the Transylvanian Armenians important privileges (autonomy), but in 1793 the Armenians from Gyergyószentmiklós and Csíkszépvíz (Frumoasa) ended up under the jurisdiction of the Székely seat Csík, which had limited rights granted by the Székely frontier regiment command of the seat. In order to maintain certain autonomy and to represent their interests, the Armenian communities from the two centres, almost half of them merchants, succeeded in establishing their own Mercantile Forum in 1796 which was independent from Csík seat. This paper presents the administrative board of the Forum (judge, notary, senators and substitutes of that time, other members of the community) and its work based on the minutes from the period between 1805–1844. The Forum safeguarded the interests of the different categories of Armenian merchants, sometimes fighting even against their own big merchants that had bought their title of nobility and tried to evade their obligations towards the Armenian community inclusively. The Forum had a significant role in settling disputes and in the social protection system of the community. Through the Journeyman Guild it also patronized religious life as well as the education of young people of the community.